

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

MÄKI, ANNE-MARI: Erilaisuudesta asiantuntijuudeksi.

Vammaisen identiteetin rakennusaineet

IT-lehdessä vuosina 1999-2002

Pro gradu - tutkielma, 95 s., 1 liitesivu

Sosiologia

Toukokuu 2004

SISÄLLYSLUETTELO

1. VAMMAISUUS TUTKIMUSKOHTEENA.....	4
1.1. Johdanto.....	4
1.3. Sosiaalisesti konstruoitu vammaisuus.....	6
1.2. Pääkirjoitukset tutkimusaineistona.....	10
1.4. Diskurssianalyttinen ote pääkirjoitusten tutkimuksessa.....	11
2. VAMMAISUUDEN MÄÄRITTELYÄ.....	17
2.1. Mistä puhumme, kun puhumme vammaisuudesta?.....	17
2.2. Moniulotteinen vammaisuus.....	18
2.3. Vammaisuuden symbolinen merkitys.....	20
2.4. Stereotyyppinen vammaisuus.....	21
2.5. Lääketieteellisen ja sosiaalisen mallin ero.....	23
2.6. Vammaisuuden tutkimus Suomessa.....	27
3. SUKELLUS AINEISTOON.....	30
3.1. IT-lehti ja Invalidiliitto.....	30
3.2. Tekstimassasta raakahavainnoiksi.....	31
3.3. Pääkirjoitusten teemat.....	33
Fyysinen ympäristö.....	33
Vammaisuus.....	35
Järjestö ja järjestölehden rooli.....	36
Politiikka ja vaikuttaminen.....	37
Talous.....	37
Tekniikka ja apuvälineet.....	38
Työllisyys.....	39
Koulutus.....	39
3.4. Mitä teemat kertovat?.....	40
3.5. Tulkintarepertuaarien hahmottuminen.....	42
4. KIRJOITUKSISSA HEIJASTUVAT TULKINTAREPERTUAARIT.....	46
4.1. Vammaisuus syrjäytymisenä.....	47
Vammaisen ihmisen erilaisuus.....	48
Erilaisuus syrjäyttää ihmisen.....	50
Syrjitty vähemmistöryhmä.....	51
4.2. Vammaisuus avun tarpeena ja arjen selviytymistaisteluna.....	52
Vammaisuus luo avun tarpeen.....	53
Selviytymistaistelua arjessa.....	54
Tekniset apuvälineet arjen mahdollistajina.....	56

4.3. Vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia.....	57
Vammaisuus luonnollisena ihmisen ominaisuutena.....	58
Elämä on täynnä mahdollisuuksia vammaisenakin	60
4.4. Vammaisuus asiantuntijuuden muotona nyky-yhteiskunnassa.....	62
Vammaisuus tekee ihmisestä asiantuntijan	62
Vammaisuus ”ajan hermolla”	64
4.5. Yhteenveto aineiston analyysistä.....	65
5. TARJOLLA IDENTITEETIN RAKENNUSAINEITA	67
5.1. Tulkintarepertuaareista selontekoihin	67
5.2. Selonteosta subjektipositioihin	70
5.3. Tulkintarepertuaarien ja subjektipositioden linkittyminen pääkirjoitusten teemoihin	73
5.4. Liikuntavammaisen ihmisen identiteetin rakennusaineet.....	76
6. VAMMAISUUTTA KONSTRUOIVAT MONINAISET TULKINNAT..	80
6.1. IT-lehden tulkintarepertuaarit median kentässä.....	80
6.2. Sukupuolen näkymättömyys	82
6.3. Yhteenveto.....	83
7. TUTKIMUKSEN REFLEKTOINTIA	90
Kirjallisuus	94
Liite 1.....	97

1. VAMMAISUUS TUTKIMUSKOHTENA

1.1. Johdanto

Vammautumisen traagisuus, vammaisuuteen kohdistuvien ennakkoluulojen sitkeys ja vammaisuuden ongelmallisuus ovat mietityttäneet minua jo pitkään. Kuinka jokin ruumiillinen seikka voi niin totaalisesti määrittää identiteettiä? Fyysisessä olemuksessa ilmenevä erilaisuus ja poikkeavuus johdattivat minut lukemaan teorioita ruumiillisuudesta. Kuitenkin vammaisuus käsitteenä on jotain enemmän kuin puhtaasti ruumiillisuuteen sidottua. Useat vammat eivät ole näkyvästi ruumiillisia vammoja, kuten esimerkiksi kuurous tai puhevaikeudet. Tutkimuksen teossa on kuitenkin järkevää tehdä jonkinlainen tutkimusaiheen rajaus ja niinpä tässä tutkielmassa olen rajannut kohderyhmäkseni tuki- ja liikuntaelinvammaiset ihmiset.

Tuki- ja liikuntaelinvammaisilla henkilöillä, joilla on jokin fyysinen toimintarajoite, on kokemuksia erilaisuudesta ja poikkeavuudesta ruumiillisten ominaisuuksiensa vuoksi. Sosiologisessa ruumiillisuutta koskevassa tutkimuksessa on paljon käyty keskustelua nykyään vallitsevista ruumiillisuuden normeista; sosiaalisista vaatimuksista suhteessa ruumiiseen. Vallitsevat käsitykset kehollisuudesta ja ihmisen ruumiillisesta olemassaolosta tuntuvat työntävän vammaiset ihmiset kauas ihmisyyden olemuksesta.

Vammaisuuteen liittyy monenlaisia mielikuvia ja jokaisella sana ”vammainen” varmasti herättää yksilöllisiä konnotaatioita. Mielenkiintoni kohdistuu vammaisuudesta rakentuneeseen mielikuvaan. Tutkimuksellisen rajauksen olen tehnyt siten, että tutkimuskohteenani on vammaisjärjestön ylläpitämä kuva vammaisuudesta. Vammaisjärjestöt ovat osa yhteiskuntaa ja ne pyrkivät sekä tietoisesti että vähemmän tietoisesti vaikuttamaan siihen kuvaan, joka ihmisillä on vammaisuudesta. Vammaisjärjestöt tiedottavat aktiivisesti toiminnastaan. Osa tiedotuksesta suuntautuu pelkästään vammaisille ihmisille, mutta osa informaatiosta suunnataan kaikille ihmisille. Näin vammaisjärjestöt ja vammaiset

ihmiset ovat rakentamassa sitä kuvaa, mikä vammaisuudesta vallitsee yhteiskunnassa.

Suomessa on lukuisia vammaisjärjestöjä ja tutkimuksen rajaus on myös niiden suhteen tarpeen. Olen jo rajannut näkökulmani tuki- ja liikuntaelinvammoihiin, ja niinpä valitsin kohteekseni valtakunnallisen tuki- ja liikuntaelinvammaisten ihmisten yleisjärjestön. Tutkimuksellinen näkökulmani kohdistuu siis yhden valtakunnallisen vammaisjärjestön rakentamaan kuvaan vammaisuudesta. Invalidiliitto ry on yksi Suomen suurimmista vammaisjärjestöistä. Invalidiliitto on liikuntavammaisten ihmisten oikeuksia puolustava järjestö, jolla on oletettavasti vaikutusvaltaa painostusjärjestönä yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Oletan, että Invalidiliiton tuottamalla kuvalla vammaisuudesta, on merkitystä yhteiskunnassa, ja että järjestöllä on mahdollisuuksia vaikuttaa yleisiin asenteisiin. Tutkin sitä, millaista kuvaa vammaisista ihmisistä liitto rakentaa julkaisunsa kautta.

Usein vammaisuus nähdään henkilökohtaisena tragediana. Lähtökohtana tutkielmaani ovat omat kokemukseni liikuntarajoitteisuudesta ja sen kautta havaintoni vammaisuuden problemaattisuudesta. Vammainen ihminen kohtaa yhteiskunnassa monenlaisia ongelmia, joita muut ihmiset eivät edes tiedosta. Millaista kuvaa vammaisuudesta rakennetaan yhteiskunnassa? Mikä on vammaisuuden representaatio? Miten vaikutetaan mielikuviimme vammaisista henkilöistä?

Tutkielmani etenee siten, että ensin keskustelen käyttämästäni viitekehystä ja metodologisesta lähestymistavasta sekä siitä miten vammaisuus määritellään eri tutkimuksissa. Aineistoa analysoidessani kuvailen ensin aineistoa pääkirjoitusten teemoittelun kautta. Sen jälkeen siirryn löytämiini tulkintarepertuaareihin. Analyysin ja tulkinnan jälkeen kokoan yhteen tutkimuksen tuloksia ja palaan jälleen vammaisuuden määrittelyyn tulkitsemalla aineistoa muiden tutkimusten tuloksia vasten.

1.3. Sosiaalisesti konstruoitu vammaisuus

Tutkielmani teoreettinen viitekehys lähtee siitä olettamuksesta, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunut. Todellisuus näyttäytyy meille ihmisille tietynlaisena riippuen siitä, millaisessa kulttuurissa ja millaisessa ympäristössä olemme varttuneet. Ymmärrämme meille tapahtuvat asiat ja kohtaamamme ihmiset sen näkökulman kautta, jonka olemme elämässämme omaksuneet.

Inhimillinen todellisuus on monimerkityksistä. Se, miten tulkitsemme jotain tiettyä tilannetta tai tapahtumaa, vaihtelee ihmisestä toiseen. Todellisuus on tulkinnanvaraista ja eri yksilöille ja ryhmille se näyttäytyy omanlaisenaan.

Ihmistä ympäröivä todellisuus ei kuitenkaan ole staattista. Ihmiset rakentavat kaiken aikaa todellisuuttaan yhdessä. Ajatusrakennelmat, asenteet ja yhteisölliset säännöt sekä normit muokkautuvat yksilöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Vallitsevaa todellisuutta rakennetaan yhdessä sosiaalisesti.

Todellisuus on myös yksilöllistä. Jokaisella yksilöllä on oma tapansa nähdä maailma. Tuon tavan hän kenties jakaa joidenkin muiden yksilöiden kanssa. Nämä ihmiset voivat liittyä yhteen ja muodostaa ryhmän, jolla on yhtenäinen tapa rakentaa sosiaalista todellisuutta. Siihen voi kuulua jaettu kieli ja sanasto, asenteet, käyttäytymistavat, fyysinen olemus ja tietynlainen identiteetti.

Asiat ja esineet saavat nimensä ja ihmisten vuorovaikutus perustuu jollekin kielelliselle järjestelmälle. Opitaan käyttäytymisen tapoja ja rituaaleja, joiden avulla tullaan toimeen toisten ihmisten kanssa. Vuorovaikutuksessa ihmiset kehittävät sanastoa, käsitteitä, käsitteistöjä, mielikuvia, tarinoita, uskomuksia, myyttejä tai vaikkapa tieteellisiä argumentteja, jotka elävät ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Todellisuus luodaan niiden varaan ja sitä tulkitaan niiden kautta. Erilaiset tapahtumat vaikuttavat kuvaamme todellisuudesta ja rakentavat sitä uudelleen. Maailman fyysiset ja näkyvät muutokset kuten ympäristön muokkaaminen, rakentaminen ja tekniikan kehitys vaikuttavat osaltaan sosiaalisesti koettuun todellisuuteen.

Vammaisuus ei ole ainoastaan fysiologis-biologinen ominaisuus. Se on myös sosiaalisesti rakentunutta. Vammaisen ihmisen todellisuus näyttäytyy erilaisena kuin yhteiskunnan muiden jäsenten todellisuus. Tähän todellisuuteen kuuluu monenlaisia asenteellisia ja fyysisiä esteitä, joita muut ihmiset eivät välttämättä ymmärrä olemassa oleviksi. Vammaisen ihmisen identiteetti muokkautuu vallitsevassa sosiaalisessa todellisuudessa. Millainen tuo todellisuus on? Kuka tai ketkä sitä todellisuutta ovat rakentamassa? Poikkeako tuo todellisuus radikaalistikin muiden ihmisten todellisuudesta? Jos todellisuudet ovat hyvin eriäviä, voiko niitä yhdistää ja onko yhdistämisessä mieltä? Muun muassa näihin kysymyksiin toivon voivani vastata tutkimuksen edetessä.

Tällä todellisuus- ja ihmiskäsityksellä opinnäytetyöni liittyy fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen perinteeseen. Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia. Aaltola ja Valli (2001) käsittävät kokemuksen hyvin laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa, maailmaan jossa hän elää. Heidän mukaansa eläminen on ennen kaikkea kehollista toimintaa ja havainnointia, ja samalla myös koetun ymmärtävää jäsentämistä. Yksilön suhde toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon ilmenee hänen kokemuksissaan. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa.

Vammaisuudessa on eritoten kysymys kehollisesta todellisuuden kokemuksesta. Jollain lailla ”normaalista” poikkeava keho on vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja saa sitä kautta vahvistuksen poikkeavuudestaan. Jos vuorovaikutusta ympäröivän todellisuuden kanssa ei olisi, vammaisen henkilö olisi tuskin edes tietoinen poikkeavasta fyysisyydestään.

Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Fenomenologit sanovat myös, että ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen. Intentionaalisuus tarkoittaa sitä, että kaikki merkitsee meille jotakin. Todellisuus ei ole edessämme jonakin neutraalina massana, vaan jokaisessa havainnossa kohde näyttäytyy havaitsijan pyrkimysten, kiinnostusten ja uskomusten valossa (hyvänä, kauniina, haluttavana, kiinnostavana, läheisenä jne.). Kun ihminen tekee jotain, voimme ymmärtää hänen toimintansa tarkoituksen kysymällä, millaisten merkitysten pohjalta hän toimii. (Aaltola ja Valli 2001) Kokemus siis muotoutuu

merkitysten mukaan. Merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde.

Fenomenologinen merkitysteoria sisältää myös ajatuksen, että ihmisyksilö on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuus meille avautuu, eivät ole meissä synnynnäisesti, vaan niiden lähde on yhteisö, johon jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Ihminen on kulttuuriolento. Merkitykset ovat intersubjektiivisia, 'subjektien välisiä' ja 'subjekteja yhdistäviä'. Erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämismaailma, he elävät erilaisissa todellisuuksissa sillä perusteella, että asioilla on heille erilaiset merkitykset. (Aaltola ja Valli 2001)

Vammaisuudesta saattaa muotoutua joillekin ihmisille yhdistävä kokemus. Vammaisuus sisältää merkityksiä, jotka vain vammaiset ihmiset jakavat. Siten heille muodostuu tietynlainen elämismaailma, oma todellisuus.

Fenomenologinen tutkimus on eräässä mielessä yksittäiseen suuntautuvaa paikallistutkimusta. Se ei pyri niinkään löytämään universaaleja yleistyksiä kuin ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. (Aaltola ja Valli 2001)

Tapio Aittolan ja Vesa Raiskilan (1994) mukaan amerikkalainen Peter Berger ja saksalainen Thomas Luckmann menevät tiedonsosiologisissa tarkasteluissaan selkeästi fenomenologista analyysia pidemmälle. He pyrkivät selittämään, miten jokapäiväisen toiminnan perustana olevat tyyppitykset, merkitykset ja instituutiot muodostuvat ja säilyvät sosiaalisissa prosesseissa. Bergerin ja Luckmannin teoksessa fenomenologian käsitteistö ja tarkastelutapa toimivat vain lähtökohtana ja apuvälineinä heidän pyrkiessään vastaamaan perinteisiin sosiologisiin kysymyksiin: Miten yksilöt tuottavat sosiaalisen maailman? Miten yhteiskunta vaikuttaa yksilöihin? Mikä on tietoisuuden ja yhteiskuntarakenteen välinen suhde? Tällaisiin kysymyksiin vastaaminen edellyttää väistämättä yksilön sosiaalisen kokemusmaailman perusprosessien fenomenologista kartoitusta.

Berger ja Luckmann (1994) ottavat lähtökohdaksi yksilön kokemusmaailman. Sen kuvailussa he käyttävät ”luonnollisen asenteen”, ”elämismaailman” ja ”relevanssirakenteen” käsitteitä. Yksilön arkikokemuksen luonnetta kartoittava fenomenologinen tarkastelutapa jättää tarkoituksellisesti yhteiskunnan rakenteelliset tekijät vähemmälle huomiolle, minkä vuoksi sen soveltuvuudesta sosiologiseen tutkimukseen on toisinaan voimakkaasti kiistelty. ”Perinteisen” sosiologian edustajien epäluuloa on lisännyt se, että fenomenologiassa keskitytään ilmiöiden kuvailuun ja pidättäytytään niiden kausaalista selittämisestä. Monien tutkijoiden mukaan tällaiset arkipäivän tietorakennelmat tarjoavat vain lähtökohdan varsinaiselle sosiologiselle analyysille; niiden fenomenologisesta tarkastelusta on edettävä empiirisen aineiston järjestelmällisen kokoamisen ja analysoinnin kautta teorioihin siitä, mitkä sosiaaliset prosessit tuottavat ne useimmiten tiedostamattomat kognitiiviset säännönmukaisuudet, joiden mukaan yksilöt toimivat ja tulkitsevat. (Aittola ja Raiskila 1994, 213-231)

Bergerin ja Luckmannin näkemys kuuluu siihen sosiologiseen traditioon, joka pyrkii selvittämään yksilön tietoisuuden ja sosiokulttuuristen rakenteiden välistä suhdetta. Yksilön ja yhteiskunnan dialektiikka ilmenee kolmena ”momenttina”: ulkoistamisena, objektivoitumisena ja sisäistämisenä. Ulkoistamisessa yksilö siirtää merkityksiään luontoon ja sosiaaliseen todellisuuteen; sisäistämisessä objektiivisen, esineistyneen muodon saaneet inhimilliset merkitykset, vaikuttavat takaisinkytkennän tavoin yksilön tietoisuuteen. Hahmotamme jokapäiväisen elämämme järjestyneeksi todellisuudeksi. Siinä esiintyvät ilmiöt on ennalta järjestetty tyypeiksi, jotka näyttävät olevan riippumattomia siitä tavasta, jolla ne ymmärretään ja jotka päinvastoin määräävät tätä tapaa. Jokapäiväisen elämän todellisuus ilmenee valmiiksi objektivoituna, toisin sanoen esineiden ja asioiden järjestelmänä, jotka on asianmukaisesti nimetty ennen yksittäisen henkilön astumista näyttämölle. (Berger ja Luckmann 1994)

Berger ja Luckmann väittävät, että ollessamme kasvokkain toinen on minulle omaa itseäni todellisempi. Toisesta olen välittömästi tietoinen ollessani kasvokkain hänen kanssaan. Toiset näyttävät meille tyyppinä. Kasvotuksin tyyppitykset ovat kuitenkin haavoittuvampia toisten väliintulolle kuin etäisemmissä vuorovaikutusmuodoissa. Vaikka välitöntä vuorovaikutusta siis onkin melko

vaikea alistaa jäykille toimintamalleille, myös se tyypittyy alusta lähtien sikäli kuin se tapahtuu arkirutiinien puitteissa. Jokapäiväisen elämän sisältämiin tyypittelyihin tukeutuen ”hoidan asiani” toisten kanssa kohdatessani heidät kasvokkain. Niinpä toinen näyttäytyy minulle ”miehenä”, ”eurooppalaisena”, ”asiakkaana”, ”huumoriveikkona” tai esimerkiksi vammaisena. Kaikki nämä tyypittelyt jäsentävät jatkuvasti keskinäistä vuorovaikutustamme niin kauan kuin toinen ei käyttäytymisellään tee niistä ongelmallisia. Jos näin kuitenkin tapahtuu, minun täytyy muuttaa tyypittelyjäni ja taktiikkaani.

Jokapäiväisen elämän sosiaalinen todellisuus koetaan siis tyypitysten jatkumona. Nämä tyypitykset ovat sitä yksilöitymättömpiä mitä kauemmas ne etäännyvät välittömästä, kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta. Yhteiskuntarakente on näiden tyypitysten ja niiden myötä vakiinnutettujen vuorovaikutussuhteiden kokonaisuus. Tässä mielessä yhteiskuntarakente muodostaa elämismaailman keskeisen elementin. (Berger ja Luckmann 1994)

1.2. Pääkirjoitukset tutkimusaineistona

Asetin tutkimuskysymykseksi vammaisuuden rakentumisen vammaisjärjestön perspektiivistä ja vastausta haen Invalidiliiton jäsenlehdestä. Konkreettiseksi kysymykseksi muotoutuu se, millaista kuvaa vammaisuudesta rakennetaan tai representoidaan Invalidiliiton julkaisemassa IT-lehdessä. Valtakunnallisen järjestön jäsenlehtenä se on tällä alueella yhteiskunnallisestikin merkittävä foorumi, jossa uusinnetaan ja luodaan käsityksiä vammaisuudesta. Samalla se tuottaa mielikuvia siitä, millaista on elää vammaisena ihmisenä Suomessa.

IT-lehdessä on monenlaisia artikkeleita, kolumneja ja muita toistuvia teema-alueita. Valitsin tutkimukseni aineistoksi lehden pääkirjoitukset. Niiden valinta tutkimusaineistoksi on perusteltua. Ne linjaavat lehden tematiikkaa ja edustavat lehden journalistista tyyliä. Petri Ruuska on perustellut pääkirjoitusten käyttämistä aineistona väitöskirjassaan *Kuvitelu Suomi (2002)* siten, että pääkirjoituksia on käytetty reittinä yhteiskuntaa koskeviin julkisiin keskusteluihin,

joissa suomalaisen yhteiskunnan menneisyydestä ja tulevaisuudesta tehdään tulkintoja. Yhteiskunnallisten keskustelujen tutkimuksen kannalta pääkirjoituksilla on se erityinen etu, että ne käsittelevät yhteiskunnallisia asioita. Pääkirjoitus ei voi käsitellä esimerkiksi päätoimittajan masennusta henkilökohtaiseen sävyyn, mutta masennusta yhteiskunnallisena ongelmana kyllä. Pääkirjoitukset muotoutuvat sosiaalisen todellisuuden keskellä ja kuten Ruuska asian toteaa, ne eivät rakenna keskustelua pelkästään omin ehdoin, vaan huomioivat yhteiskunnassa esiintyvät, erilaisten ihmisryhmien, mielipiteet. Pääkirjoitukset ovat varsin sopiva ja taloudellinen aineisto julkisen keskustelun kartoittamiseksi. (Ruuska 2002)

Lehden pääkirjoitukset tutkimusaineistona kiehtoi minua siinä mielessä, että ne ovat valmiina. Tutkija ei ole vaikuttanut niihin. Näen ne autenttisina kulttuurin tuotteina. Tutkielman aineistona ovat kaikki IT-lehden pääkirjoitukset vuosilta 1999 – 2002. IT-lehti ilmestyy 10 kertaa vuodessa. Osa lehdistä on kaksoisnumeroita (1-2 ja 7-8). Aineistossa pääkirjoituksia on yhteensä 40 kappaletta.

Pääkirjoituksilla siis vaikuttaa olevan paikkansa tutkimuksen teossa. Ne ovat lisäksi olemassa tutkijasta riippumatta. En kuitenkaan oletta, että kapealla ja pienellä aineistollani voisin yleistäen sanoa, mitä vammaisuus on Suomessa. On syytä pitää mielessä, että kohderyhmänäni ovat tuki- ja liikuntaelinvammaiset ihmiset eivätkä esimerkiksi aisti- tai kehitysvammaiset ihmiset. Pysin kuitenkin saamaan aineistostani esiin jotain oleellista vammaisuudesta käytävästä yhteiskunnallisesta keskustelusta.

1.4. Diskurssianalyttinen ote pääkirjoitusten tutkimuksessa

Lähestyn tutkimusaineistoani diskurssianalyttisestä näkökulmasta. Lähdän siitä, että vammaisuus rakentuu sosiaalisesti kielellisissä järjestelmissä ja merkityssysteemeissä. Oletan, että pääkirjoituksissa käytetyt merkityssysteemit

rakentavat kuvaa vammaisuudesta ja mahdollisesti myös kollektiivista identiteettiä niiden ihmisten piirissä, jotka lehteä lukevat.

Diskurssianalyysin teoreettinen koti on sosiaalisen konstruktionismin traditiossa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan meillä ei ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme todellisuutta 'puhtaana', vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Asiat, esineet, tuntemukset, tunteet, instituutiot yms. tulevat tutkimuksemme kohteeksi jollakin tavoin nimettyinä. Ja vaikka tutkimamme kohteet eivät aina olisi sanallisesti artikuloituja (esim. kuvat, nonverbaalinen viestintä, infrastruktuuri yms.), voi tutkija lähestyä niitä vain niiden symbolien ja merkitysten kautta, jotka ovat kulttuurisesti mahdollisia. (Jokinen 1999, 39)

Sosiaalinen konstruktionismi on teoreettis-metodologinen viitekehys, ei metodinen lähestymistapa kuten diskurssianalyysi tai keskusteluanalyysi, retoriikka, etnografia ja semiotiikka. Sosiaalista konstruktionismia voidaan monessa mielessä pitää mainittujen metodisten orientaatioiden teoreettisena viitekehystenä, joskaan ne kaikki eivät jaa yhtä tiiviisti sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaoletuksia. Diskurssianalyysi, retoriikka, keskusteluanalyysi, semiotiikka ja etnografia jakavat sosiaalisen konstruktionismin mukaisen kiinnostuksen sen tutkimiseen, kuinka sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. Tekstejä ja puhetta analysoidessa olennaista on, että ne otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan. Niiden 'takaa' ei pyritä etsimään 'oikeaa' todellisuutta. Ihmisten käyttämät kielelliset resurssit ja vuorovaikutuksellinen kompetenssi ovat todellisuuden olennaisia osia. Niiden tutkiminen on tärkeä ja haastava tehtävä. Toiseksi traditioille on yhteistä se, että analyysissä lähdetään liikkeelle paikallisesti rakentuvista käytännöistä eli sosiaalisen todellisuuden rakentumista tarkastellaan 'alhaalta ylöspäin' tapahtuvana toimintana. Samaa asiaa voisi luonnehtia niinkin, että kyseiset orientaatiot ovat vahvasti aineistolähtöisiä. Aineistoa ei jäsennetä mistään ulkopuolisista (selittävästä) teorioista, vaan olennaiset jäsennykset rakennetaan aineiston analyysin tuloksena. (Jokinen 1999, 38)

Diskurssianalyysissä sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtapremissit otetaan vakavasti ja yritetään kehitellä sellaisia tapoja lähestyä ja analysoida

tutkimuskohdetta, jotka olisivat sensitiivisiä niille. Tulkintakehyksenä sosiaalinen konstruktionismi näkyy sekä tutkimuskohteen valinnassa, tutkimuskysymysten muotoilussa, analyyttisten työkalujen kehittäessä että tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen ymmärtämisessä. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa valitaan tutkimuskohteeksi ne kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat. Sen sijaan tutkimuksen tehtäväksi eivät nouse esimerkiksi kielenkäytöstä irrallisiksi oletettujen mentaalisten prosessien, objektiivisten faktojen, universaalien lainalaisuuksien tai syy-seuraus –suhteiden jäljittäminen. Tutkijan ja tutkimuskohteen välinen suhde nähdään luonteeltaan myös konstruktiiivisena. Tutkija paitsi kuvaa tutkimustulostensa kautta sosiaalista todellisuutta, samalla myös luo sitä. Tutkijankaan kielenkäyttöä ei voida siten tarkastella faktojen raportoimisena, vaan myös siihen tulee suhtautua refleksiivisesti. (Jokinen 1999, 41)

Diskurssianalyysissä tarkastellaan kielenkäyttöä useimmiten sellaisena kuin se avautuu kanssatoimijoille. Tällöin 'sisäiset' syyt (kuten tietoiset pyrkimykset ja tiedostamattomat voimat) tai 'ulkoiset' syyt (kuten normit, arvot, roolit tai muut säännöt) ovat tarkastelun kohteena siinä muodossa kuin ne viestitetään toisille esimerkiksi annettujen selontekojen kautta. Sosiaalisen todellisuuden katsotaan syntyvän juuri toisillemme viestittämisen ja toistemme 'lukemisen' kautta. Viestitämme toisillemme näkemyksiä esimerkiksi kausaalisuhteista ja arvoista tavalla, joka rakentaa asioita ymmärrettäväksi. Viestiemme sisältämä kuvailu ja selittäminen – ja se miten tuo kuvailu ja selittäminen rakentaa sosiaalista todellisuutta – on diskurssianalyysin keskeinen kiinnostusalue. Se, kuinka suuressa määrin arvioimme yksityishenkilöinä aineistojemme sisältämien kuvausten ja selitysten olevan totuudenmukaisia, kohtuullisia tai loogisia, pyritään rajaamaan analyysin ulkopuolelle. (Juhila & Suoninen 1999, 248)

Diskurssianalyysin piirissä nimitetään tarkastelun kohteeksi otettavia kuvauksia usein selonteoiksi (engl. account). Näin siksi, että tehtäisiin selvä eronteko sellaiseen lähestymistapaan, jossa aineistoa luetaan yksinkertaisesti kuvauksena siitä, millainen todellisuus (joko 'ulkoinen' tai 'mielen sisäinen' todellisuus) on. Selonteoillaan ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi omaa itseään ja

maailmaa. Selonteot eivät kuitenkaan ole riippumattomia sosiaalisesta maailmasta, vaan pohjautuvat niihin asioiden ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin, merkityksiin, joita selonteon antaja ammentaa maailmasta. Toisaalta selonteot ovat myös osallisena sen muotoilemisessa, millaiseksi maailma jatkossa ymmärretään eli millainen maailma (kulttuurisille toimijoille) on. (Suoninen 1999, 20)

Suonisen mukaan selontekojen ja maailman välinen suhde näyttäytyy siten, että maailma (merkitykset joilla maailmaa voidaan tarkastella) pohjautuu selontekoihin (joita annetaan vuorovaikutustilanteissa), jotka taas muotoilevat maailmaa. Selontekojen tarkasteluun avautuu näin kolme kiinnostavaa näkökulmaa (1) mitä merkityksiä selonteoissa voidaan käyttää (2) miten nuo merkitykset esitetään vuorovaikutustilanteissa ja (3) miten selonteot ovat osallisena jaetun sosiaalisen maailmamme eli kulttuurimme rakentumisessa. ”Maailma” on mahdollista jakaa pienemmiksi yksiköiksi, diskursseiksi. Diskurssilla tarkoitetaan tässä verrattain eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta tai merkitysulottuvuutta, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla. (Suoninen 1999, 21)

Toimijat joutuvat käyttämään selonteoissaan niiden diskurssien aineksia, jotka ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä. Toisaalta selontekojen antamisen katsotaan olevan itsessään osa kulttuuria, vieläpä kulttuurin jatkuvuuden kannalta hyvin olennainen osa. Selonteot pitävät nimittäin kulttuuria yllä kolmella tavalla. Ensinnäkin, selonteot pitävät yllä niitä konventionaalisia rakenteita, joiden noudattamista tai joista poikkeamista ne perustelevat. Toiseksi, selonteot pitävät yllä diskursseja, joihin viittaavat tai vetoavat vakuuttaakseen yleisönsä. Kolmanneksi, selonteot tuottavat monenlaisia vaikeasti pääteltävissä olevia symbolisia ja aineellisia seurauksia. Esimerkiksi sosiaalinen sukupuolijärjestelmä voi rakentua erilaisiin diskursiivisiin merkitysulottuvuuksiin ankkuroituvien selontekojen kautta. Diskurssit eivät ole selkeitä ja tarkkarajaisia, vaan niiden kulttuurisesti annettua varantoa rajataan, muotoillaan ja täsmennetään kielenkäytön tilanteissa käsityömäisesti. Tästä syystä kyse ei olekaan pelkästään sosiaalisten rakenteiden mekaanisesta uusimisesta, vaan niiden rakentamisesta yhä uudelleen hieman erilaisina, johonkin suuntaan pienemmässä tai suuremmassa

määrin muuntuvina kokonaisuuksina. Tässä muuntelussa selontekojen retoriset ominaisuudet, kuten kuvatun ilmiön luokittelutavat ja vertailukohdat, erityisesti retoriset strategiat ja sanomisen sävyt tulevat olennaiseksi osaksi 'sisältöä', tulkinnallisen mielikuvan virittämistä. (Suoninen 1999, 21)

Samalla tavoin kuin toiminta ylipäättään selontekojen antaminen aloitetaan monissa tilanteissa ikään kuin luonnostaan tutuimmista vaihtoehdoista: laajalti kannatetuista, ideologisesti houkuttelevista ja itsestään selvän tuntuista diskursiivisista merkityksistä. Näin erityisesti silloin kun emme tunne tarkasti keskustelukumppaniamme tai yleisöämme. Tukeutuminen tuttuihin merkityksiin ei kuitenkaan tapahdu välttämättä niiden arvostamisen tai sisäistämisen takia, vaan pikemminkin siksi, ettei tarvitsisi jatkuvasti tarpoa monimutkaisten selontekoverkkojen hyllyvillä soilla. Vuorovaikutuskumppani avaa nimittäin odotushorisontteja selontekojen kohentamiseen ja eksplikointiin – esittämällä kritiikkiä, epäilyä tai täydentäviä kommentteja – sitä suuremmalla todennäköisyydellä, mitä oudommilta aiemmat selonteot hänestä kuulostavat. Tukeutuminen laajasti kannatettuihin merkityksiin ei silti tarkoita sitä, että selonteot olisivat väistämättä yksiselitteisiä. Tunnetuimmat diskurssit tai ”ideologiat” sisältävät ristiriitaisia ja monin tavoin tarkennettavissa olevia aineksia. Näin ollen toimijalle tarjoutuu mahdollisuuksia yrittää rakentaa konventionaalisistakin aineksista selontekoja, jotka tukevat vaihtoehtoisia käytäntöjä. (Suoninen 1999, 27)

Selontekoverkon muotoutuminen on vain pelkistetty, paljolti esimerkinomainen abstraktio. Se saattaa kuitenkin havainnollistaa jotain olennaista sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta purkaessaan dikotomiaa yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä välillä sekä myös konkreettisen vuorovaikutuksen ja kulttuuristen makrotason symbolisten rakenteiden välillä. Verkon tarkastelu havainnollistaa sitä, miten symboliset rakenteet omine valtahierarkioineen voivat sijaita arkielämän näennäisesti pienissäkin tilanteissa, kaikkialla siellä, missä ihmiset keskustelevalta ja argumentoivat tuottaen eksplisiittisiä tai implisiittisiä selontekoja. Selontekoverkon käsite kuvaa siten, diskurssianalyysille ominaiseen tapaan, mikrotason konkreettisia vuorovaikutuskulkuja olennaisina lavean kulttuurisen virran osavirtauksina. (Suoninen 1999, 32)

Diskurssianalyysissä ei olla kiinnostuneita mistä tahansa merkityksistä vaan nimenomaan kulttuurisista merkityksistä, yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Kulttuurisia merkityksiä ei puolestaan tarkastella minään abstrakteina merkitysmaailmoina, vaan olennaista on niiden sitominen ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Merkitykset rakentuvat, pysyvät yllä ja muuntuvat vain ihmisten keskinäisessä toiminnassa: kommunikatiivisissa puheissa, keskusteluissa, kirjoituksissa ja muussa symbolisessa toiminnassa. (Jokinen & Juhila 1999, 54)

2. VAMMAISUUDEN MÄÄRITTELYÄ

Vammaisuudesta esitetään monenlaisia määritelmiä, jotka vaihtelevat lääketieteellisistä määritelmistä sosiaalsiin konstruktioihin. Vammaisuuden määrittely vaihtelee ajallisesti ja tilannekohtaisesti. Esimerkiksi vammaispalvelulakia (380/1987) sovellettaessa kunnissa törmätään usein vammaisuuden ongelmalliseen määrittelyyn. Kuka on vammainen henkilö?

2.1. Mistä puhumme, kun puhumme vammaisuudesta?

Ihmiset tapaavat luokitella ja kategorisoida toisiaan. Vammaisuus on yksi kategoria. Voin kertoa olevani opiskelija, nainen, nuori aikuinen, urheilija, järjestöaktiivi, ”sinkku” ja vammainen. Jokainen sana luokittelee minut johonkin kategoriaan ja herättää sanan vastaanottajassa tietynlaisen mielikuvan. Edellä olevista sanoista vaikeinta on määrittellä kategoria ”vammainen”.

Vammaisuutta on mahdotonta määrittellä yksiselitteisesti. Käsite pitää sisällään hyvin monenlaisia vammoja ja vammaisuutta, sillä aina ei voi edes puhua vammoista. Ja vaikka puhutaan pelkästään tuki- ja liikuntaelinvammaisista ihmisistä, ei tämäkään ryhmä ole homogeeninen. Eri tahot, kuten lääketiede, Kansaneläkelaitos, lakiteksti ja vammaiset ihmiset itse, määrittelevät vammaisuuden eri tavoin. Sairaus ja vammaisuus on syytä myös erottaa; vammaisuus ei ole sairaus, mutta sairaus voi vammauttaa ihmisen.

Vuosisatojen aikana on suhtautuminen vammaisuuteen ja vammaisiin ihmisiin vaihdellut suuresti. Kulttuurit ja uskonnot asettavat vammaiset ihmiset eri asemiin yhteiskunnassa. Vammaisuuteen liitetään erilaisia merkityksiä ja se, millaisia merkityksiä käsitteeseen liitetään, määrittävät vammaisten henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Olennaista on, nähdäänkö vammainen ihminen alistettuna subjektina, jonka elämästä muut ihmiset päättävät, vai nähdäänkö vammaiset ihmiset luonnollisena osana yhteisöä, omasta elämästään päättävinä subjekteina.

Vammaisuudesta on tehty paljon ja monenlaista tutkimusta. Vuosien saatossa on kuitenkin tehty enemmän lääketieteellistä tutkimusta kuin sosiaalitieteellistä tai yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Sosiaalitieteellinen tutkimus on usein lähtenyt tutkimaan vammaisuutta poikkeavuuden näkökulmasta. Vammaisuus on nähty leimaavana ominaisuutena. Goffmanin teoriaa stigmasta on usein käytetty vammaisuuden tutkimuksen teoriana. Aktiivisen vammaisliikkeen voimistuessa 1980-luvulla alettiin tehdä erottelua lääketieteellisesti määritellyn vammaisuuden ja sosiaalisen vammaisuuden välille. Brittiläisessä vammaistutkimuksessa muotoutui tällöin teoria vammaisuuden sosiaalisesta mallista.

Tässä tutkimuksessa kartoitan vammaisuus-käsitettä tuki- ja liikuntaelinvammaisten ihmisten näkökulmasta. Tutkimuskohde rajaa pois ihmiset, joilla on kehitysvamma, näkövamma, kuulovamma tai kommunikaatioon liittyvä vamma. Puhuttaessa liikuntavammaisuudesta tarkoitetaan yleensä niitä rajoituksia, joita yksilöllä on fyysisessä toiminnassaan, kuten seisomisessa, kävelyssä, juoksemisessa ja kiipeämisessä. Jos henkilö on fyysisesti kykenemätön esimerkiksi kävelemään, se ei suinkaan tarkoita, että hän olisi liikuntakyvytön. (Haapala 2000, 8) Erilaiset apuvälineet ja esteetön elinympäristö mahdollistavat liikuntavammaisen ihmisen liikkumisen.

2.2. Moniulotteinen vammaisuus

Vammaisuuden määrittelyt muuttuvat ajan ja paikan myötä; raja vammaisen ja vammattoman välillä on sopimuksenvarainen. Minna Harjula (1994) on historian alaan kuuluvassa tutkimuksessaan *Vaillinaisuudella vaivatut* pohtinut vammaisuuden määrittelyn historiallista muutosta. Harjulan mukaan vammaisuuden perustana on yksilön fyysinen tai psyykinen erilaisuus, mutta viime kädessä käsitteen sisältö – sen merkitys ja kokemus – määrittyy sosiaalisesti. Olennaista vammaisuus-käsitteessä onkin sen kiinteä kytkeytyminen ympäröivään yhteiskuntaan. Yksilön ja yhteiskunnan kohdatessa yksilön ominaisuuksille annetaan sosiaalisesti tulkittu sisältö.

Harjula tarkasteli vammaisuuden tulkintoja suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Harjulan mukaan vammaisuutta voidaan tarkastella yksilön ominaisuuksien ja yhteiskunnan odotusten epäsuhtana: fyysisen tai psyykkisen erilaisuutensa vuoksi yksilö ei kykene täyttämään yhteisön hänelle asettamia vaatimuksia. Kun yksilöön kohdistetut vaatimukset muuttuvat, muuttuu myös vammaisuuden raja. Normaalisuus nouseekin tässä yhteydessä avainkäsitteeksi. Vammaisuus on normeista poikkeavuutta ja rooli-odotuksista suoriutumattomuutta. Käytännössä käsitykset siitä, mikä on sopivaa ja toivottavaa, määräävät kenet kulloinkin tulkitaan vammaiseksi.

1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa vammaisuus on määritelty sekä yksilön itsensä että yhteiskunnan kannalta ei-toivotuksi tilaksi, sosiaalisesti ongelmaksi, joka on pyritty saamaan hallintaan eri keinoin. Vammaisuuden aiheuttamia haittoja on mahdollisuuksien mukaan pyritty ehkäisemään, lievittämään tai kontrolloimaan. Keinot ovat eri aikoina ja eri yhteisöissä vaihdelleet vammaisten heitteillejätöstä ja lapsenmurhista almujen antamiseen ja kuntoutukseen. Tavan, jolla vammaisia ihmisiä on eri yhteiskunnissa kohdeltu, voidaan nähdä heijastavan kulttuurisia arvoja ja uskomuksia. Kyse on yhteisöllisestä määrittelystä, joka antaa oikeutuksen tavalle, jolla erilaiseen yksilöön suhtaudutaan. (Harjula 1994, 12)

Omaa kieltään vammaisuuden kulttuurisesta määrittelystä ja kokemuksesta puhuvat käsitteet, joilla ilmiöön on eri aikoina ja eri kulttuureissa viitattu. Tyypillistä vammaisuuteen liittyville käsitteille on niiden nopea muuttuminen. Vuosisadan vaihteessa Suomessa puhuttiin mm. hourupäisistä, tylsämielisistä, rammoista ja kuuromykistä. Se että näihin käsitteisiin on sittemmin alettu nähdä sisältyvän kielteisiä, leimaavia sivumerkityksiä ja niiden käytöstä on luovuttu, kertoo samalla vammaisuudelle annettujen merkitysten muuttumisesta. Kuvaavaa alan terminologialle on myös se, että niin ikään modernin, sisällöltään neutraaliksi mielletyn vammaisuus-sanana etymologia pitää sisällään kielteiset merkitykset 'vika', 'virhe', 'tahra', 'onnettomuus' ja 'häpeä'. (Harjula 1994, 13)

Kun vammaisuutta tarkastellaan historiallisesti ja sosiaalisesti määräytyvänä, kulttuurisidonnaisena ilmiönä eikä yksinomaan tautisuutena ja elimistön

viallisuutena, koko kysymyksenasettelu muuttuu. Yksilötason ”vikojen” tarkastelun sijaan tutkimuksen kohteeksi nousee fyysiseen ja psyykkiseen erilaisuuteen kytkeytyvä moniulotteinen yhteiskunnallinen problematiikka. Keskeiseksi kysymykseksi muodostuu se, mitä eri aikoina on pidetty vammaisuutena ja miten vammaisuutta on havaittu, määritelty ja koetettu hallita. (Harjula 1994, 13)

2.3. Vammaisuuden symbolinen merkitys

Paula Määttä (1981) korostaa vammaisuuden symbolisen merkityksen ymmärtämistä, kun puheena ovat vammaisten käsitykset itsestään, vammaisten kohtaaminen ja vanhojen asenteiden lujuus. Vammaisuuden symboliikka liittyy tänäkin päivänä vuosituhansien kehityskaareen ja vammaisten ihmisten asemaan tuon kehityksen eri vaiheissa. Määttän mukaan huomattava osa tästä suhtautumistamme muokkaavasta perinnöstä on sivistyneen länsimaisen kulttuurin edustajille sielunelämän tiedostamattomaan osaan työnnettyä myyttistä ainesta, joka elää edelleen vanhoissa taruissa, uskomuksissa ja uskonnoissa. Tämä tiedostamaton symbolinen taso aktivoituu – herää ja alkaa toimia – kun konkreettisesti kohtaamme vammaisen ihmisen kasvoista kasvoihin.

Vammaisuus on vanhoissa myyteissä ja uskomuksissa ollut pahan symboli. Pahuuteen on saattanut liittyä noituutta tai jumalisia voimia, voimakasta pelkoa, vihamielisyyttä ja torjuntaa synnyttäviä aineksia. Satujen kääpiöt, kampurajalat ja rumat noidat ovat edustaneet ja edustavat edelleen hyvän ja pahan ikuisessa kamppailussa pahaa. (Määttä 1981)

Määttä on sitä mieltä, että syvyyspsykologisen näkemyksen mukaan me vammaisen ihmisen kohdatessamme aina luulemme ja uskomme alitajuisesti, että hän on tehnyt jotakin pahaa. Vammaisen ihmisen näkeminen siis avaa tien piilotajuntaan. Myyttinen käsitys on, että ’jos kerran seurauskin on paha, pitää syynkin olla paha’. Kristinuskon kielellä voitaisiin puhua synnistä. Kärsimys eli vammaisuus on rangaistusta tehdystä pahasta. Pahan juurien voidaan ajatella

olevan paitsi vammaisessa itsessään myös suvun jäsenissä. Jotta vammainen ihminen voisi sovittoa tämän pahan, hänen tulisi olla erityisen hyvä kelvataksaan yhteisön muille jäsenille. Vammainen ihminen omaksuu myös itse nämä käsitykset ja uskomukset.

Määttä huomioi, että lastenkirjallisuus käyttää edelleen näitä myyttisiä uskomuksia satujen symboliikassa. Satukirjallisuus sisältää ajatuksia vammaisuudesta kuolemaakin pahempana tilana (Astrid Lindgren: *Veljeni Leijonamieli*). Osassa lastenkirjallisuutta vammaiset ihmiset ovat lunastaneet entisten aikojen köyhien osan. Heille kerätään ja annetaan almuja. Vammaisuuteen liittyy heikkouden ja sääliittävyden leima.

2.4. Stereotyyppinen vammaisuus

Sosiaalisen konstruktionismin yhteydessä tuli esille Bergerin ja Lucmannin tyypittely. Sillä on selkeät yhtymäkohdat stereotyyppioihin. Vammaisuus on ihmistä luokitteleva ominaisuus. Luokitteluun liittyy vammaisen ihmisen muiden yksilöllisten ominaisuuksien hämärtyminen tai häviäminen ja vamman mukaisen tyyppiluokan yhteisten, joko todellisten tai uskomuksiin perustuvien ominaisuuksien korostuminen. Näin muodostuu vammaisen stereotyyppiä eli mallityyppi. Tultuaan sijoitetuksi 'poikkeavien' tai 'epänormaalien' luokkaan vammainen leimautuu ihmisenä yksipuolisesti ja ensisijaisesti vammaiseksi ihmiseksi. Hänet nähdään ensikädessä vammaisena ihmisenä ja vasta toissijaisesti inhimillisenä ihmisenä tarpeineen ja toiveineen. Vammaisuus tavallaan peittää monet yksilölliset ominaisuudet ja saa muut, vammattomat, näkemään vammaiset ihmiset ominaisuuksiltaan yhtenäisenä ryhmänä. Stereotyyppiselle käsitykselle on tunnusomaista paitsi se, että havainnoissa häviävät yksilölliset piirteet ja yhteiset ominaisuudet korostuvat voimakkaasti, myös se, että vammaiseen ihmiseen liitetään ominaisuuksia, joita hänessä ei välttämättä ole lainkaan. (Määttä 1981, 89-90)

Käsitteen ongelmallisuus tulee hyvin esille Pekka Hätisen kirjoituksessa (ote tekstistä, IT-lehti 9/2002).

”Miksi minun pitäisi itseäni kutsua? Kohtalon oikusta kuulun siihen vähemmistöön kansastamme, jolla on jonkinlainen fyysinen vamma. Tälle ryhmälle on käytössä yleisnimitys vammainen tai invalidi. Siinä ihminen määritellään jonkin häneen liittyvän ominaisuuden, tässä tapauksessa vamman mukaan. Kun ihminen liikkuu pyörätuolilla ja vamma on selvästi kaikkien havaittavissa, se on silloin myös merkittävä tähän yksilöön liittyvä ominaisuus. Henkilöä ei muisteta ulkonäön perusteella, vaan keskustelussa ensin mainitaan ”rullatuolipotilas” tai nykyisin hieman kuvaavammin ”pyörätuolinkäyttäjä”. Vammaisuutta ei voi välttää ja siitä ei voi luopua, vaikka kuinka haluaisi. Asian kanssa on eletävä ja kohdattava kaikki erilaisuuteen liittyvät ennakkoluulot, pelot ja kielteiset asenteet.”

Stereotyyppinen suhtautuminen vaikuttaa voimakkaasti vammaisen ihmisen kohtaamisen laatuun. Sen lisäksi että vammaisen ihmisen ominaisuudet oletetaan tiedettävän ennakoita, odotetaan häneltä myös aivan tietyyntyyppistä käyttäytymistä. Vammaisten ihmisten suhteen on olemassa yleisiä odotuksia siitä, miten vammainen voi käyttäytyä ja miten hän ei voi käyttäytyä. Määrän mukaan vammaiseen kohdistuvia rooliodotuksia ovat mm.

- vammaisen tulee sopeutua vammaansa ja osoittaa hiljaista sankaruutta
- vammainen ei saa korostaa häiritsevästi erilaisuuttaan tai vedota siihen
- vammaisen elämänasenteen tulee olla vakava ja yritteliäs
- huvittelu ja nautintojen etsiminen tai koreilu ei sovi vammaiselle
- vammaisen on tavoiteltava normaaliutta
- poikkeavuuteensa tyytyväinen vammainen ei saa hyväksyntää
- vammaisen on osoitettava kiitollisuutta muille yhteisön jäsenille

Paula Määttä tuntuu olevan samoilla linjoilla Talcott Parsonsin (1951) kanssa, jonka teoriaa sairaan roolin omaksumisesta on myös käytetty vammaisuutta tutkittaessa. Parsonsin mukaan terveys on tila, jossa henkilöllä on kyky toteuttaa yhteiskunnan kannalta merkittäviä rooleja. Epäonnistuminen roolin toteuttamisessa johtaa Parsonsin mukaan vetäytymiseen sairaan rooliin. Elina Hietanen (1997) toteaa tutkielmassaan, että vammaisuus sairaustilana on helposti sovitettavissa Parsonsin malliin. Hietasen mukaan vammaisen henkilö kykenee epäilemättä sosiaalistumaan oman erityiskulttuurinsa roolivaatimuksiin, mutta valtakulttuuriin sosiaalistuminen on paljon vaikeampaa. Hietanen näkee Parsonsin ansioksi sen, että tämä satoi sairauskäsitteen yhteiskunnallisiin toimijoihin. Siten Parsons toimi sillanrakentajana biomedikaalisen mallin ja myöhempien sosiaalipoliittisten ja kulttuuristen tulkintojen välillä.

Sairaan roolin Parsons tyypittelee sosiaalisen poikkeavuuden avulla, ja tästä on seurannut käsitys sairaudesta sopeutumisenä. Sairaan rooli ja sosiaalisen poikkeavuuden käsitteet nojaavat länsimaiseen näkemykseen yksilöllisyydestä ja terveydestä. Vastuu sairaudesta tai vammasta toipumisesta jää aina kullekin yksilölle itselleen. Samaan näkemykseen sisältyy myös yksilön riippuvuus hoidon ja kuntoutuksen asiantuntijoista, jotka pystyvät palauttamaan normaalisuuden, sekä käsitys psykologisesta mukautumisesta sairaan tai vammaisen identiteettiin. (Suikkanen 1999, 93)

2.5. Lääketieteellisen ja sosiaalisen mallin ero

Maailman terveysjärjestö WHO on rakentanut toimintakyvyn ja vammaisuuden kansainvälistä luokittelua, jonka uusin versio tunnetaan nimellä *ICIDH-2: International Classification of Functioning, Disability and Health*. Uuden luokituksen taustalla on ollut kritiikki edellisen luokittelun lääketieteellisestä painottumisesta ja lisääntynyt tarve määrittellä vammaisuus laajemmin kuin vain lääketieteellisesti. Tavoitteena on ollut rakentaa biopsykososiaalinen malli, jota voidaan soveltaa paitsi vammaisuuden lääketieteellisessä määrittelyssä myös

arvioitaessa ympäristön vaikutuksia vammaisuuteen ja vammaisten elämään. (WHO 2001)

Vammaiset ihmiset ja heidän järjestönsä ovat antaneet WHO:n luokituksen uudistamiseen oman panoksensa. Vammaisjärjestöt kritisoivat aikaisempaa vammaisuuden luokitusta hyvin yksilöotteiseksi ja vammaisuutta medikalisoivaksi. Nykyisessä ICFDH-luokituksessa eritellään lääketieteellinen malli ja sosiaalinen malli, mutta pyritään niiden suhteen synteesiin, joka tarjoaisi tasapainoisen kuvan terveyden eri puolista kattaen niin biologisen, yksilöpsykologisen kuin yhteiskunnallisen näkökulman. (ICF 2003)

Vammaisuuden lääketieteellinen malli tarkastelee toimintarajoitteita taudin, trauman tai muun fyysisen tai psyykkisen vaivan aiheuttamana henkilökohtaisena ongelmana, joka vaatii ammattihenkilöiden antamaa yksilöllistä lääketieteellistä hoitoa. Toimintarajoitteita pyritään hallitsemaan hoitamalla niitä tai sopeuttamalla yksilö ja muuttamalla hänen käyttäytymistään. Lääketieteellinen hoito on tässä mallissa keskeinen asia. Poliitiikan tasolla asiantilaan vastataan pääasiassa muutoksilla ja/tai uudistuksilla terveydenhuollon toimintaohjelmissa. (WHO 2001)

Sosiaalinen malli vammaisuudesta puolestaan pitää toimintarajoitteita yhteiskuntalähtöisenä. Kysymys on perimmiltään yksilöiden täydestä integroimisesta yhteiskuntaan. Sosiaalisessa mallissa toimintarajoitteet eivät ole yksilön ominaisuuksia, vaan pikemminkin moninainen yhdistelmä eri tilanteita, joista monet ovat yhteiskunnallisen ympäristön aikaansaamia. Siten toimintarajoitteiden hallinta vaatii yhteiskunnallisia toimenpiteitä. Sosiaalisen mallin mukaan toimintarajoitteet ovat asenne- tai ideologiakysymyksiä, jotka vaativat yhteiskunnallista keskustelua ihmisoikeuksista ja politiikasta. (WHO 2001)

Sosiaalisen mallin päätyminen kansainväliseen ICF-luokitukseen on ainakin osittain aktiivisen vammaisliikkeen saavutusta ja tulosta siitä, että vammaisuutta alettiin tutkia sosiaalisena kysymyksenä 1980-luvulla. Antti Teittinen (2000) kirjoittaa julkaisussaan *Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena*

kysymyksenä, että vammaisuutta ei ole sosiologiassa paljonkaan tutkittu sen vuoksi, että sitä on yleensä lähestytty lääketieteellisin ja psykologisin termein. Teittinen nostaa esiin brittiläisen sosiologisen vammaisuuden tutkimuksen, jonka lähtökohtana on ollut vammaisuuden ymmärtäminen yhteiskunnallisena ja poliittisena kysymyksenä. Kysymyksen asettelu nostaa esille sen, mitä merkitsee olla vammaisena ihmisenä yhteiskunnassa sekä kertoo valtasuhteista, jotka ovat mahdollistuneet lääketieteellisen ja psykologisen lähestymisen avulla.

Sosiaalitieteissä vammaisuus nähdään sosiaalisena, taloudellisena ja poliittisena ilmiönä eikä niinkään yksilöllisten ongelmien kokonaisuutena. Brittiläinen tutkija Michael Oliver (1996) on jakanut vammaisuuden yksilölliseen ja sosiaaliseen malliin. Vammaisuuden yksilöllinen malli paikantaa vammaisuuden 'ongelman' yksilöön, jolloin toiminnallisten rajoitusten tai psykologisten puutteiden oletetaan johtuvan yksilön vammaisuudesta. Vammaisuuden lääketieteellinen ja psykologinen määrittely lähtee tästä yksilöllisestä näkökulmasta. Sosiaalisen mallin Oliver määrittelee siten, että se ei kiellä vammaisuuden ongelmaa, mutta paikantaa ongelman yhteiskuntaan. Yksilölliset rajoitteet eivät ole ongelman syy, vaan yhteiskunta on epäonnistunut tehtävässään ottaa huomioon vammaisten ihmisten tarpeet ja tarjota tarvittavat palvelut. Siksi vammaisuus on kaikkia niitä asioita, jotka luovat rajoitteita vammaisille ihmisille, vaihdellen yksittäisistä ennakkoluuloista institutionaaliseen syrjintään, esteellisistä yleisistä rakennuksista vaikeakulkuisiin yleisiin kulkuneuvoihin, segregoituneesta koulutuksesta poissulkeviin työjärjestelyihin ja niin edelleen. (Oliver 1996, 32-33)

Colin Barnes, Geof Mercer ja Tom Shakespeare (1999) tarkentavat vammaisuuden sosiaalisen mallin määrittelyä. Malli ei kiellä vamman merkittävyyttä ihmisten elämässä, vaan keskittyy niihin sosiaalisiin esteisiin, jotka on rakennettu vamman / vajavuuden (impairment) 'päälle'. Vammaisuus on sosiaalisesti luotu ja sen muuttuvan luonteen selitys paikantuu sosiaalisiin ja taloudellisiin rakenteisiin sekä yhteisön kulttuuriin. Barnes ja hänen tutkijatoverinsa luotaavat vammaisuuden historiaa 1960-luvulle, jolloin vamman omaaminen oli yksilöllinen tragedia – päätelmä, joka yhdisti palvelun tarjoajia, poliittisia päättäjiä ja muita ihmisiä. Passiivinen 'uhri', riippuvaisuus ja perheen sekä ystävien 'turvaverkko' luonnehti vammaista ihmistä. 1970-luvulla alkoi

poliittinen liikehdintä ja sosiaalinen protesti. Järjestöt kampanjoivat vammauttavia asenteita ja esteitä vastaan. YK nimitti vuoden 1981 kansainväliseksi vammaisten ihmisten vuodeksi ja julisti vuodet 1983-1992 vammaisten ihmisten vuosikymmeneksi. Hallitukset eri puolilla maailmaa alkoivat vastata paineeseen lakialoitteilla, jotka koskivat vammaisten ihmisten kokemaa syrjintää. Tämän yhteiskunnallisen ja poliittisen muutoksen jälkeen on vammaisuutta alettu tutkia yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

Vammaisuuden näkeminen yhteiskunnallisena ongelmana tuo sen poliittiselle areenalle pois yksilöllisistä tragedioista ja lääketieteellisistä määrittelyistä. Kuitenkin vammaisuus on myös hyvin yksilöllistä. Vammaisuuden asteen, laadun sekä muiden yksilöllisten tekijöiden vuoksi vammaisuus koetaan eri tavoin. Lievästi vammainen voi kokea itsensä hyvinkin vammaiseksi, kun taas sähköpyörätuolia käyttävä henkilö ei välttämättä koe vammaansa kovin merkittävänä häirtana (Hynynen 1998).

Asko Suikkanen (1999) kyseenalaistaa Oliverin sosiaalisen mallin siitä, että siinä yksilön selviytymiseen ja elämäkulkuun ei vaikuta lainkaan yksilö itse. Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa näyttävät yksilön ominaisuudet ja toiminta sekä asema määräytyvän deterministisesti ja kokonaan yksilön ulkopuolisista rakenteista. Oliverin sosiaalinen malli sijoittaa toimintavajavuuden problematiikan kokonaan yhteiskunnan rakenteisiin. Mallin mukaan mitkään yksilölliset rajoitukset eivät ole ongelman syytä, vaan yhteiskunnan epäonnistuminen tarjota sopivia palveluja. (Suikkanen 1999, 84-85)

Nicholas Watson (1998) on esittänyt vammaisuuden sosiaalisen mallin kritiikkinä vammaisten feministien argumentit siitä, että sosiaalinen malli poistaa vamman ja siten kieltää henkilökohtaisen kokemuksen. Lisäksi Watson tuo esiin sosiologisen näkemyksen, jonka mukaan sosiaalinen malli johtaa relativismiin kieltäytyessään kytkemästä vammaisuutta vammaan. Rakenteellisten esteiden korostaminen luo yhtä epätäydellisen kuvan kuin perinteinen lääketieteellinen traditio. (Watson 1998, 149)

Watsonin mukaan on päästävä sosiaalipolitiikkaa painottavan sosiaalisen mallin taakse, lähemmäs kulttuurista analyysia. Vammaisuuden tutkimuksessa on enemmän otettava huomioon merkitys ja representaatio. On liikuttava materiaalien prosessien ja suhteiden taakse. Keskittyessään vammauttaviin rakenteellisiin esteisiin vammaistutkimus on vaarassa laiminlyödä kysymykset vammaisen ihmisen identiteetistä. (Watson 1998, 161)

Vammaisuuden sosiaalisen mallin ansio on, että se kyseenalaistaa lääketieteelliset normit, joilla ihmisiä kategorisoidaan. Sosiaalipolitiikka perustuu hyvin pitkälle lääketieteelliseen luokitteluun, jonka mukaan ihmisiä kategorisoidaan eri luokkiin ja allokoidaan kategorian mukaiset palvelut.

Definitions of Disability in Europe (2002) –raportin mukaan vammaisuuden määrittelyä koskeva keskustelu on ensisijaisesti keskustelua vammaisuuden sosiaalisesta konstruktiosta. Keskustelu koskee sitä kuinka vammaisuuden mielikuva muotoutuu ja samalla keskustelu muokkaa tuota mielikuvaa. (Mabbett ym. 2002)

2.6. Vammaisuuden tutkimus Suomessa

Ensimmäisiä vammaistutkimuksia tehtiin Suomessa 1950–1960 –luvuilla. Vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallistuminen oli vähäistä ennen 1970-lukua pitkälti siksi, koska heidät eristettiin omiin laitoksiinsa ja erityiskouluihin. Myös perhekohtainen vammaisten piilottelu oli suhteellisen yleistä. 1970-luvun vammaispolitiikan ideologiassa keskeiseksi nousi vammaisten ihmisten integraatio niin koulutuksessa kuin yhteiskunnallisessa elämässä. Integraation toteuttamiseksi parhaimmalla tavalla tarvittiin enemmän tietoa vammaisuudesta ja vammaisista henkilöistä. Tähän tarpeeseen vastasi vammaistutkimus. (Hynynen 1998, 25) Vammaisiin ihmisiin kohdistuvaa lääketieteellistä tutkimusta on tosin tehty jo paljon ennen 1950 ja -60 –lukuja.

Nykyään vammaistutkimusta tekevät valtionhallinnon yksiköt, tutkimuslaitokset ja erilaiset järjestöt. Yliopistoissa vammaisuuteen liittyvää tutkimusta tehdään eri tiedekunnissa, mutta pääasiassa vammaistutkimus on korkeakouluissa keskittynyt erityisesti lääketieteellisiin ja kasvatustieteellisiin tiedekuntiin. (Hynynen 1998, 27) Mm. Antti Teittinen ja brittiläiset tutkijat ovat peräänkuuluttaneet sosiologista interventiota vammaisuuteen. Sosiologista tutkimusta vammaisuudesta on tehty hyvin vähän, vaikka vammaisuus sosiaalisena konstruktiona ja vammaiset ihmiset marginaalisena (alistettunakin) ihmisryhmänä soveltuu hyvin sosiologisen tutkimuksen kenttään.

Matti Ojala (2003) on pohtinut vammaisuus-käsitettä suhteessa toimintakyvyn ja toimintaedellytysten käsitteeseen. Ojalan mukaan käsitteiden sisältö tarkentuu, jos tiedetään, miten muut käsitteet niihin liittyvät, mikä on niiden asema mm. luokittelussa ja kuinka niiden ominaisuuksia voidaan arvioida ja mitata.

Kielenkäyttö heijastaa aikaansa sidottuja yhteiskunnallisia asenteita. Monet aikaisemmin yleiset termit koetaan nyky-yhteiskunnassa kielteisiksi ja kohdettaan leimaaviksi. Siten emme enää puhu vajaamielisistä ja vaivaisista vaan kehitysvammaisista ja vammaisista. Myös käsitteen käsiteala voi muuttua. Esimerkiksi toimintakyky nähtiin aiemmin lähinnä yksilön ominaisuutena ja vammaisuus yksilön vikana. Nyt toimintakyvyllä tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta toimia elinympäristössään eli käsitteen sisältö on muuttunut yksilön toimintaedellytyksiksi. Käsitteessä ei ole enää kyse yksilöstä vaan yksilön ja hänen elinympäristönsä vuorovaikutuksesta, joka sisältää yksilön, teknologian, kulttuurin ja fyysisen ympäristön luomat toimintaedellytykset ja esteet. (Ojala 2003, 31)

Ojalan mukaan samaa aikaansa sidottua syy-seuraussuhteiden ymmärrystä ja siihen liittyvää legitimizeettiä heijastaa sosiaali- ja terveystieteiden palvelurakenteen muutos. 1940–1970-luvuilla väestön toimintakyvyn ongelmiin vastattiin keskittämällä vammaiset ja vanhukset laitoksiin. 1980-luvulla vammaispoliittisen keskustelun myötä medikaalisen toimintamallin rinnalle nousi kuitenkin sosiaalinen toimintamalli, jossa yksilön toimintakyvyn ja selviytymisen arkielämän tehtävistä nähtiin olevan seurausta yksilön ja elinympäristön

vuorovaikutuksesta. Uudeksi tavoitteeksi otettiin laitoshoidon purkaminen ja erityisryhmien integroiminen muuhun väestöön. (Ojala 2003, 32)

Kun toimintakykyä tarkastellaan suhteessa toimintaedellytyksiin, voisi vammaisuus-käsitteestä luopua kokonaan. Jokainen on toimintakykyinen, jos toimintaedellytykset ovat kohdallaan. Jos vammaisuuden sijaan puhuisimmekin toimintakyvystä ja toimintaedellytyksistä, mielikuvien sisältö todennäköisesti muuttuisi.

Pekka Hätisen pohdinta vammaisuudesta jatkuu (ote tekstistä, IT-lehti 9/2002):

”Maailma kuitenkin muuttuu. Asioita, ilmaisia ja niiden sisältöä on syytä arvioida aina uudelleen. Olisiko syytä pohtia vielä tarkemmin sitä kuvaa, jonka me haluamme itsestämme antaa? Suhtautuminen vammaisiin ihmisiin on muuttunut merkittävästi viime vuosikymmeninä. Muutoksen liikkeellepaneva voima on aina ollut meidän oma toimintamme. Toimintamme sisältö ja omat tavoitteemme ovat meillä itsellämme hyvin tiedossa. Kysymys on siitä, minkä käyntikortin lyömme pöytään, kun ajamme omaa asiaamme.”

3. SUKELLUS AINEISTOON

Vammaisjärjestö, jonka jäsenlehti on tutkimusaineistonani, on tuki- ja liikuntaelinvammaisten valtakunnallinen järjestö nimeltä Invalidiliitto ry. Liittoon kuuluu 160 paikallista jäsenyhdistystä. Kaiken kaikkiaan liittoon kuuluu 35 000 jäsentä (9.4.2004 <http://www.invalidiliitto.fi/lyhyesti.html>). Liiton palkkalisioilla on 1 400 työntekijää pääasiassa palvelutuotannossa. Invalidiliitto ilmoittaa toimintaperiaatteikseen ensinnäkin edistää yhteiskunnan muuttumista sellaiseksi, jossa kaikilla on yhdenvertaiset toiminta- ja osallistumismahdollisuudet. Toiseksi se haluaa vaikuttaa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien toteutumiseen ja kolmanneksi tuottaa vammaisten ihmisten tarvitsemia palveluita.

Invalidiliiton jäsenlehden tuottaman vammaisuuden kuvan / representaation voi olettaa olevan merkityksellinen yhteiskunnassa ja vaikuttavan yleisiin asenteisiin. Minua kiinnostaa se, millaista kuvaa vammaisista ihmisistä Invalidiliitto rakentaa jäsenlehtensä, IT-lehden, kautta.

3.1. IT-lehti ja Invalidiliitto

Tutkimuksen lähtökohtana on oletus, että tutkimuskohteena on ryhmä ihmisiä, joita yhdistää liikuntavammainen. Tutkimusaineiston, IT-lehden, pääasiallinen kohderyhmä on Invalidiliiton jäsenet. IT-lehti on jäsenlehti. Sama lehti suuntautuu kuitenkin myös järjestöstä ulospäin. Aikaisemmin liitolla oli kaksi lehteä, joista toinen toimi jäsenlehtenä ja toinen - *Suomen Invalidi* - toimi tiedotteena järjestön ulkopuolisille ihmisille. Lehti oli suunnattu kaikelle kansalle ja sen luonne oli viihteellinen sekä yleisiä invalidikysymyksiä käsittelevä. *Suomen Invalidin* julkaisemisen Invalidiliitto lopetti vuonna 1985 sen kannattamattomuuden vuoksi.

Invalidiliiton juuret ovat 1930-luvulla Raajarikkoisten Työkotiyhdistyksessä, jonka hallintoon kuului ensimmäistä kertaa itse vammaisia henkilöitä. 1930-luvun lopulla perustettiin lukuisia paikallisia invalidiyhdistyksiä työkotiyhdistyksen

aloitteesta. Invalidiyhdistykset perustivat Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidiiden Liiton vuonna 1938. Vuonna 1971 sen nimi muutettiin Invalidiliitoksi. Liiton rekisteröityessä se ilmoitti olevansa työ- liikenne- ja asevelvollisuustapaturmien, sairauden ym. seikkojen johdosta pysyvästi invalideiksi joutuneiden henkilöiden muodostamien yhdistysten yhdysside. (Mähönen 1998)

Nykypäivänä Invalidiliitto on jäsenistönsä etujärjestö yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Se puolustaa liikuntavammaisten ihmisten oikeuksia yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Invalidiliitto tarjoaa myös palveluja kuten koulutusta, asumista ja kuntoutusta. Liiton jäsenistö koostuu eri tavoin liikuntavammaisista ihmisistä. Liikuntavammaisen henkilö voi olla täysin liikuntakyvytön tai liikkua täysin itsenäisesti apuvälineiden ja sopivan asuinympäristön mahdollistamana. Suurin osa liikuntavammoista on erilaisten sairauksien aiheuttamia vammoja (mm. polio ja MS-tauti). Toiseksi suurimmaksi liikuntavammojen aiheuttajaksi voidaan mainita liikenne- ja työtaturmien jälkitilat. Synnynnäiset liikuntavammat voivat ilmetä heti syntymän yhteydessä tai lapsuusiässä, kuten esimerkiksi CP-vamma. (Hynynen 1998, 23)

Aikavälillä 1999–2002 järjestettiin Suomessa kunnallisvaalit, millä seikalla varmasti on ollut vaaleja edeltäviin pääkirjoituksiin. Eniten se on vaikuttanut myöhemmin esiteltävään vaikuttamis-teemaan. Voi olettaa, että teema ei olisi näkynyt niin selkeästi ilman kunnallisvaaleja.

3.2. Tekstimassasta raakahavainnoiksi

Perti Alasuutarin (1994) mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Käytännössä nämä kaksi vaihetta nivoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä Alasuutari erottaa kaksi eri osaa: aineistoa tarkastellaan aina vain tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta ja kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun

kannalta ”olennaista”. Näin analyysin kohteena oleva tekstimassa pelkistyy hallittavammaksi määräksi erillisiä ”raakahavaintoja”. Toisena osana on edelleen karsia havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Erilliset raakahavainnot yhdistetään harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon.

Arvoituksen ratkaiseminen merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Voidaan erottaa erityyppisiä arvoitusten ratkaisumalleja sen mukaan, mikä niissä on teoreettinen ydinkäsite. Kun arvoituksen ratkaisemisen vaiheessa pelkistämällä tuotettuja havaintoja tulkitaan johtolankoina, viitataan muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Mitä enemmän arvoituksen ratkaisemisessa on käytettävissä ratkaistavana olevaan mysteerin liittyviä vihjeitä, sitä paremmin tutkija ja lukija voi luottaa siihen, että ratkaisu on mielekäs; että se ei ole vain yksi monista mahdollisista. (Alasuutari 1994, 34-39)

IT-lehden pääkirjoitusten ensimmäinen analysointikerta oli aineiston pilkkomista osiin. Sen jälkeen muodostin osista kysymyksenasettelun kannalta olennaisia kokonaisuuksia. Ensimmäiseksi minua kiinnosti se, mistä vammaisten järjestölehdessä puhutaan. Mitä aiheita pääkirjoituksissa käsitellään? Tuotin pääkirjoituksista ”raakahavaintoja” ja teemoittelin pääkirjoitukset kahdeksaan eri teemaan.

Teemoittelu on luokittelua, aiheoryppäiden tunnistamista. Kutakin teemaa teksteissä lähestytään vammaisen ihmisen näkökulmasta. Yleistetysti pääkirjoituksia leimaa ongelmakeskeisyys; tuodaan esille ne ongelmat, joita vammaisen henkilö kohtaa kussakin aihealueessa. Yhden teeman otsikoksi nimesin vammaisuuden, koska tämän teeman alla puhutaan kokoavasti vamman ja vammaisuuden vaikutuksista eri elämän osa-alueilla. Vammaisuus toki on läsnä jokaisessa teemassa, mutta vammaisuus-teeman alle olen koonnut hyvin erilaisia vammaisuus-näkökulmasta käsiteltyjä aiheita.

3.3. Pääkirjoitusten teemat

Pääkirjoituksia on yhteensä 40 kappaletta. Lehden periaatteeseen kuuluu, että sillä on kuukausittain omat teemansa, jonka ympärille lehti rakentuu. Nämä teemat muokkaavat myös pääkirjoituksia, mutta eivät suoranaisesti, eikä joka lehdellä ole selkeätä teemaa. Lisäksi, jos lehden teemana on matkailu ja pääkirjoituskin päällisin puolin käsittelee matkailua, en oikopäätä ole luokitellut sen kuuluvan matkailun teemaan, vaan sen teema saattaa olla joko fyysinen ympäristö tai talous. Siksi kävin pääkirjoitukset ensin läpi siten, että luokittelin ne eri aihealueisiin. Näin erottuivat ne puheenaiheet, joita pääkirjoituksissa käsiteltiin. Tämä oli tärkeää sen hahmottamisessa, mistä vammaisjärjestön lehdessä puhutaan ja toisaalta mistä siinä ei puhuta.

Pääkirjoituksista erottuu kahdeksan eri teemaa, joita ovat 1) fyysinen ympäristö, 2) vammaisuus, 3) järjestö ja järjestölehden rooli, 4) politiikka ja vaikuttaminen, 5) talous, 6) tekniikka ja apuvälineet, 7) työllisyys 8) koulutus.

Teemoittelu on viitteellistä. Teemat sekoittuvat toisiinsa eri teksteissä eikä jokaisessa tekstissä pysty tekemään selkeää luokittelua siitä mitä tiettyä aihetta se käsittelee. Teksteissä saatetaan käsitellä useampaa teemaa samanaikaisesti. Esimerkiksi ympäristön esteettömyyttä käsittelevä teksti saattaa olla myös voimakkaasti vaikuttamis-teeman teksti. Se ohjaa ja neuvoo vammaisia henkilöitä sekä invalidiyhdistyksiä valvomaan oikeuksiaan esteettömään ympäristöön. Puheenaiheet siis limittyvät toisiinsa tiiviisti. Viitteellinenkin teemoittelu on kuitenkin auttanut tekstimassan työstämisessä. Se on tuonut esiin aihepiirit, jotka koetaan erityisen tärkeiksi ja toisaalta osoittanut aiheita, joita ei juuri käsitellä. Puheenaiheisiin perehtyminen onkin samalla aineiston kuvailua.

Fyysinen ympäristö

Fyysinen ympäristö – teemassa (7 kpl) käsitellään rakennettua ympäristöä, liikennevälineitä ja toisin sanoen vammaisen henkilön mahdollisuuksia liikkua.

Aihetta ei lähestytä vammaisen henkilön puutteiden tai vammojen kautta, vaan ympäristössä olevien liikkumista estävien esteiden kautta. Teksteissä esteet sijoittuvat asuinrakennuksiin, kaupunkimiljööseen ja joukkoliikenteeseen. Niitä ilmenee myös matkailussa. Tekstit yrittävät saada lukijansa ymmärtämään esteettömyyden tärkeyden.

Pääkirjoituksissa tuodaan yleisesti ottaen esiin, että vammaisten ihmisten ympäristö on täynnä esteitä. Annetaan ymmärtää, että ulkonäkö sekä turhamaisuus ovat Suomessa rakentamisen lähtökohtia ja vammaiset ihmiset jätetään huomioimatta. Samalla annetaan ymmärtää, että Invalidiliiton palvelutalot ja asumispalveluyksiköt ovat laadukasta asumista vammaisille henkilöille.

Teksteissä painotetaan vammaisten ihmisten omaa aktiivisuutta. Heidän tulisi vaatia itsensä huomioimista rakentamisessa ja kaupunkiympäristössä. Vammaisia ihmisiä kannustetaan asioihin puuttumiseen. Positiivisena esimerkkinä toimivamman elinympäristön luomiseksi kerrotaan vammaisten, viranomaisten ja suunnittelijoiden yhteistyöstä Helsingissä. Useissa pääkirjoituksissa peräänkuulutetaan rakennusvalvontaa sekä viranomais- että vammaistaholla (ts. eri vammaisjärjestöt Invalidiliiton paikallisyhdistyksiä myöten). Yhdessä tekstissä annetaan ymmärtää, että vammaisten ihmisten huomioimatta jättäminen on hyvin tarkoituksellista ja rakennuksia on ”toistuvasti suunniteltu ja rakennettu lainvastaisesti”.

Ympäristön esteellisyys tuodaan esiin myös liikennevälineissä. Vedotaan siihen, että muutokset esteettömyyden suuntaan auttaisivat myös muita kuin vammaisia ihmisiä. Joukkoliikenteen esteettömyyttä käsittelevä pääkirjoitus haluaa esteettömyyden osaksi liikennepolitiikkaa. Se myöntää, että joukkoliikennekalusto on parantunut, mutta huomauttaa, että kehittämistarpeita on yhä runsaasti. Fyysisen ympäristön esteellisyys tulee esiin, kun vammaisen ihmisen on päästävä pois kotoaan. Esimerkiksi liikuntavammaisen henkilön kuntoilun voi estää se, että ”kuntosali tai uima-allas on toivottomien rappusten päässä”. Myös liikuntaa käsittelevässä pääkirjoituksessa painotetaan vammaisen ihmisen omaa vastuuta ja aktiivisuutta vaatia esteettömiä tiloja ja palvelua.

Fyysisen ympäristön esteellisyys tulee ilmi myös matkailua käsittelevissä pääkirjoituksissa. Liikuntavammaisten matkailua rajoittavat olosuhteet, joihin viranomaiset ja matkailuyrittäjät voisivat vaikuttaa. Yhdessä tekstissä kiinnitetään huomio luontomatkailuun, jonka pitäisi myös olla vammaisten ihmisten saavutettavissa. Tekstissä vedotaan perustuslain kaikille suomiin oikeuksiin, joihin myös matkailupalvelut kuuluvat. Useammassakin matkailua koskevassa tekstissä ovat päällekkäin teemat fyysinen ympäristö ja talous (viitataan vammaisten pieneen peruseläkkeeseen, millä tarkoitetaan vähävaraisuutta). Vammaiset ihmiset matkustelevat, mutta kohtaavat matkoillaan erilaisia ongelmia esimerkiksi hotelleissa ja liikkumisessa paikasta toiseen. Matkatoimistojen olisi syytä vaatia kunnon palvelua ja esteettömiä majoitus-, wc- ja pesutiloja liikuntarajoitteisille asiakkailleen: ”matkustava väki vanhenee ja raihnastuu, meikäläisistä puhumattakaan”. Vammaiset ihmiset eivät ole yksin vaatimassa esteettömiä tiloja.

Vammaisuus

Tämän teeman alle olen luokitellut tekstit, joiden puheen keskiöön nousee jollakin tapaa sinänsä vammaisuus (7 kpl). Teksteissä painotetaan esimerkiksi vammaisen ihmisen elämän arvokkuutta iästä riippumatta. ”Pelkällä olemassaolollaan vammautunut ihminen kaiken ikäisenä viestii elämän moninaisuudesta, ihmisten erilaisuudesta”. Korostetaan ihmisen tärkeyttä, ei siis vamman, mutta samalla tuodaan esiin eri seikkoja, jotka vammaisella ihmisellä vaikeuttavat arkea kuten muiden ihmisten erheelliset asenteet ja ennakkoluulot. Yhdessä tekstissä todetaan ”vamman kanssa voi elää pitkäänkin, kunhan siihen annetaan mahdollisuudet”.

Parin pääkirjoituksen keskiöön nousee vammaisen henkilön avun tarve. Muistutetaan historiasta, että ”eipä ollut muuta roolia kuin säälin kohteena oleminen ja piilossa pysyminen”. Tekstit muistuttavat, että vammaisen henkilö tarvitsee palveluja joko asumisen tai henkilökohtaisen avustajan muodossa.

Vammaisuus-teeman alle sopivat myös tekstit, joissa ilmaistaan huolestuneisuus liikuntavammaisten ihmisten päihteiden käytöstä (vammaisella henkilöllä

ilmeisesti kohonnut riski turvautua päihteisiin) sekä vammaisten henkilöiden oikeudesta seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. Pääkirjoituksissa ollaan myös huolissaan liikuntavammaisen asemasta urheilijana sekä vammaisten ihmisten tuottaman kulttuurin asemasta. Näissä pääkirjoituksissa keskiöön nousee vammaisuus, joka tuottaa ongelmia elämästä selviytymisessä (turvautuminen päihteisiin), seksuaalisuuden toteutumisessa, urheilijana suoriutumisessa sekä kulttuurin tuottajana. Seksuaalisuudesta puhuttaessa puhutaan asenteista ja ilmapiiristä: ”seksi, vamma ja korkea ikä eivät enää ole mahdoton yhtälö”.

Vammaisurheilija on hyvin yksin harrastuksensa kanssa. Lisäksi liikuntarajoitteisia on vaikea houkutella urheilun pariin ja jos joku siihen uskaltautuu, on vammaisurheilijalla Suomessa vaikeat oltavat. Kulttuurista puhuttaessa kirjoittaja ei haluaisi puhua vammaiskulttuurista. Vammainen taiteilija ei välttämättä tee vammaiskulttuuria, eikä taiteilijoiden ja niiden taitelijoiden välille, joilla on jokin vamma, haluta tehdä eroa.

Järjestö ja järjestölehden rooli

Tässä teemassa teksteissä limittyvät puhe järjestöstä ja sen lehdestä (6 kpl). Järjestöstä (Invalidiliitto) puhuttaessa on selvästi havaittavissa yritys houkutella uusia jäseniä ja yritys aktivoida jäseniä mukaan toimintaan. Järjestöstä puhutaan positiiviseen sävyyn ja jäseneksi liittymiseen houkutellaan argumentilla, että parhaiten vamman kanssa jaksaa elää, kun on muiden vammaisten piirissä. Vammaisista luodaan eräänlainen kaveripiiri, joilla kaikilla on kestettävään raskas vamma. Yhdessä muiden kanssa sen jaksaa. ”Invalidiliitto ja sen jäsenyhdistykset ottavat avosylin ja vertaistukiperiaattein vastaan kaikki uudet jäsenet”. Pääkirjoituksissa annetaan ymmärtää, että saman kokeneet ymmärtävät toisiaan ja vammaiset saavat apua toinen toisiltaan. Vammaisjärjestöt ovat ”verrattomia kohtauspaikkoja kovia kokeneille”.

Kirjoituksissa, joissa käsitellään itse lehteä, puhutaan järjestölehden funktiosta sen kohderyhmän keskuudessa. Niissä käsitellään järjestölehden asemaa ja roolia.

Tekstien tarkoituksena on uskoakseni vahvistaa lehden uskottavuutta sekä mediakentässä että jäsenistön keskuudessa. Yksi teksti puhuu näennäisesti terveystuotannasta, mutta päätyy pönkittämään lehden roolia ja tärkeyttä terveysvalistajana.

Politiikka ja vaikuttaminen

Yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta puhuvissa pääkirjoituksissa puhutaan ”vammaispolitiikkaa” (5 kpl). Kirjoituksissa muistutetaan vammaisia henkilöitä, että hekin ovat kuntalaisia. Saavuttaakseen etuja tai oikeuksia yhteiskunnassa vammaisten ihmisten on oltava esillä ja osallistuttava kunnalliseen päätöksentekoon eri tahoilla. Yksi pääkirjoituksista puhuu Euroopan unionin tuoreesta vammaispoliittisesta ohjelmasta ja patistelee vammaisia ihmisiä valvomaan oikeuksiensa toteutumista myös tietoisina EU:n säännöksistä. Yhdessä tekstissä määritellään vammaispolitiikka vammaisjärjestön (Invalidiliitto) kannalta: Invalidiliitto on kaikkien liikuntavammaisten asialla puoluerajoihin katsomatta.

Talous

Talous-teemassa puhutaan vammaisille tarkoitettujen palvelujen ja toiminnan rahoittamisesta (5 kpl). Pääkirjoitukset luovat kuvaa kovien arvojen maailmasta, jossa heikommat kärsivät. Palvelut ovat heikenneet ja vammaiset ihmiset pakotetaan yhä nykyaikanakin kerjuulle. Kirjoituksissa painotetaan yhteisvastuullisuutta, taloudellisesti toisista välittämistä ja kannetaan huolta sosiaali- ja terveysalan järjestöjä tukevan Raha-automaattiyhdistyksen varoista. Raha-automaattiyhdistyksen sen hetkistä toimintaa kannatetaan pääkirjoituksissa, koska sen toiminta nähdään hyvin tärkeänä vammaisten ihmisten toiminnan rahoittajana. Tosin sanotaan myös, että rahoja ei jaeta tarpeeksi ja vammaisjärjestöt pakotetaan kerjuulle. Teksteissä kritisoidaan sitä, että korkeasti verotetussa maassa vammaiset ihmiset kuitenkin joutuvat turvautumaan hyväntahtoisten ihmisten rahalliseen apuun: ”eikö meillä yhdessä maailman

korkeimmin verotetuista maista osata jakaa yhteistä pottia oikeudenmukaisesti, kun mm. vammaisjärjestöjen pitää kulkea käsi ojolla”.

Talous – teeman alle sisällytin myös matkailua käsittelevän pääkirjoituksen, joka kiinnittää huomion vammaisten vähävaraisuuteen. Teksti antaa ymmärtää, että vammaisen ihminen matkustelee, jos matkat ovat halpoja ja esteettömiä. Vammaisen nähdään tässä tekstissä köyhänä ihmisenä, joka kuitenkin täytyisi saada ulos neljän seinän sisältä.

Tekniikka ja apuvälineet

Tekniikasta puhuttaessa (4 kpl) tuodaan esiin sen merkitys liikuntavammaisen apuna. Vammaisen henkilö voi olla omatoiminen ja itsenäinen tekniikan avustamana. Tekniikan nähdään edesauttavan vammaisen henkilön arkea ja selviytymistä. Teksteistä kuitenkin paistaa myös jonkinlainen huoli siitä, että tekniikan kehitys ja käyttö saattaa eristää vammaisen tai vanhuksen yksinäiseen kotielämään. Tekniikan mahdollisuudet nähdään positiivisessa valossa: ”sähköisesti ja langattoman viestinnän arvokkaimpia asioita vammaisen kannalta on lähes rajaton yhteyksimahdollisuus paikasta riippumatta”. Annetaan ymmärtää, että teknologia rikastuttaa elämää, helpottaa arkipäiväistä asioimista ja synnyttää säästöä. Uusi tekniikka on tuonut uuden ulottuvuuden nimenomaan vaikeiden vammojen kanssa eläville ja sen käyttö on lisäksi helppo omaksua. ”On paljon näyttöä siitä, miten aisti- ja liikuntavammaisten maailma on muuttunut, kun näin on tehty”.

Apuvälineet luokittelin tekniikka-teemaan. Jos tekniikka nähdään apuvälineenä, niin apuvälineet ovat tekniikkaa, ja apuvälineet ovatkin useimmiten hyvin teknisiä välineitä. Apuvälineiden tärkeyttä korostetaan itsenäisen ja omatoimisen elämän mahdollistajina. Useimmiten ongelmaksi muodostuu niiden saatavuus. Teknistä osaamista maassamme on, mutta se on usein vammaisen saavuttamattomissa. ”Kunnat pihtaavat apuvälineiden myöntämisessä”. Vammaiset henkilöt ovat eriarvoisessa asemassa eri kunnissa. ”Ainakin puheet omasta

erinomaisuudestamme on lopetettava, niin räikeitä esimerkkejä muihin maihin rinnastuksista ja kuntalaistemme eriarvoisuudesta on saatu”.

Työllisyys

Työllisyys – teemassa (3 kpl) puhutaan vammaisista työmarkkinoiden ulkopuolella. Kerrotaan, että vammaisten työllisyystilanne on parantunut, mutta että vammaiset eivät kuitenkaan pärjää työmarkkinoilla. Sanotaan, että vammaisen ei kelpaa korkeatasoisellakaan koulutuksella. Ongelmana ovat työelämän vaikuttajien asenteet. Pääkirjoitukset peräänkuuluttavat tukitoimia vammaisten työllistymiseen. Vammaisia henkilöitä ei huomioida työelämässä tarpeeksi, tarvitaan uusia lakeja. Yhdessä tekstissä otetaan kantaa eläkehakemusten korkeaan hylkäämisprosenttiin, mutta todetaan kuitenkin, että ”vammautuneiden maailmanlaajuinen ongelma ei ole eläkkeelle vaan työelämään pyrkiminen”. Työmarkkinoille pääsyn esteenä todetaan olevan yleisesti asenteet. Kahdessa pääkirjoituksessa on hienoinen ristiriita; toisessa kannatetaan tukitoimia ja toisessa taas uskotaan, että ”paikallisesti sopien turhautumisongelmat ovat voitettavissa ja vammaisen työllistettävissä”.

Koulutus

Koulutuksessa (3 kpl) puhutaan liikuntavammaisista lapsista ja heidän mahdollisuuksistaan koulumaailmassa. Yleisesti kirjoituksissa kannatetaan integraatiota eli vammaisen lapsen sijoittamista tavalliseen kouluun, jossa ei ole erityisluokkaa vammaiselle lapselle. Kirjoituksista saa kuvan, että vammaisia lapsia ei hyväksytä ”normaalikouluun”, ja vammaiset halutaan eristää omiin laitoksiin viranomaisten päätöksillä. Tuodaan myös esiin opettajien haluttomuus ottaa vammaisia lapsia tavalliseen koululuokkaan: ”opettajien asenne kertoo kaikkien ihmisten vaikeudesta kohdata erilaisuutta”. Opettajilla on asenneongelma, joka kertoo myös vallitsevista asenteista yhteiskunnassa. Integraatiota perustellaan mm. sillä, että ”luonnollinen suhtautuminen

erilaisuuteen iskostuu parhaiten lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa”. Yksi pääkirjoitus vaatii opettajakoulutuksen uudistusta; ”kohtuullisella panostuksella peruskoulun opettajakoulutukseen saataisiin ainakin asenneilmasto paranemaan”.

Pääkirjoituksissa painotetaan sitä, että vammaiset lapset kuuluvat lähikouluun eivätkä erityisoppilaitoksiin. Ongelma löytyy opettajista, viranomaisista, eduskunnasta ja hallituksesta, jotka eivät välitä integraatiosta ts. tasa-arvosta. Vanhempiakaan ei päästetä ihan helpolla. Vanhempien on kannettava vastuunsa ja vaadittava esteettömiä koulutiloja ja tasa-arvoista koulutusympäristöä lapselleen. Kaiken kaikkiaan teksteistä tulee ilmi, ettei vammaisella lapsella ole helppoa nyky-yhteiskunnassa. ”Jos sattuu olemaan erityislapsi, joutuu taistelemaan aivan toisen kokoluokan ongelmien kanssa”. ”Kela, vakuutusyhtiöt ja kunnat ovat tehneet taidetta siitä, kuinka pykälää tulkitaan asiakkaan vahingoksi”. ”Arki erityislapsen kanssa vie usein vanhempien voimavarat niin täysin, ettei raskaaseen valituskierrökseen aina riitä energiaa! Tulos on maksajille puhdasta säästöä”.

Koulutus-teemassa vammaisuutta käsitellään lapsien kautta. Kirjoituksissa puhutaan koulutuksesta lähinnä ala-asteilla. Ammattikoulutusta ja korkeakoulutusta ei paljon käsitellä.

3.4. Mitä teemat kertovat?

Pääkirjoituksissa käsitellyt teemat kertovat lehdessä tärkeiksi koetuista aiheista tai aiheista, jotka halutaan nostaa ihmisten tietoisuuteen. Aiheiksi nostetaan esimerkiksi ongelmat koulutuksessa, työllisyydessä tai ympäristössä. Yleisesti ottaen aiheiden katsotaan olevan sellaisia, että ne kiinnostavat lukijoita - liikuntavammaisia ihmisiä.

Teemat ovat melko kattava kokoelma ihmisen elämän osa-alueista. Koti, terveys tai harrastukset eivät kuitenkaan saa kovin suurta osuutta. Lapsia ja perhe-elämää käsitellään lähinnä koulutuksen ongelmien kautta. Parisuhde mainitaan ehkä parissa lauseessa. Paljon siis jää myös käsittelemättä 40 pääkirjoituksessa.

Perhepolitiikka ja terveystaloudellinen tai kulttuuripolitiikka eivät saa huomiota vammaisten etujärjestön lehdeltä. Hyvinvointivaltion tilaan kiinnitetään huomiota talouden, työllisyyden ja koulutuksen näkökulmasta ja osittain myös tekniikasta puhuttaessa. Poliittisissa teemoissa huomio kiinnittyy siihen, etteivät vammaisten henkilöiden asiat ole kunnossa tässä yhteiskunnassa. Niihin saadaan parannusta vain siten, että vammaiset ihmiset itse osallistuvat ja vaikuttavat.

Vammaisuus liittyy kaikkiin elämän osa-alueisiin ja yhteiskunnan rakenteisiin. Keskeisen sijan pääkirjoituksissa saa ympäristö, johon luetaan vammaisuuden näkökulmasta rakennukset, katuratkaisut ja joukkoliikennevälineet. Lehti tarkastelee näitä liikuntavammaisen ihmisen näkökulmasta. Ympäristössä on hyvin paljon esteitä. Koulutukseen ja työllisyyteen liittyvät esteet ovat sekä fyysisen ympäristön esteitä että asenteellisia esteitä.

Vammaisuuden sosiaalinen malli määrittelee vammaisuutta yhteiskunnassa olevien esteiden kautta. Pääkirjoitukset tulkitsevat vammaisuutta selkeästi sosiaalisen mallin viitekehyksen läpi. Vammaisuutta määritellään suhteessa yhteiskunnassa ilmeneviin vammauttaviin esteisiin. Sosiaalisen mallin mukaan yhteiskuntaan on vaikutettava, jotta vammaisten ihmisten tarpeet tulisivat huomioiduksi. Poistamalla vammauttavat esteet yhteiskunnassa vammaisuus häviää. Pääkirjoitukset nostavat esiin vammauttavia esteitä eri teemoissa päämääränään tietoisuuden lisääminen. Pääkirjoituksissa nostetaan esiin toki myös vammaisen kannalta yhteiskuntaan osallistumisen mahdollistavia tekijöitä, esimerkiksi apuvälineet ja teknologia.

Teemoissa vammaisuudesta rakentuva kuva muotoutuu oletetun kohderyhmän kautta. Kohderyhmää oletetaan kiinnostavan ympäristö, vammaisuus sinänsä, koulutus, työllisyys, talous jne. Aiheiden valinnat muovaavat myös vammaisuudesta rakentuvaa mielikuvaa. Lisäksi pääkirjoitukset rakentuvat suurimmaksi osaksi ongelmien ympärille. Tämä antaa selkeästi hyvin ongelmallisen kuvan vammaisuudesta. Toisaalta pääkirjoituksen tehtävänä onkin usein kiinnittää huomiota epäkohtiin yhteiskunnassa. Pääkirjoituksia on siis luettava vammaisuus-käsitteen tulkitsemisen kannalta varauksellisesti.

Tutkimuksessa on päästävä syvemmälle, pyrittävä tekstien käyttämiin kulttuurisiin tulkintarepertuaareihin, ohi pinnalle nostettujen ongelmien.

3.5. Tulkintarepertuaarien hahmottuminen

Ne tekstiaineistojen yksityiskohdat, joihin diskurssianalyysissä halutaan kiinnittää erityistä huomiota, liittyvät muun muassa sanavalintoihin ja kategorisointeihin, retoristen keinojen käyttöön sekä siihen, miten kielenkäyttö suhteutuu mahdollisiin vasta-argumentteihin. (Juhila & Suoninen 1999, 239)

Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1999) jakavat diskurssianalyysin neljään ulottuvuuspariin. Parit täsmentävät ja hienovarastavat ns. diskurssianalyttisen tutkimuksen kolmiota, sen kärkien (merkitykset, kommunikatiivisuus, kulttuurisuus) välisiä suhteita. Yksi näistä Jokisen ja Juhilan ulottuvuuspareista on merkitykset ja niiden tuottamisen tavat.

Pelkistetysti ilmaisten merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kysymykset ovat useimmiten mitä-muotoisia. Kiinnostus on ennen kaikkea sisällöissä: millaisia merkityksiä ihmiset puheissaan ja kirjoituksissaan tuottavat. Merkitysten tuottamisen tapojen painottaminen johtaa puolestaan miten-kysymyksiin: miten tai millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä ihmiset tuottavat merkityksiä. Useimmissa tutkimuksissa kysytään sekä mitä- että miten-kysymyksiä. Tärkeätä on lisäksi muistaa, että kielellisissä käytännöissä merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat aina toisiinsa kietoutuneita. Kyse on analyttisestä erottelusta ja sen huomaamisesta, että tutkimuksessa tehdään aina valintoja siitä, mitä näistä käytännöistä kulloinkin analysoidaan esiin. (Jokinen & Juhila 1999, 66)

Diskurssin käsite liittyy foucaultilaiseen traditioon, jossa korostuu diskurssien historiallisuus ja institutionalisoituminen: diskurssit ovat kietoutuneet esimerkiksi ihmistieteisiin, koulutukseen ja lakiin. Margaret Wetherell ja Jonathan Potter haluavat kuitenkin määritellä diskurssit sosiaalisiksi käytännöiksi. Koska ihmiset käyttävät diskursseja kontekstuaalisesti, ne ovat ensisijaisesti tekemistä ja

toimintaa. Wetherell ja Potter käyttävät tulkintarepertuaarin käsitettä, jonka avulla he pureutuvat diskurssin sisältöön sekä siihen, miten tuo sisältö on organisoitu. (Jokinen & Juhila 1999, 71)

Kun tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on vammaisuuden rakentuminen lehden pääkirjoituksissa, kyseessä ovat enemmänkin sosiaaliset käytännöt kuin institutionaalistuneet diskurssit. Pertti Alasuutari (1996) käyttää nimitystä puheavaruus tutkiessaan eri ammattikuntien lehtien pääkirjoituksia, mutta aivan hyvin samasta asiasta voi mielestäni puhua tulkintarepertuaarin käsitteellä. Tulkintarepertuaarien tunnistamiseen keskittyvässä tutkimuksessa analyysi painottuu lähtökohdiltaan merkityksiin; millaisena vammaisväestö kuvataan, millaisia suhteita ja erontekoja rakennetaan vammaisen ja muiden välille.

Merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat riisuttuja ja kokoavia nimityksiä, joiden alle voi ryhmitellä monenlaisia diskurssianalyttisissä tutkimuksissa käytettyjä käsitteitä. Merkitysten tutkimisen ulottuvuutta on täsmennetty ainakin seuraavanlaisten käsitteiden avulla: 1) selonteko, 2) merkityssystemi, diskurssi ja tulkintarepertuaari, 3) identiteetti ja subjektipositio. (Jokinen & Juhila 1999, 67)

- 1) Selonteko on eräänlainen merkitysten tutkimisen yleiskäsite. Käsite viittaa siihen, että kieltä käyttäessään ihmiset eivät ainoastaan kuvaa asioita, vaan ennen kaikkea merkityksellistävät maailmaa tekemällä siitä selkoa mitä moninaisimmin tavoin erilaisissa tilanteissa ja antamalla perusteluja omalle toiminnalleen.

Tässä tutkimuksessa selonteko muotoutuu pääkirjoituksissa käytetyistä tulkintarepertuaareista. Tulkintarepertuaarien kautta muotoutuu selonteko vammaisuudesta. Vammaisuutta perustellaan ja siitä ”tehdään selkoa” erilaisissa tilanteissa.

- 2) Merkityssystemin idea on peräisin Ferdinand de Saussurelta, joka tarkasteli kieltä erottelujen systeeminä, jossa (sanojen) merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa. Diskurssianalyysi on lisännyt tähän määritelmään ajatuksen systeemien moninaisuudesta ja

toiminnallisuudesta. Ei ole vain yhtä kielisysteemiä vaan useita, kielenkäytössä jatkuvasti uusiutuvia ja rakentuvia merkityssysteemejä. Näitä merkityssysteemeitä diskurssianalyttikot kutsuvat toisinaan diskursseiksi, toisinaan tulkintarepertuaareiksi.

Kuten aiemmin totesin, kutsun pääkirjoituksista löytämiäni merkityssysteemejä tulkintarepertuaareiksi. Tulkintarepertuaarit ovat moninaisia ja toiminnallisia; niitä käytetään eri tilanteissa erilaisia tarkoituksia varten. Toisinaan keskenään ristiriitaiset tulkintarepertuaarit saattavat esiintyä samassa pääkirjoituksessa.

- 3) Identiteetti on yksi yleisimmistä diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteista. Sillä viitataan siihen, miten ihmiset kielenkäytössään rakentavat itsestään ja toisistaan määrityksiä, jotka eivät ole pysyviä vaan tilanteittain vaihtelevia ja moninaisia. Identiteettiä ei siten ymmärretä ihmisen staattiseksi ominaisuudeksi vaan toiminnalliseksi kategoriaksi. Identiteetin voi ymmärtää merkityssysteemin osaksi: tietyssä systeemissä ihmisille rakentuu tietynlaisia identiteettejä. Kun identiteetti ymmärretään näin, käsitteeksi valitaan usein subjektipositio. Position käsite korostaa identiteetin käsitettä enemmän merkityssysteemien valtaa määrittää ihmisille tietyt paikat.

Yksi tutkimuskysymyksistäni liittyy identiteettiin: millaista vammaisen identiteettiä lehti lukijalleen tarjoaa. Jäsenlehti saattaa olla liikuntavammaiselle ihmiselle ainoa merkki jäsenyydestä ja siten ainoa kontaktipinta vammaisuuteen. Tällöin lehdestä saattaa muodostua tärkeä viitekehys vammaisen identiteettiin. Millaista on olla liikuntavammaisen? Pääkirjoituksissa löytämäni tulkintarepertuaarit tarjoavat lukijalleen erilaisia subjektipositiota. Käytän subjektiposition käsitettä, sillä ymmärrän tulkintarepertuaarien tarjoavan identiteetin rakennusaineita, ei sinänsä tiettyä identiteettiä. Tietyissä tulkintarepertuaarissa ihmisille rakentuu tietynlaisia identiteettejä ja sen mukaisesti on tarkoituksenmukaisempaa puhua subjektipositiosta. Lukija on ikään kuin valintatalossa, jossa voi samastua jonkin tulkintarepertuaarin tarjoamaan subjektipositioon.

Tulkintarepertuaarit ovat sanojen, käsitteiden ja kuvausten ryppäitä, jotka ryhmittyvät usein metaforien tai kielikuvien ympärille. Strukturalistisin termein näitä ryppäitä voi kutsua merkityssystemeiksi. Ne voidaan myös ymmärtää rakennusaineiksi, joita puheessa käytetään rakennettaessa erilaisia versioita teoista, itsestä ja sosiaalisista rakenteista. Tulkintarepertuaarit realisoituvat siis monenlaisina kielellisinä tekoina erilaisissa yhteyksissä. Analyysissä rakennetaan 'yhtenäisiä' merkityssystemejä näistä toiminnallisista paloista. (Jokinen & Juhila, 1999; Wetherell & Potter 1992, 90)

4. KIRJOITUKSISSA HEIJASTUVAT TULKINTAREPERTUAARIT

Teemoittelun jälkeen kävin tekstit läpi tarkastellen erityisesti sitä, mitä ja miten niissä puhutaan vammaisuudesta. Esimerkiksi mitä koulutuksesta puhutaan, mitä ja mistä näkökulmasta työllisyydestä puhutaan. Mitä sanotaan vammaisista työntekijöistä, millaisia vammaisia ihmisiä työllistyy / on työttöminä? Näin alkoi tulla esiin ensin syrjäytymisen tulkintarepertuaari ja sitten myös muut tulkintarepertuaarit.

Hahmotan pääkirjoituksissa neljä tulkintarepertuaaria, joista kukin sisältää kaksi subjektipositiota. Positiot asettavat vammaiset eri paikkoihin tulkintarepertuaareissa, vaikka toisaalta ovat myös hyvin paljon samankaltaisia. Teksteissä esiintyvät subjektipositiot tarjoavat lukijalleen erilaisia samastumisen kohteita ja siten mahdollisuuksia identifioitua johonkin vammaisuuden kuvaan. Nämä neljä tulkintarepertuaaria rakentavat kuvaa vammaisuudesta hiukan eri näkökulmasta. Kahdessa tulkintarepertuaarissa vammaisuus näyttäytyy enemmän negatiivisessa sävyssä kuin kahdessa muussa. Vaikka pääkirjoitukset ovat ongelmakeskeisiä ja kiinnittävät yleensä huomion yhteiskunnan ongelmiin vammaisten näkökulmasta, niukka enemmistö teksteistä sijoittuu kuitenkin positiivissävyisten subjektipositioiden puolelle. Toki hyvin monissa teksteissä vuorottelevat molemmat tulkintarepertuaarit positioineen. Tämä tuskin kertoo ristiriitaisuuksista tekstissä, vaan kyse on pikemminkin tulkintarepertuaarien kilpailutilanteesta valta-aseman suhteen.

Kirjoituksia tuotettaessa käytetään tulkintarepertuaareja, jotka ovat yleisesti tunnettuja. Näin vedotaan yhteiseen tietoisuuteen, jota käytetään vuorovaikutuksen perustana. Tunnistamistani tulkintarepertuaareista osa on varmasti laajasti jaettu tulkintarepertuaareja. Osan oletan olevan vähemmän tunnettuja tulkintarepertuaareja, joihin luultavasti vähemmän tunnettuja ja pienemmässä piirissä jaettu elementtejä. Erityisesti vammattomat eivät välttämättä koe näitä tulkintarepertuaareja tutuiksi.

Pääkirjoituksissa hahmottuvat tulkintarepertuaarit ovat:

- Vammaisuus syrjäytymisenä
- Vammaisuus avun tarpeena ja arjesta selviytymisenä
- Vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia
- Vammaisuus asiantuntijuuden muotona nyky-yhteiskunnassa

Tulkintarepertuaarit eivät rakennu noudatellen teemoittelun jakoa vaikka saattavatkin painottua johonkin tiettyyn teemaan. Esimerkiksi koulutuksesta ja työllisyydestä puhuttaessa painottuu vammaisuus syrjäytymisenä - tulkintarepertuaari. Tulkintarepertuaarit muodostuvat sanoista, käsitteistä sekä sanojen ja käsitteiden ryppäistä. Yksi yksittäinen teksti saattaa rakentua yhdestä ainoasta tulkintarepertuaarista, mutta on myös tekstejä, joissa vuorottelee useampi tulkintarepertuaari. Tällöin tekstissä asemoituvat useammat subjektipositiotkin.

4.1. Vammaisuus syrjäytymisenä

Tämä tulkintarepertuaari rakentaa kuvaa vammaisista ihmisistä erilaisina ja poikkeavina. Heitä syrjitään yhteiskunnassa ja he ovat marginaalisessa asemassa. Tämän tulkintarepertuaarin subjektipositiot ovat a) erilainen ihminen ja b) syrjitty ihminen. Vammaiset asemoituvat syrjityksi vähemmistöksi erityisesti koulutuksesta ja työllisyydestä puhuttaessa, mutta lisäksi fyysinen toimintaympäristö syrjäyttää vammaisia henkilöitä.

Tulkintarepertuaarissa vammaisuus on erilaisuutta, jonka johdosta muulla yhteiskunnalla on vaikeuksia suhtautua vammaisiin ihmisiin. Erilaisuutensa vuoksi vammaiset syrjäytyvät koulutuksessa, työelämässä ym. elämän alueilla. Vammaisuus konstruoidaan suhteessa erilaisuuteen. Vammaisuuden erilaisuus näyttäytyy asenneongelmaisia opettajia, työnantajia ja muuta yhteiskuntaa vasten.

Vammaisen ihmisen erilaisuus

Suomalaisessa vammaispolitiikassa alkoi integraatio-ajattelu 1970-luvulla. Kuitenkin yhä 1990- ja 2000-lukujen vaihteessa integraatiota peräänkuulutetaan koulutuksessa. Pääkirjoituksissa painotetaan integraation merkitystä sekä vammaisille lapsille että muille lapsille. Vammattomien ja vammaisten lapsien välille tehdään kuitenkin eroa. Vammaisia lapsia kuvataan sanalla ”erityinen”. Puhutaan erityispiirteistä, erityiskouluista ja erityisluokista. Sana erityinen voidaan nähdä vastakohtaparina sanalle tavallinen tai normaali. Voisi myös sanoa, että erityinen on kaunisteltu sana poikkeavasta. Vammaisen lapsi on siis jotain muuta kuin normaalikoulussa oleva lapsi, jotain poikkeavaa, joka vaatii erityistoimenpiteitä ja erityisjärjestelyjä.

”Vammaisen lapsen kanssa eletään yhä mystistä aikaa. Kummallisuudet alkavat, kun kouluikä lähestyy. Muu ”ylempi” taho ja olosuhteet näet usein päättävät, mihin opinahjoon lapsi erityispiirteineen joutuu. Se ei ole, niin kuin luulisi, läheskään aina se kotikylän tai –seudun lähikoulu, johon muut lapset ilman muuta pääsevät.” (IT, 5/2002)

Vammaisen lapsi sijoitetaan tekstissä yhteiskunnan marginaaliin erityispiirteineen. Vammaisen lapsi on erityislapsi, joka tarvitsee poikkeusjärjestelyjä. Hän on ilmeisen vaivalloinen tapaus päiväkodille ja koululle. Tekstit luovat kuvaa yhteiskunnasta, joka sysää erityislapsen automaattiseen syrjäytymisputkeen. Vammaisen lapsi ei pääse siihen kouluun, johon haluaisi. Hän ei saa toisen asteen koulutusta, hän syrjäytyy työmarkkinoilta ja yhteiskunnasta. Ilman koulutusta muotoutuu myös huono minäkuva.

”Erityislapsen vanhempi joutuu taistelemaan myös ennakkoluuloja vastaan: ei ole itsestäänselvyys, että saa lapsensa juuri siihen päiväkotiin tai kouluun, johon haluaa. Integraatiosta ja juhlapuheista huolimatta koulu ei käytännössä välttämättä haluakaan vaivoikseen oppilasta, jonka vuoksi ryhtyä poikkeusjärjestelyihin.” (IT 5/2000)

Tulkintarepertuaarissa vammaisiin ihmisiin viitataan sanoilla poikkeava ja erilainen. Puhutaan erityisominaisuuksista, mutta korostetaan, että vammainen ei ole kummajainen.

”Ei tässä vammaisuudessa mistään kummajaisuudesta ole kysymys. Yleensä me olemme ihan tavallisia ihmisiä.” (IT 2/1999)

Koulutuksen yhteydessä nähdään, että syrjinnän syy on asenteissa. Erityisesti tämä ilmenee opettajien asenteissa. Vammaisuus näyttäytyy poikkeavana ja erilaisena, mutta kuitenkin sellaisena, joka voidaan ylittää ja ohittaa, jonka tulisi olla osa yhteiskuntaa.

”Opettajien asenne kertoo muustakin. Siinä paljastuu kaikkien ihmisten vaikeus kohdata erilaisuutta. Vasta omien läheisten kolhut, mikä tahansa poikkeavuus, muuttavat mielen.” (IT 2/1999)

1900-luvun alussa korostettiin vammaisten ihmisten erilaisuutta. Perustettiin sairaaloita, hoitolaitoksia ja ammattikouluja, ”jossa muualle kelpaamattomat saattoivat opiskella ammattiin – ja samastua muihin, kaltaisiinsa”. (IT 7-8/2002)

”Kun menemme oman reviirimme eli liiton ja jäsenistön ulkopuolelle, on se silloin yleinen terveysvalistus ja muu vammaisuus, ihmisten erilaisuus. Tämänkertaista teemaamme ajatellen esimerkiksi kuulo-, näkö- ja puhevammaisten ongelmat ovat todella suuret tiedonsaannissa ja vuorovaikutuksessa. Muutakin avuttomuutta ja eriarvoisuutta on, josta haluamme kertoa.” (IT 6/2002)

”Pelkällä olemassaolollaan vammautunut ihminen kaiken ikäisenä viestii elämän moninaisuudesta, ihmisten erilaisuudesta.” (IT 11/1999)

Kerrotaan, että asenteet kovenevat ja että yhteiskunta jopa pelkää vammaisuutta. Toisaalta ”heikkoutta ja fyysistä avuttomuutta nähdessään moni pienistä asioista nariseva voi tarkistaa asenteitaan, jos hän huomaa pyörätuolissa onnellisen ihmisen.” (IT 11/1999) Vammaisuutensa vuoksi erilaisen ihmisen on siis liikuttava ihmisten ilmoilla ja näin tehtävä ’hyvä työ’. Vammaisuus liitetään heikkouteen ja fyysiseen avuttomuuteen.

Erilaisuus syrjäyttää ihmisen

Erityisesti työstä ja työllistymisestä puhuttaessa korostuu vammaisten ihmisten syrjäytyminen. ”Moni hyvät ammattipaperit saanut jää nuolemaan näppejään, kun ns. terve valitaan” (IT 12/2002). Työllistymisen ongelman nähdään olevan asenteissa, työmatka- ja paikkajärjestelyissä. Tosiasiana esitetään, että ”monen vammaisen työnhaku tyssää viimeistään haastatteluun” (IT 12/2002). Työssä on esimerkiksi sellaisia tehtäviä, joista ”pyörätuolia käyttävä” ei työnantajan mukaan selviä.

Syrjäytymisen tulkintarepertuaarissa tehdään eroa muihin ryhmiin: ”Mikä onkaan esimerkiksi moni-, CP- ja aistivammaisten sekä mielenterveysongelmaisten todellisuus työmarkkinoilla, voi vain arvailla.” (IT 12/2002) Työmarkkinoilta syrjäytymisestä puhuttaessa vammaisilla on tarvittavaa koulutusta, vaikka esimerkiksi koulutus-teemassa puhuttiin kouluttamattomuuden syrjäyttävän vammaisia - yhteiskunta sysäsi vammaisen henkilön automaattiseen syrjäytymisputkeen sulkiessaan vammaiselta koulutustiet. Syrjäytymisen tulkintarepertuaarissa vammaisia ei oteta töihin omilla ansioillaan. Tarvitaan yhteiskunnan tukea, jotta vammaiset pääsisivät työhön. Pientä toivoa kuitenkin pidetään yllä: ”Pelisääntöjä tarkistaen ja paikallisesti sopien turhautumisongelmat ovat voitettavissa ja vammaisen työllistettävissä”. (IT 7-8/1999) Teksteissä hahmottuu lähinnä sellainen kuva, että vammaisia henkilöitä näkyy ainoastaan suojatyöpaikoilla.

Syrjitty vähemmistöryhmä

Oikeuksista puhuttaessa vammaiset ihmiset nähdään vähemmistöryhmänä, jonka on valvottava oikeuksiaan – jopa Euroopan laajuisesti. Teksteissä tuodaan voimakkaasti esiin, että ”apua tarvitsevien vammaisten lakisääteisiä oikeuksia on laiminlyöty yleisesti.” (IT 12/2002) Vakuutetaan, että ”oikeuskanslerin viraston mukaan” (IT 12/2002) vammaispalvelulakia on laajasti rikottu. Liikuntaesteisillä on vielä monta paikkaa minne he eivät pääse. Työ on valtaosalle ”toteutumaton unelma”.

Vammaiset nähdään syrjittynä vähemmistönä rakennussuunnittelussa.”15 prosenttia väestöstä on jätetty sivuun. Heitä syrjitään, vaikka se on lailla kielletty. Mitäpä muuta se on, kun tietoisesti estetään liikuntarajoitteisten pääsy esimerkiksi vierailulle. Kokonaan oma lukunsa ovat hissittömien kerrostaloasuntojen vangit.” (IT 12/1999)

Vammaisten vähemmistöryhmän nähdään olevan samantapaisessa asemassa kuin ikääntyvät ja lapsiperheet. Näin osoitetaan, että vammaiset ihmiset eivät ole yksin vaatimuksineen esteettömästä ympäristöstä. He eivät ole ainoa ryhmä, joka tätä vaatii:

”Kun liikkumisesteet liikenteessä haittaavat iäkkäiden ja vammaisten ohella myös lastenvaunujen ja raskaiden kantamusten kanssa liikkuvia, tulee [esteettömyys]strategiassa bussi- ja junalaitureista sekä itse kalustosta alkaen näkyä koko kansan etu.” ”Kun liikuntaesteiset odottavat esteetöntä pääsyä kaikkiin joukkoliikennevälineisiin, olisi työryhmän [liikenteen asiantuntijoista koostuneen työryhmän loppuraportti] mielestä kehitettävä myös näkö- ja kuulovammaisten informaatiopalveluja ja opastusjärjestelmiä. Ei niistä olisi haittaa muillekaan.” (IT 7-8-/2001)

Vammainen on vähemmistöryhmä urheilussakin. ”Nyky-yhteiskunta korostaa yksilöllisyyttä, mutta vammaisurheilija on usein turhankin yksin. Ympäriältä puuttuu monesti seuran tuki ja henkilökohtainen valmentaja ja liittokin on kaukana ja kustantaa kenties edustusmatkat ja valmennusleirit – eikä aina sitäkään.” (IT 10/1999) Liikuntavammaisen siis voi olla urheilija, mutta se ei ole helppoa nyky-yhteiskunnassa ja nykyisellä vammaisurheiluorganisaatiomallilla.

Vammaisen ihmiset jäävät yhteiskuntaelämässä ulkopuolelle. Ympäristössä ei useinkaan huomioida liikuntavammaisten ihmisten tarpeita. Fyysiset esteet hankaloittavat esimerkiksi matkustelua.

”Eniten ikäviä yllätyksiä on sattunut siirtymisissä lentokentiltä ja hotellien hankalissa pesutiloissa, vaikka parhaan kykymme mukaan vaikeudet pyritään minimoimaan etukäteen.” ”Mutta oikeastaan jokaisella matkalla vaikeavammaiset ja heidän avustajansa joutuvat kohtuuttomiin ponnistuksiin ainakin yhdessä asiassa: wc- ja pesutiloissa. Ja vain tyhmän suunnittelun ja rakentamisen takia.” (IT 4/2002)

4.2. Vammaisuus avun tarpeena ja arjen selviytymistäisteluna

Tässä tulkintarepertuaarissa vammainen henkilö näyttäytyy avun tarvitsijana. Apua antavat joko henkilökohtainen avustaja, omaiset tai tekniikka. Arjesta selviydytään joko avustettuna tai yksin tekniikan avulla. Tekniikkaa ovat niin vanhanaikaisemmat apuvälineet kuin nykyteknologiakin. Tämän tulkintarepertuaarin tarjoamat subjektipositiot ovat a) avustettava vammainen ja b) selviytyjävammainen. Selviytymistä korostava subjektipositio paikantaa vamman ihmisen ulkopuolelle tai vierelle. Näin ihminen elää vamman kanssa – joko siitä selviytyen tai ajautuen yhä suurempiin ongelmiin. Vammaisen ihminen selviää joko tekniikan, avustajien tai taloudellisen tuen avulla.

Vammaisuus luo avun tarpeen

Avustaja, toinen ihminen, on tärkeä vammaiselle henkilölle päivittäisessä elämässä. Vammaiset ihmiset näyttävät avun tarvitsijoina. Avustaja mahdollistaa vammaisen henkilön osallistumisen erilaisiin tilanteisiin.

”Kansainvälisissä ja kansallisissa ohjelmissa puhutaan kauniisti mm. tasa-arvosta, osallistumisesta, itsenäisyydestä, jopa voimaantumisen, mitä se sitten lieneekään. Mutta eivätkö ne ole pelkkää sanahelinää, jos avuttomuus estää niiden toteutumisen? Miten mennä, osallistua ja tulla, jos yksin ei pärjää? Jos avustaja kulkee vierellä, avaa ovet, ottaa rahaa pankkiautomaatista, varmistaa vessan sopivuuden, lähtee mukaan matkalle jne., pyhäpuheiden ihanteet toteutuvat.” (IT 11/2002)

Avustettavana oleminen ympäröi vammaisen henkilön ammattilaisilla tai omaishoitajilla. Vammaisen henkilön itsenäisyys ja omaehtoisuus edellyttävät tässä tulkintarepertuaarissa avustajia. ”Itse asiassa ei ole vuodenaikaa, jolloin esimerkiksi pyörätuolin tai tukisidosten ja –sauvojen avulla liikkuva ei tarvitsisi apua kotitaloudessaan.” (IT 12/2001) Siivous voi olla monelle ”ylivoimainen urakka” eikä perheessä olevaa ”vähempivammaista” aina haluta vaivata talousaskareilla. Avustaja mahdollistaa sen, että ”sähköpyörätuolia käyttävä pääsee kalaan, elokuvaan, markkinoille, matkalle silloin kun huvittaa.” (IT 12/2001) ”... vaikeavammaisen henkilön elämänlaatu kohenisi kertaheitolla, kun säännöllistä apua olisi tiedossa.” (IT 12/2001)

Avustettavan ihmisryhmän osa tulee esiin myös silloin, kun puhutaan taloudesta ja vammaisten ihmisten toiminnan tukemisesta. Vammaisuus näyttää luonnollisena perusteena taloudellisille avustuksille. ”Kovia kokeneiden ihmisten auttamiseen ja elinolojen kohentamiseen” kaivataan RAY:n tuen lisäksi muiden ihmisten hyväntahtoisia lahjoituksia. Vuonna 1999 käytiin keskustelua Raha-automaattiyhdistyksen yksinoikeudesta järjestää sosiaali- ja terveysalaa tukevia rahapelejä. Myös IT-lehdessä kannettiin asiasta huolta: ”Vajaan kymmenen

vuoden aikana kovia kokeneen sosiaali- ja terveysalan on saatava mahdollisuus edes Raha-automaattiyhdistyksen kautta korjata pohjoismaisittain heikeneitä palveluja vähäväkiselle väestölle.” (IT 10/2001) Vammaisiin viitataan ’kovia kokeneina’, joiden toiminta kaipaa kipeästi RAY:n tukea.

Vapaaehtoiset lahjoitukset nähdään tarpeellisina vammaishuollossa. Vammaiset tarvitsevat hyväntahtoisten ihmisten raha-avustuksia. Keräyksissä on kyse ”apua tarvitsevien ihmisten auttamisesta tukimarkoilla” ja ”kaikissa välttämättömissä hankkeissa vammaisten elinolojen ja kuntoutuksen kohentamiseksi on tarvittu kansan karttuisaa kättä” (IT 3/2001).

Rahallinen avustus tukee vammaisten ihmisten elämää: ”vaikeavammaisten asia on yhteisvastuun kysymys, optio parempaan tulevaisuuteen.” (IT 9/2000)

Selviytymistaistelua arjessa

Tulkintarepertuaari tuo esiin vammaisen, jonka on selviydyttävä vammansa kanssa. Jos ei selviydy, menee huonosti. Tulkintarepertuaari tarjoaa erilaisia keinoja selviytymiseen. Vertaistuki nähdään mitä mainioimpana selviytymisen keinona ”kovia kokeneille”, vertaisuus vahvistaa ja saman kokeneet ymmärtävät toisiaan.

”Vammautuminen on kova juttu vaurion vaikeusasteesta riippumatta. Sopeutuminen eli tottuminen entistä rajoittuneempiin elämisen kuvioihin, usein suureen riippuvuuteen muista ihmisistä, ei tapahdu hetkessä. On surua tapahtuneesta, huonommuutta, syyllisyyttäkin. Itsetunto on kovilla.” (IT 7-8/2002)

Vammautuminen on vastentahtoista. Se on kova kolaus, jonka hyväksymisessä auttaa muiden tuki. ”Kautta aikain on ollut tunnettu tosiasia, että kukaan ei vapaaehtoisesti halua vammautua.” (IT 1-2/2002) ”Mutta vastoin odotuksiamme

vamma voi yllättää. Milloin, sitä emme voi itse päättää. Tehtävänäimme on vain sopeutua siihen, tyytyä kohtaloomme. Muut vaihtoehdot eivät ole sen parempia.” (IT 1-2/2002) Elämää rikastuttaa osallistuminen yhteiseen elämään ja parhaiten se onnistuu ”meidän kovia kokeneiden piirissä liittymällä omaan yhdistykseen”. ”Kavereiden kanssa jaksaa paremmin.” (IT 1-2/2002) Tulkintarepertuaarissa rakennetaan mielikuvaa siitä, että vammaiset löytävät voimaa toisistaan. Samalla vahvistetaan käsitystä siitä, että vammaisten elämä on kovaa ja he tarvitsevat tukea toisiltaan.

Vammaisena henkilönä arjessa selviytyminen kattaa myös henkilökohtaiset ja yksityisinä pidetyt asiat. ”Vammaisena syntyminen tai aikuisiässä vammautuminen tuovat seksuaalisuuteen uusia ulottuvuuksia.” (IT 11/2000) Sukupuolettomana pitäminen, mahdollisuuksien rajoittaminen, hyväksikäytön pelko mainitaan vammaisen ihmisen seksuaalisuudesta puhuttaessa. ”Aikuisiässä vammautuneen ensimmäisiä huolia on, miten pärjään enää sängyssä.” (IT 11/2000) Vammaisuus tuo siis uudella lailla pohdittavaksi ihmisen luonnollisena pidetyn ominaisuuden – seksuaalisuuden. Vaikka vammautuminen saattaa tuoda muutoksia, se ei ole kuitenkaan este arjen jatkumiselle: ”jos vamma tai sairaus tuo rajoituksia seksitoimintoihin, on apua olemassa” (IT 11/2000).

Vaikeudet selviytymisessä voivat aiheuttaa sen, että vammaisen ihminen turvautuu päihteisiin. Vammautuminen on paha vastoinkäyminen elämässä ja se voi ajaa ihmisen päihteiden käyttäjäksi. Tosiasioiden hyväksyminen voi monelle olla niin vaikeaa, ”että pakeneminen epätodellisuuteen, jopa tuntemattomaan, houkuttelee.” (IT 3/2000) Vammautumisen traagisuus ilmenee henkilökohtaisena tragediana, josta on vain yritettävä selviytyä, se on hyväksyttävä ja siihen on sopeuduttava.

Vammautumisen vääjäämättömyys ja siihen alistuminen tai sen hyväksyminen tulee ilmi tulkintarepertuaarissa. Näkökulmasta riippuen asian voi nähdä joko alistumisena tai hyväksymisenä. Joka tapauksessa arki on selviytymistä vamman kanssa. Aiemmin totesin pääkirjoitusten tulkitsevan vammaisuutta vammaisuuden sosiaalisen mallin viitekehyksessä. Tässä selviytymistaistelussa pilkahtaa

kuitenkin myös vammaisuuden tulkinta yksilöllisen mallin kehikosta. Yksilö itse on vastuussa siitä, kuinka hän vamman kanssa selviää.

Tekniset apuvälineet arjen mahdollistajina

Tekniikka näyttäytyy tässä tulkintarepertuaarissa voimakkaasti liikuntavamman henkilön apuna. Apuvälineet ja tekniikka avustavat vammaista ihmistä. Ne ovat keino vamman rajoitusten voittamiseksi. Apuvälineet merkitsevät itsenäistä ja omatoimista elämää ja korvaavat vamman vuoksi menetetyn toiminnan. ”Hienot tekniset ratkaisut korvaavat, ainakin lieventävät menetettyä.” (IT 11/2001)

Vamman tuomat rajoitteet häviävät tekniikan myötä. Toimintakykyisiä jalkoja ja käsiä ei tarvita teknologiaa hyödynnettäessä. Teknologia ikään kuin hävittää ruumiin. Kärjistetysti voidaan sanoa, että vammaisten hyvinvointi on kiinni tekniikasta. Teknologia näyttäytyy vammaisen henkilön omatoimisuuden ja itsenäisyyden mahdollistajana ja toisaalta myös edellytyksenä itsenäiselle osallistumiselle yhteiskunnassa.

”Pyörätuolit, tukisidokset, mopot ja autot ovat yhä tärkeimpiä tekniikoita, mutta hienon lisän tiedonsaantiin, työhön ja muuhun osallistumiseen nykYTEKNIikka tuo. Jalat ja kädet korvautuvat näppäilyllä ja klikkauksilla.” (IT 1-2/2000)

Vammaisten henkilöiden selviytymistä uhkaa apuvälineiden heikko saatavuus. Apuvälineet vaikuttavat vammaisen elämänlaatuun, joten niiden huono saatavuus heikentää elämänlaatua. ”Suomi on muuttunut apuvälineiden takapajulaksi.” (IT 9/2001) Apuvälineet ovat kalliita ja vammaisen ihmisten elämänlaatu vaikuttaa siksi olevan riippuvainen kunnan varallisuudesta ja virkamiesten ymmärtävyydestä. Vammaisen henkilön elämänlaatu on kiinni muiden armeliaisuudesta.

Teknologian tuoma apu näyttäytyy lähes kaikkivoipaisena. ”Yksi sähköisen ja langattoman viestinnän arvokkaimpia asioita vammaisten kannalta on lähes rajaton yhteysmahdollisuus paikasta riippumatta. Portaat eivät enää ole välttämätön este palvelujen saamiseksi.” (IT 1-2/2000) Samoin tuodaan esiin, että kännykän kuuluisi olla ”jokaisella vaikeavammaisella ja ikäihmiselläkin taskussaan, jos omatoimisuutta ja itsenäisyyttä arvostetaan.” (IT 9/1999)

”Vammaisuuden näkökulmasta nykytietämys on sovellettava kaikkeen mahdolliseen tiedonsiirto- ja – saantitekniikkaan. On paljon näyttöä siitä, miten aisti- ja liikuntavammaisten maailma on muuttunut, kun näin on tehty.” (IT 11/2001)

4.3. Vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia

Kolmannessa tulkintarepertuaarissa vammaisuus katsotaan luonnolliseksi osaksi ihmisyyttä. Se koskettaa jokaista ihmistä jotenkin, eikä se ole ollenkaan tavatonta missään osassa yhteiskuntaa. Vammaisuus nähdään yhtenä ihmisen ominaisuutena kuten esimerkiksi vaaleat hiukset tai siniset silmät. Vammaisuus on myös täynnä mahdollisuuksia, vaikka sen mukanaan tuomia ongelmia ei kielletäkään. Mahdollisten rajoitteiden lisäksi vammaisuus sisältää siis myös mahdollisuuksia. Elämä vammaisena ihmisenä näyttäytyy erilaisten vaihtoehtojen täyttämältä elämältä. Tulkintarepertuaarin tarjoamat subjektipositiot ovat a) kaikki mahdollisuudet avoinna ja b) vammaisuus on luonnollista.

Tulkintarepertuaarissa ei kielletä vammaisuuden mukanaan tuomia ongelmia, mutta repertuaari korostaa, että vammaisuus on inhimillistä ja sisältää kaiken menetetyn jälkeenkin mahdollisuuksia. ”Suomessa ei pitäisi kilpailla pelkästään sillä, miten alas sosiaali- ja terveystienot saadaan tiputettua. Pitäisi nähdä myös elämän laatu. Vamman kanssa voi elää pitkäänkin, kunhan siihen annetaan mahdollisuudet.” (IT 11/1999) Vammaisen ihmisen arvokkuutta korostetaan. Vammaisuus ei vie ihmisarvoa. Ojalan termejä käyttäen: jos toimintaedellytykset ovat kunnossa, toimintakyky säilyy läpi elämän.

Vammaisuus luonnollisena ihmisen ominaisuutena

Vammaisuus yhtenä ihmisen ominaisuuksista - ei mitenkään erityisenä ja kaiken muun alleen peittävänä ominaisuutena - näyttäytyy siten, että puhutaan nuorista ja ikäihmisistä tai kulttuurista. Vammaisuus siis koskettaa kaikkia ikä- ja sosiaaliluokkia ja ulottuu kaikille elämäntasueille. ”Nuorisotyön toimintatavat ylläpitävät ja kehittävät nuorten yhteistoimintaa vertaisryhmissä ja luovat siten edellytyksiä samanarvoisuudelle.” (IT 6/1999) Tulkintarepertuaari ei mitenkään tuo esille erilaisuutta tai erityisvaatimuksia. Tässä vammaisuutta ei sinänsä tuoda esille. Vammaiset ovat tavallisia ihmisiä, joita koskettavat aivan samat asiat kuin muitakin ihmisiä.

Liikunnan suhteen vammaisella henkilöllä on vaikeuksia toteuttaa itseään, mutta sinänsä liikunnan harrastamista ja kilpaurheilua ei katsota mahdottomaksi. Pidetään itsestään selvänä, että liikuntavammaisella ihmisellä on halu ja kyky harrastaa liikuntaa. Vammaisen liikkujan on kuitenkin oltava itse aktiivinen ja vaadittava itselleen mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa. ”Aika on pikku hiljaa kypsä sille, että jokainen tossun-, pyörän- tai kepinkuluttaja saa itselleen kuuluvat palvelut.” (IT 3/1999) Juuri vammautunut saattaa tätä tulkintarepertuaaria lukiessaan nähdä uuden maailman avautuvan edessään. Hän huomaa, ettei liikuntavamma tarkoita liikkumattomuutta. Tässä tulkintarepertuaarissa ja subjektiossa pidetään itsestään selvänä, että vammaiset ihmiset voivat halutessaan urheilla fyysisistä rajoitteista huolimatta. Liikuntavammainen positioituu liikkuvaksi ihmiseksi. ”Yksi asia on lukemattakin selvä: ihminen on luotu liikkuvaksi.” (IT 3/2002)

Vammaiset henkilöt ovat muiden ihmisten tavoin kiinnostuneita terveydestä ja terveellisistä elämäntavoista.

”Hyvinvointi, terveelliset elämäntavat, oikea ravinto, liikunta jne. ovat olleet vuosia tärkeällä sijalla juttuvalinnoissamme. Linjaamme vain vahvasti tuoreen selvityksen lisäksi muutaman

vuoden takainen oma lukijatutkimus, jossa nämä aihepiirit ottivat ykköspaikan juttujen kiinnostavuudessa.” (IT 3/2002)

Tällä korostetaan yhtäläisyyttä muuhun aikakauslehtien lukijakuntaan. Vammaiset ovat kiinnostuneita terveellisistä elämänarvoista kuten muutkin ihmiset. Hyvinvointi, liikunta ja terveys koskettavat kaikkia, myös vammaisia ihmisiä.

Kun korostetaan vammaisuutta yhtenä monista ihmisen ominaisuuksista, sen ei haluta erityisesti olevan esillä. Vammaisuudesta jopa ehkä halutaan irti joissakin yhteyksissä. Vammaisuus tulisi nähdä osana elämää ja kulttuuria siinä kuin jokin muukin. ”Minusta tuntuu, että monet vamman kanssa elävät haluaisivat irrottautua roolistaan edes joskus. Tuskin halutaan asua vammaisasunnossa tai ajaa vammaisautolla, vaikka niissä on yksi tai useampi sovellus ja lisälaitte.” (IT 7-8/2000)

Ajoittain vammaisuus näkyy tulkintarepertuaarissa sankaruutena vaikka samalla korostetaan ihmiselämän ”normaaleja” toimintoja (ts. perhe, työ ym. ns. luonnolliseen elämään kuuluvat, jotka vammaisilta ihmisiltä tunnutaan toisinaan evättävän). Itsensä ja perheen elättäminen työllä ”vammasta huolimatta lienee paras esimerkki luovuudesta, sitkeästä osaamisesta, työkulttuurista.” (IT 7-8/2000)

”Perehdyttäessä varsinkin vaikeiden vammojen kanssa eläneiden historiaan, voidaan hyvällä syyllä puhua elämäntaiteilusta. Ponnistelu monenlaisten ongelmien kanssa aamusta iltaan ja yölläkin tekee kaikista sankarin, elämäntaiteilijan. Elämä sellaisenaan, rosoineen päivineen, on kulttuuria.” (IT 7-8/2000)

Elämä on täynnä mahdollisuuksia vammaisenakin

Vaikka ensimmäisessä tulkintarepertuaarissa työmarkkinat näyttäytyivät hyvin syrjivänä vammaisille ihmisille, tässä tulkintarepertuaarissa työmarkkinat näyttäytyvät myös mahdollisuuksia sisältävänä maailmana. Vammaiset henkilöt opiskelevat ja kouluttautuvat, miksipä siis vammaisen ei olisi yhtä hyvä työntekijänä kuin opiskelijanakin. Työelämän vaikuttajien asenteisiin voidaan jopa vaikuttaa ottamalla työpoliittisiin neuvotteluihin mukaan vammaisedustus. ”Pelisääntöjä tarkistaen ja paikallisesti sopien turhautumisongelmat ovat voitettavissa ja vammaisen työllistettävissä.” (IT 7-8/1999) Vammaiset henkilöt nähdään mahdollisena työvoimaresurssina, kun suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle ja työvoimapula uhkaa. Vammaisen työllistymisen vaikeudet tunnistetaan, mutta työllistyminen ei ole mahdotonta, vaan vammaisissa henkilöissä on yhteiskunnan kannalta suuri potentiaalisuus.

”On vaikea ymmärtää, miksi korkeatasoisen ammatillisen koulutuksen saanut vammaisen ei olisi yhtä hyvä työntekijänä kuin opiskelijanakin. Jos povattu työvoimapula toteutuu, kannattaa tämä työvoimareservi ottaa vakavasti jo nyt.” (IT 7-8/1999)

Mahdollisuudet näyttäytyvät myös intiimeillä elämän alueilla. Vammautuminen ei tarkoita seksuaalisen elämän loppumista. ”Aikuisiässä vammautuneen ensimmäisiä huolia on, miten pärjään enää sängyssä.” (IT 11/2000) Vammautumisella on vaikutuksia ihmisen seksuaalisuuteen, mutta seksuaalisuus on yhä tallella ja sinänsä muuttumaton fyysisten muutoksien keskellä. ”Riskitekijöistä ja uhista huolimatta vanhempien ja ammattiväen on kuitenkin syytä muistaa, että vamma ei tee kenestäkään sukupuoletona.” (IT 11/2000) Vanhemmuus vammautumisen jälkeen on mahdollista: ”pyörätuolilla liikkuvia äitejä ja isiä, joiden vanhemmuudessa on tuskin normaalia enempiä rosoja tai heikkouksia.” (IT 11/2000) Lauseella todennäköisesti halutaan kumota se yleinen oletus, että vammautuminen vie mahdollisuuden äitiyteen tai isyyteen. Yleisesti:

”koko naisena ja miehenä elämisen ilmapiiri, on muuttunut. Seksi, vamma ja korkea ikä eivät enää ole mahdoton yhtälö.” (IT 11/2000)

Kun vammaisuus nähdään osana ihmisyyttä, korostetaan että vammaiset ihmiset ovat sukupuolisia ja seksuaalisia olentoja siinä kuin muutkin ihmiset. Käsitteellisesti siis vammaisen-sana kätkee taakseen myös sukupuolen ja seksuaaliset halut. Mahdollisuuksia korostettaessa mennään vielä radikaalimpaan suuntaan. Kerrotaan, että oikeus seksuaalisuuteen on nyt niilläkin yksinäisillä vammaisilla, joille se on tähän saakka ollut lähes mahdotonta (viittaa seksipalvelujen maksulliseen ilmoitteluun lehdessä). Lehteä tästä linjasta arvostelleet syyllistyvät syrjintään: ”mikä heille itselleen on luonnollista omassa parisuhteessaan, sitä he eivät sallisi niille, jotka vamman vuoksi ovat eri asemassa.” (IT 5/2001)

Vammaisen ihminen näyttäytyy myös matkailijana. Vaikka liikuntavammaisen henkilö usein saattaa kohdata ongelmia matkoillaan, esimerkiksi esteelliset tilat, matkailu ei ole kuitenkaan poissuljettu harrastus. Pyörätuolia käyttäville ihmisille esitellään päinvastoin lukuisia vaihtoehtoja. Eikä pienituloisuuskaan ole este. Halpoja keinoja löytyy siihen, että liikuntavammaisen henkilö pääsee ulos neljän seinän sisältä.

”Suurin vastuu unelmien toteutumisesta on tietenkin yrittäjillä sekä elinkeino- ja rakennuslupia myöntävillä viranomaisilla. Esteettömyys on oltava kaiken suunnittelun ja lupamenettelyn lähtökohtana. Mikä on hyvä pyörätuolille, on hyvä kaikille.”
(IT 4/2000)

Mahdollisuuksien tulkintarepertuaarista käsin tulkittaessa matkustaminen näyttää liikuntavammaiselle ihmiselle mahdollisuutena kokea maailmaa. Käänteisesti tulkittuna sen sijaan tulkintarepertuaarissa rakentuu pienituloisen ja neljän seinän sisällä kyhjäyttävä vammaisen.

4.4. Vammaisuus asiantuntijuuden muotona nyky-yhteiskunnassa

Neljäs tulkintarepertuaari rakentaa kuvaa asiantuntijuudesta. Vammaisuus oikeuttaa toimimaan asiantuntijana monessa asiassa tässä yhteiskunnassa. Kokemus vammaisuudesta tuo lisäarvoa. Se tuo mahdollisuuden toimia asiantuntijana kunnallisissa elimissä, ympäristön suunnittelussa ja asennekasvatuksessa. Vammaisuus on myös monella tapaa mukana nyky-yhteiskunnassa, ja yleensä modernin teknologian kautta. Vammaiset ihmiset käyttävät huipputeknologiaa ja voivat myös toimia sen kehittäjinä. Tämän tulkintarepertuaarin tuottamat subjektipositiot ovat a) vammaisen asiantuntijana ja b) tiukasti modernissa yhteiskunnassa kiinni oleva vammaisen.

Vammaisuus tekee ihmisestä asiantuntijan

Vammaisuus asiantuntijuutena tulee esiin niissä tekstiosioissa, joissa puhutaan yhteiskunnassa vaikuttamisesta, oikeuksien puolustamisesta tai fyysisen ympäristön esteellisyydestä. Vammaisten ihmisten velvollisuus on valvoa oikeuksiaan Euroopan laajuisesti. Lait ja säädökset sekä sopimukset ovat haaste ”mm. meille liikunta- ja toimintarajoitteisille: meidän itsemme on valvottava oikeuksiemme toteutumista.” (IT 12/2000) ”Itsestään eivät oikeutemme toteudu, olkoon kunta rikas tai köyhä.” (IT 10/2000)

Vammaisten ihmisten on oltava esillä ja osallistuttava kunnalliseen päätöksentekoon, sillä ”esilläolollamme [on] asenteita muuttava vaikutus: mekin olemme kuntalaisia”. (IT 10/2000) Kunnallisvaalien alla näyttää siltä, että sanoma vammaisilla ihmisillä on yhteinen.

”Muut ehdokkaat on koetettava saada ymmärtämään omat tavoitteemme. Paikallisiin vaaliohjelmiin on ujutettava myös vammaisten oikeudet ja arjen tarpeet.” (IT 10/2000)

Vaikuttaa siltä, että vammaiset ihmiset ovat yhtenäinen 'puolue', jolla on yhtenäiset tavoitteet fyysisen ympäristön ja vammaispalveluiden suhteen. Tulkintarepertuaariin sisältyy positiivinen viesti siitä, että vammaisilla ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa, ja heidän on luontevaa osallistua kunnalliseen päätöksentekoon. Liikuntavammaisista ihmisistä luodaan yhtenäistä, tiedostavaa ryhmää. Samalla luodaan yhteys kaikkien kuntalaisten ryhmään. Asiantuntijuus rakentuu yhtenäisen "vammaispolitiikan" kautta. Jokainen vammaisen ihminen kannattaa vammaispolitiikkaa, joka ajaa esteettömyyttä ja saavutettavia palveluja. Se on politiikkaa ilman puoluerajoja. Vammaispolitiikan ajaminen on vammaisten ihmisten asia. Vammaiset ovat hiljainen vähemmistö, joka kuitenkin on täysivaltainen osallistumaan politiikkaan.

Vammaisuus tekee ihmisestä asiantuntijan myös rakennetun ympäristön suhteen.

"Vähän väliä paljastuu pettymyksiä ympäri maan, kun meikäläiset eivät pääse uusiin rakennuksiin" ja siksi "jokaisen kunnan vammaisilmiön tai niiden puuttuessa yksityisten ihmisten on käytettävä perustuslaillista oikeutta vastustaa vammaisuuden perusteella tapahtuvaa syrjintää. Jos muu ei auta, pitää nostaa syyte." (IT 6/2001)

Vammaisen henkilö näyttäytyy asiantuntijana, jolla on oikeus ja velvollisuus valvoa ympäristöään.

"Ellei valvonta sekä viranomais- että vammaistaholla parane, meidän on turha kehua edistyksellisillä laeilla ja määräyksillä. Monet länsimaat ovat meitä paljon edellä." (IT 6/2001)

"Edistyneimmissä kunnissa on myös hyviä kokemuksia vammaisten, viranomaisten ja suunnittelijoiden yhteistyöstä toimivamman elinympäristön luomiseksi." (IT 6/2000)

Vammaiset ihmiset voivat toimia asiantuntijoina ja opettajina asennekasvatuksessa. Vammaisten henkilöiden oma panos on ratkaiseva vaikuttaessa asenteisiin ja muiden ihmisten tietoisuuteen.

”Suurimmat esteet kaikille sopivan kaupunki- ja rakennusympäristön luomisessa ovatkin asenteet ja tietämättömyys. Molempiin vammaiset itse voivat vaikuttaa tuomalla rohkeasti esiin tarpeitaan ja näkökantojaan, osallistumalla suunnitteluun ja tekemällä yhteistyötä viranomaisten kanssa.” (IT 6/2000)

Vammaisuus ”ajan hermolla”

”Vammaisuuden näkökulmasta nykytietämys on sovellettava kaikkeen mahdolliseen tiedonsiirto- ja –saantiteknikkaan. On paljon näyttöä siitä, miten aisti- ja liikuntavammaisten maailma on muuttunut, kun näin on tehty” (IT 11/2001)

Vammaiset henkilöt käyttävät uutta teknologiaa sujuvasti ja omaksuvat sen helposti. Näin vammaisuus kiinnittyy teknologian kehitykseen ja sitä kautta huipputeknologiaa käyttävään yhteiskuntaan. Vammaisuus on ”trendeissä” mukana.

Uusi tekniikka on tuonut uuden ulottuvuuden vaikeiden vammojen kanssa eläville. Itsenäinen elämä on mahdollista tekniikan avulla. Vammaisen henkilön työssäkäynti helpottuu, kun pyörätuolilla ei tarvitse lähteä ”tuuleen ja tuiskuun”. Vammaiset näyttäytyvät aktiivisina uuden teknologian käyttäjinä ja etätyöntekijöinä.

Vammaisuus linkittyy osaksi modernia yhteiskuntaa myös yhteiskunnassa laajasti jaettujen arvojen kautta.

”Hyvinvointi, terveelliset elämäntavat, oikea ravinto, liikunta jne. ovat olleet vuosia tärkeällä sijalla juttuvalinnoissamme. Linjaamme vain vahvasti tuoreen selvityksen lisäksi muutaman vuoden takainen oma lukijatutkimus, jossa nämä aihepiirit ottivat ykköspaikan juttujen kiinnostavuudessa.” (IT 3/2002)

Myös itse jäsenlehti linkittää vammaisuuden nyky-yhteiskuntaan: ”Lähes 3000 aikakauslehden joukossa vain harva tietää asioista, joista meillä on haju. [I] IT-lehti vammaisuuden erikoisjulkaisuna ääni- ja verkkoversiolla täydennettynä on löytämässä paikkansa viestinnän kentässä aikana, jolloin joka päivä syntyy 7000 uutta kotisivua Internetiin.” (IT 1-2/2001) Vammaisuutta vahvistetaan osaksi yhteiskuntaa, jossa liikuntavammaisilla on oma lehtensä.

4.5. Yhteenveto aineiston analyysistä

Kuvio 1. kokoaa pääkirjoituksissa esiintyvät tulkintarepertuaarit ja subjektipositiot. Olen myös pyrkinyt tiivistämään tulkintarepertuaarien ja subjektipositioiden keskeiset ominaisuudet.

Kussakin tulkintarepertuaarissa erotan kaksi subjektipositiota. Tulkintarepertuaarit määrittävät vammaiselle ihmiselle tietyt paikat. Esimerkiksi vammaisuus syrjäytymisenä –tulkintarepertuaari positioi ihmisen erilaiseksi ja syrjityksi.

Kuvio myös johdattaa seuraavaan lukuun, jossa tarkastelen tulkintarepertuaareja suhteessa identiteetin rakennusprosessiin.

Kuvio 1. Aineistossa esiintyvät tulkintarepertuaarit ja subjektipositiot.

Tulkintarepertuaari	Subjektipositiot	Keskeiset ominaisuudet
Vammaisuus syrjäytymisenä	erilainen ihminen syrjitty ihminen	- erilaisuuden ja syrjäytymisen korostus - erilaisuutensa vuoksi syrjitty väestöryhmä

Vammaisuus avun tarpeena ja arjen selviytymistäisteluna	avustettava vammainen selviytyjä vammainen	- avun tarve, jota kompensoivat avustajat, taloudellinen tuki, tekniikka - vammasta selviydyttävä tavalla tai toisella
Vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia	kaikki mahdollisuudet avoinna vammaisuus on luonnollista	- vammaisuus ei rajoita mahdollisuuksia elää ja osallistua - vammaisuus on vain yksi ominaisuus muiden joukossa
Vammaisuus asiantuntijuuden muotona nyky-yhteiskunnassa	asiantuntijavammainen moderniin yhteiskuntaan kuuluva vammainen	- vammaisuus tekee ihmisestä asiantuntijan monella sektorilla - vammaiset käyttävät paljon huipputeknologiaa, teknologian kautta vammaisuus on tiiviisti kiinni modernissa yhteiskunnassa

5. TARJOLLA IDENTITEETIN RAKENNUSAINEITA

Ymmärrän tulkintarepertuaarit kulttuurisina merkityssysteemeinä, joita käytetään enemmän tai vähemmän tiedostamatta. Tulkintarepertuaarit muotoutuvat sosiaalisissa käytännöissä. Ne ovat muuttuvia, mutta myös melko pysyviä. Pysyvyyttä osoittaa esimerkiksi se, että elokuvateollisuudessa toistetaan yhä vammaisuuden myyttisiä merkityksiä.

Jotta tekstin kirjoittaja kykenee tekemään viestinsä selväksi lukijoilleen, hänen on käytettävä yhteisesti jaettuja tulkintarepertuaareja. Kirjoittajan on vedottava tuttuihin tulkintarepertuaareihin, jotta lukija ymmärtää, mistä hän puhuu. Merkityssysteemit eivät kumpua sattumanvaraisesti yksittäisten ihmisten päiden sisältä. Ne rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Kielen käyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Käyttäessämme kieltä me toisin sanoen konstruoinme eli merkityksellistämme 'kohteet', joista puhumme. (Jokinen et al. 1993, 18-21)

5.1. Tulkintarepertuaareista selontekoihin

Tutkimusaineistostani hahmotin neljä tulkintarepertuaaria, joista kaksi ovat varmasti tuttuja ja laajasti jaettuja merkityssysteemejä. Toiset kaksi ovat oletettavasti hiukan vieraampia niille ihmisille, jotka eivät ole vammaisuuden kanssa juurikaan tekemisissä.

Kaksi ensimmäistä tulkintarepertuaaria – vammaisuus syrjäytymisenä sekä vammaisuus avun tarpeena ja arjen selviytymistaisteluna - tekevät eroa muuhun yhteiskuntaan. Tulkintarepertuaarit muodostavat vammaisista ihmisistä omaa ryhmäänsä, vähemmistöä valtakulttuurin sisälle. Nämä tulkintarepertuaarit vaikuttavat uusintavan tuttuja, vammaisuuteen liittyviä tulkintoja, joissa vammaiset ovat poikkeavia ihmisiä.

Vammaisuuteen liitetyt stereotypiat rakentavat mielikuvaa vammaisista ihmisistä. Murphyn (1987) mukaan stereotyyppiset määreet kertovat, että vammaiset ihmiset ovat heikkoja, sääliittäviä, riippuvaisia ja passiivisia (Watson 1998, 150). Myös syrjäytymisen tulkintarepertuaarissa rakennettiin vammaisuutta heikkoutena ja fyysisenä avuttomuutena.

Erään suomalaisen kyselytutkimuksen perusteella yläasteen ja lukion oppilaat kuvaavat vammaista henkilöä ihmiseksi, joka ei ole fyysisesti täysin terve. Hän on jälkeen jäänyt henkilö, ”semmoinen vajaa ihminen”. Hän on jollain osa-alueella poikkeava, mutta ei välttämättä tyhmä: ”erilainen kuin tavallinen ihmismassa”, kovia kokenut, ei normaali, ”on tavoiltaan ja käyttäytymiseltään erilainen”. Vammaista ihmistä kuvataan sanalla ”sääli”. Toisaalta oppilaat myös sanovat: ”kaikki me olemme ihmisiä, minäkin voin vammautua”. (Vinni 2001)

Stereotypiat liittyvät erilaisuuteen ja kielteisesti nähtyihin ominaisuuksiin. Harjulan (1994, 13) mukaan vammaisuuden olemusta on tutkimuksissa pyritty kuvaamaan puhumalla erilaisuudesta, poikkeavuudesta, toiseudesta ja stigmosta. Yhteistä näille käsitteille on se, että vammaisuutta tarkastellaan ilmiönä, joka rikkoo yhteisön kuvan siitä, millainen yksilön tulisi olla. Vammaisuus merkitsee poikkeamaa kunnon kansalaisen tai ihanneyksilön mallista. Se edustaa samalla olemassaolon kielteisiä puolia muistuttamalla ihmisen haavoittuvuudesta. Vammaisuuden kohtaamisen onkin todettu usein aiheuttavan ns. terveessä enemmistössä pelkoa ja levottomuutta. Erilaisuuden synnyttäminen voimakkaiden tunteiden, mielikuvien ja ennakoasenteiden on katsottu vaikuttavan ratkaisevasti siihen, miten vammaisiin ihmisiin suhtaudutaan. Esimerkiksi niiden tapojen, joilla vammaisuutta on kuvattu kirjallisuudessa, elokuvissa ja sanomalehdissä, on katsottu synnyttävän kielteisiä ennakoasenteita. (Harjula 1994, 13)

IT-lehdessä käytetyt kaksi ensimmäistä tulkintarepertuaaria nojautuvat näihin edellä esiin tulleisiin kulttuurisiin käsityksiin vammaisuudesta. Samalla ne uusintavat näitä käsityksiä.

Kaksi jälkimmäistä tulkintarepertuaaria taas – vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia sekä vammaisuus asiantuntijuuden muotona - pyrkivät häivyttämään tuota eroa vammaisten ja vammattomien välillä. Ne korostavat samanlaisuutta vammaisten henkilöiden ja muiden ihmisten välillä. Nämä tulkintarepertuaarit voivat olla hiukan vieraampia ei-vammaisille kuin kaksi ensimmäistä tulkintarepertuaaria.

Tutkimusten mukaan kroonisten sairauksien kanssa eläviä ihmisiä luonnehtii taistelu normaaliudesta. He pyrkivät olemaan niin normaaleja kuin mahdollista. Pyrkimys normaalisuuteen kuvastaa usein myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole hyväksyneet omaa vammaansa. (Watson 1998, 149)

Vammaisuuden luonnollisuuden ja normaalisuuden korostaminen ei kuitenkaan näissä tulkintarepertuaareissa kerro vamman torjumisesta, sillä vamman tuomia rajoitteita tai haittoja ei kielletä. Niiden kanssa opitaan elämään, ja ne voivat jopa tuoda lisäarvoa elämään.

Aineistoni tulkintarepertuaareista näyttää muodostuvan kaksi selontekoa vammaisuudesta. Jokisen ja Juhilan (1999) mukaan selonteko on eräänlainen merkitysten tutkimisen yleiskäsite. Käsite viittaa siihen, että kieltä käyttäessään ihmiset eivät ainoastaan kuvaa asioita, vaan ennen kaikkea merkityksellistävät maailmaa tekemällä siitä selkoa mitä moninaisimmin tavoin erilaisissa tilanteissa ja antamalla perusteluja omalle toiminnalleen. Käsitän selonteon koostuvan tulkintarepertuaareista, jotka ovat moninaisia ja toiminnallisia. Selonteko muodostuu jatkuvasti uusiutuvista ja rakentuvista merkityssysteemeistä.

Ensimmäinen selonteko nojautuu kulttuurisesti tutumpaan käsitykseen poikkeavuudesta. Vammaisuus näyttäytyy toiseutena suhteessa muuhun väestöön. Vammaisuus selitetään erilaisuuden kautta tai avulla. Yhteiskunta esiintyy hyvin ongelmallisena paikkana ympäristöllisine ja asenteellisine esteineen. Vammaisuuden myötä ilmenevät ongelmat eivät kuitenkaan johdu vammaisesta ihmisestä vaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Vammainen ihminen ikään kuin vapautetaan vastuusta.

”Suurin vastuu unelmien toteutumisesta on tietenkin yrittäjillä sekä elinkeino- ja rakennuslupia myöntävillä viranomaisilla. Esteettömyys on oltava kaiken suunnittelun ja lupamenettelyn lähtökohtana. Mikä on hyvä pyörätuolille, on hyvä kaikille.”
(IT 4/2000)

Toinen selonteko tekee vammaisuudesta luonnollisen osan yhteiskuntaa. Vammainen ihminen on yhteiskunnassa toimija kuin kuka tahansa muukin. Vammaisuus selitetään normaalisuuden kautta. Vammaisuus tuo ehkä jonkin verran problematiikkaa arkipäivään, mutta ei ylitsepääsemättömiä ongelmia.

”Jos kuntosali tai uima-allas on toivottomien rappusten päässä, voi oman mielen mukainen kuntoilu jäädä vain haaveeksi. Siksi Sinua tarvitaan. Sinä voin omalta osaltasi vaikuttaa siihen, miten oma kuntasi, oma jäsenyhdistyksesi tai oma urheiluliittosi sinua palvelee. Aika on pikku hiljaa kypsä sille, että jokainen tossun-, pyörän- ja kepinkuluttaja saa itselleen kuuluvat palvelut.” (IT 3/1999)

5.2. Selonteosta subjektipositioihin

Tulkintarepertuaareissa ilmenee kahdeksan eri subjektipositiota. Näen subjektipositiot tekstissä tarjottuina samaistumisen vaihtoehtoina. Toisaalta vammattomalle henkilölle ne tarjoavat mielikuvia vammaisista ihmisistä enemmän kuin samaistumisen kohteita. Teksteissä esiintyvät subjektipositiot ovat osa keskustelua, jossa määritellään vammaisuutta ja ne muokkaavat kollektiivista käsitystä vammaisuudesta. Se, millaisina vammaiset ihmiset kulttuurisesti esitetään, on osa vammaisuuden käsitteen merkityksellistämistä.

Selonteossa, jossa tuotetaan vammaisuutta poikkeavuutena, ilmenevät seuraavat subjektipositiot: 1) vammansa vuoksi erilainen ihminen, 2) erilaisuutensa vuoksi syrjitty ihminen, 3) avustettava vammaisen 4) selviytyjä-vammaisen. Näissä

subjektipositioissa vammainen ihminen on erilainen kuin muut ihmiset. Hänen erilaisuutensa tekee hänestä joko erityistapauksen tai syrjityn henkilön. Avustettava ihminen on avun kohde ja subjektipositio tekee eroa muihin, avustajiin. Selviytyjä-vammainen on erilainen siksi, että hänellä on jotain mistä täytyy selvittää eli vamma. Hän elää vamman kanssa, sen vierellä, ja se seikka on vain hyväksyttävä eli siitä on selvittävä.

Vammaisuutta normaalina asiantilana korostava selonteko pitää sisällään seuraavat subjektipositiot: 5) vammaisena kaikki on mahdollista, 6) vamma on vain yksi ominaisuus muiden joukossa, 7) asiantuntijavammainen, 8) tiukasti modernissa yhteiskunnassa kiinni oleva vammainen. Nämä subjektipositiot ilmentävät vammaista ihmistä, joka on mukana yhteiskunnassa eikä suinkaan sen marginaalissa, syrjittynä vähemmistönä. Vamman tuomat rajoitteet eivät estä toimintaa, vaan kaikki elämässä on edelleen mahdollista. Vammaisuus ei korostu muiden ominaisuuksien joukosta. Se on ominaisuus siinä kuin lihavuus tai laihuus. Vammaisuus tuo jopa lisäarvoa siinä mielessä, että se oikeuttaa ja jopa velvoittaa toimimaan asiantuntijana monessa eri tilanteessa hyvinvointivaltiota rakennettaessa. Vammainen ihminen ei ole suinkaan syrjässä yhteiskunnasta vaan ajan hermolla huipputeknologian käyttäjänä.

Subjektipositiot eroavat hienokseltaan toisistaan, mutta ovat myöskin osittain päällekkäisiä. Mielestäni ne kuitenkin erottuvat omiksi positioikseen. Seuraavassa esimerkki subjektipositioiden ilmenemisestä tekstissä.

- 1 *Parinmuodostuksessa on tapahtunut viime vuosina yhtä*
- 2 *kummallisia asioita kuin takavuosisikymmeninä vammaisten*
- 3 *henkilöiden kanssa. Kun nyt ymmärrettävästi ja luonnon*
- 4 *vastaisuuteen perustaen päivitetään miesten ja naisten*
- 5 *keskinäisiä liittoja homo- ja lesboleimoineen, samanlaista*
- 6 *kummeksuntaa aiheuttivat varsinkin vaikeavammaisten*
- 7 *naimisiinmenot muutamia vuosikymmeniä sitten. Enemmänkin*
- 8 *onniteltiin hyvän hoitajan kuin puolison saannista.*
- 9 *Vaikka miesvammaisilla onkin ollut niin sanotusti parempi*
- 10 *viuhka naismaailmassa kuin vammautuneilla naisilla uroiden*

- 11 seurassa, on tilanne muuttunut tasapainoisempaan suuntaan.
12 Ei enää ole harvinaista, että nainen pyyhältää pyörätuolilla
13 alttarille. Niin ikään ei ole tavatonta, että pyörätuolissa istuva
14 äiti pesee vauvansa pyllyn, vaihtaa vaipat ja ulkoilee lastensa
15 kanssa siinä kuin kuka tahansa vanhempi. Eikä pyörien päällä
16 enää tyydytä välttämättä yhteen lapseen, kuten
17 esimerkkiperheemme kansikuvassa osoittaa.
18 Mutta vammaisen lapsen kanssa eletään yhä mystistä aikaa.
19 Kummallisuudet alkavat, kun kouluikä lähestyy. Muu
20 ”ylempi” taho ja olosuhteet näet usein päättävät, mihin
21 opinahjoon lapsi erityispiirteineen joutuu. Se ei ole, niin kuin
22 luulisi, läheskään aina se kotikylän tai –seudun lähikoulu,
23 johon muut lapset ilman muuta pääsevät. (IT 5/2002)

Tekstin alku rakentaa normaalisuuden selontekoa käyttämällä tulkintarepertuaaria ”vammainen osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia”. Subjektipositiona esiintyy ”vammainen kaikki on mahdollista” (rivit 11-17) ja ”vammainen on vain yksi ominaisuus” (rivit 13-15). Toisaalta tullaan rakentaneeksi myös erilaisuuden tulkintarepertuaaria vertaamalla homo- ja lesboavioliittojen aiheuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun (rivit 2-3 ja 5-6) ja siten rinnastamalla vammaiset ihmiset toiseen marginaaliseen ryhmään yhteiskunnassa. Tekstin tulkintarepertuaari muuttuu rivillä 18, jolloin aletaan korostaa erilaisuutta. Vammainen henkilö muuttuu erityistapaukseksi ja teksti tarjoaa erilaisen ihmisen subjektipositiota.

Näytetekstissä vuorottelevat ja osittain ilmenevät päällekkäin tulkintarepertuaarit ”vammainen osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia” sekä ”vammainen syrjäytymisenä”. Samalla ne tuottavat vaihtoehtoiset subjektipositiot normaalista perhe-elämää viettävästä ihmisestä ja erilaisesta, muiden ohjailemasta ihmisestä. Samassa tekstissä voi siis ilmetä hyvin ristiriitaisiakin tulkintoja vammaisuudesta. Näin tekstissä rakentuu hyvin ristiriitainen ihmiskuva. Toisaalta kaikki on nykyään mahdollista, mutta toisaalta vammaisuus aiheuttaa mitä ihmeellisimpiä (”mystisiä”) ongelmia.

Ristiriitaisuus kertoo tulkintarepertuaarien valtataistelusta. Kulttuuriset käsitykset normaalisuudesta ja erilaisuudesta ovat jatkuvasti keskustelun kohteena sosiaalisessa todellisuudessa.

5.3. Tulkintarepertuaarien ja subjektipositioiden linkittyminen pääkirjoitusten teemoihin

Tulkintarepertuaarien ja subjektipositioiden liittyminen luvussa 3 esiteltyihin pääkirjoitusten teemoihin ei ole mitenkään selkeätä. Jonkinlaista linkittymistä on kuitenkin havaittavissa. Taulukko 1 kuvaa sitä, miten tulkintarepertuaarit jakautuvat eri teemoissa.

Koulutuksesta ja työllisyydestä puhuttaessa käytetään lähinnä pelkästään syrjäytymisen tulkintarepertuaaria. Muissa teemoissa käytetään melko tasapuolisesti eri repertuaareja. Taloudesta puhuttaessa selkeästi käytetään avun tarpeen ja selviytymisen tulkintarepertuaaria. Fyysisen ympäristön ja vammaisuuden aiheissa eri tulkintarepertuaarit esiintyvät melko tasaisesti. Tosin fyysisestä ympäristöstä puhuttaessa ei ilmene ollenkaan avun tarpeen ja selviytymisen tulkintarepertuaaria eikä vammaisuudesta puhuttaessa lainkaan asiantuntijuuden tulkintarepertuaaria. Sinänsä tässä voi yhden teeman nimeäminen vammaisuudeksi johtaa harhaan, sillä juuri vammaisuushan tekee vammaisesta henkilöstä asiantuntijan monella saralla. Silti tässä aihealueessa tätä tulkintarepertuaaria ei ollenkaan esiinny.

Asiantuntijuuden tulkintarepertuaari ei esiinny ollenkaan työllisyyden, koulutuksen, talouden tai vammaisuuden teemoissa. Näissä teemoissa (paitsi vammaisuus-teemassa) vammaisen ihminen nähdäänkin enemmän toiminnan kohteena kuin itse toimijana. Avun tarpeen ja selviytymisen tulkintarepertuaaria ei esiinny lainkaan fyysisessä ympäristössä, politiikassa ja vaikuttamisessa, työllisyydessä tai koulutuksessa. Yllättävintä ehkä on, että fyysisestä ympäristöstä puhuttaessa ei ilmene ollenkaan avun tarpeen tulkintarepertuaari. Tai jos ilmeneekin niin hyvin heikkona. Useimmitenhan juuri esteellinen ympäristö

nähdään vammaisia ihmisiä syrjäyttävänä. Tällöin vammaisen ihminen todennäköisesti tarvitsee apua toimintaympäristössä selvitäkseen.

Taulukko 1. Tulkintarepertuaarien esiintyminen eri teemoissa. Suluissa teemaan sijoittuvien pääkirjoitusten määrä.

	Syrjäytymisen tulkintarepertuaari	Avun tarpeen ja selviytymisen tulkintarepertuaari	Ihmisyyden ja mahdollisuuksien tulkintarepertuaari	Asiantuntijuuden ja modernisuuden tulkintarepertuaari
Teemat				
Fyysinen ympäristö (7 kpl)	5	0	4	4
Vammaisuus (7kpl)	3	5	4	0
Järjestö ja järjestölehden rooli (6 kpl)	3	1	4	5
Politiikka ja vaikuttaminen (5 kpl)	3	0	1	3
Talous (5 kpl)	0	4	1	0
Tekniikka ja apuvälineet (4 kpl)	0	4	1	3
Työllisyys (3 kpl)	3	0	2	0
Koulutus (3 kpl)	3	0	1	0

Jokaisessa teemassa on jokin tulkintarepertuaari, joka ei esiinny ollenkaan. Sen sijaan monissa pääkirjoituksissa esiintyy useampi kuin yksi tulkintarepertuaari. Sama teksti tulkitsee siis vammaisuutta useammasta repertuaarista:

1 *Vaikka uusin vuorovaikutteinen kaavoitus- ja rakennuslaki*
2 *lienee toiminut päällisin puolin hyvin, se ei kerro koko*
3 *totuutta. Vähän väliä paljastuu pettymyksiä ympäri maan, kun*
4 *meikäläiset eivät pääse uusiinkaan rakennuksiin. Esimerkiksi*
5 *asuntomessut ovat useina vuosina olleet ensimmäisenä*
6 *opettamassa, miten hankalaksi liikkuminen kaava-alueilla ja*
7 *varsinkin asunnoissa on osattukaan tehdä. Ikään kuin ihmiset*
8 *eivät koskaan vanhenisi tai tarvitsisi keppiä, pyörätuolista*
9 *puhumattakaan.*
10 *Mitä tästä menosta opimme?*
11 *Ensinnäkin jokaisen kunnan rakennustarkastajien on*
12 *herättävä tekemään ohjesäännön mukaista työtä myös*
13 *liikuntarajoitteisten kuntalaisten kannalta. Heillä on valta*
14 *panna suunnitelmat uusiksi, jos ne eivät täytä lain*
15 *tarkoittamaa esteettömyyden vaatimusta.*
16 *Toiseksi jokaisen kunnan vammaiselinten tai niiden puuttuessa*
17 *yksityisten ihmisten on käytettävä perustuslaillista oikeutta*
18 *vastustaa syrjintää. Jos muu ei auta, pitää nostaa syyte.*
19 *Ellei valvonta sekä viranomais- että vammaistaholla parane,*
20 *meidän on turha kehua edistyksellisillä laeilla ja määräyksillä.*
21 *Monet länsimaat ovat meitä paljon edellä. (IT 6/2001)*

Tässä fyysinen ympäristö –teemaan sijoittuvassa tekstissä käytetään syrjinnän tulkintarepertuaaria (rivit 1-9) sekä asiantuntijuuden tulkintarepertuaaria (rivit 16-20). Liikuntarajoitteisuutensa vuoksi syrjityt vammaiset ihmiset voivat - ja heidän itse asiassa tekstin mukaan kuuluukin - toimia asiantuntijoina ympäristönsä esteettömyysasioissa. Tulkintarepertuaarit esiintyvät myös limittäin, sillä rivillä 18 puhutaan syrjinnän vastustamisesta, mikä itse asiassa vahvistaa mielikuvaa vammaisista ihmisistä syrjittynä vähemmistönä.

Teksti rakentaa kuvaa toisaalta syrjitystä vähemmistöstä ja toisaalta asiantuntijoista, jotka viranomaisten ohella valvovat yhteiskunnassa tapahtuvaa rakennustoimintaa. Asema erilaisuutensa takia syrjityssä vähemmistössä vie

vammaisen henkilön asiantuntijuuteen. Aktiivinen toiminta ja jopa muiden toiminnan valvominen rakentaa jotain aivan muuta kuvaa vammaisista kuin stereotyyppiat heikoista ja passiivisista vammaisista. Kuuluminen syrjittyyn vähemmistöön onkin itse asiassa voimavara.

5.4. Liikuntavammaisen ihmisen identiteetin rakennusaineet

Perti Alasuutari (1996) on Helsingin Sanomien pääkirjoituksia sekä eri ammattikuntien lehtiä tutkiessaan korostanut, että hän ei oletakaan lehtien kautta tutkivansa ammattikuntaan kuuluvien yksilöiden ”sisintä” vaan kyse on tarjotuista identiteettien rakennuspuista, ehdotetuista tavoista nähdä ammattikunnan rooli ja merkitys suhteessa koko kansakuntaan ja yhteiskuntapolitiikan tulkintarepertuaareihin. Julkisuuden näkymättömissä on aina todennäköisesti myös muita, lehden päätoimittajan tai järjestön virallisen linjan torjumia identiteettejä. Kuitenkin jo ammattilehtien tarjoamia tulkintarepertuaareja analysoimalla ”kentän” käyttämien identiteetin rakennuspuiden historiallisista muutoksista saa todennäköisesti varsin hyvän kuvan. Alasuutarin mukaan aineisto ei ole koskaan täysin edustava. Jonkin ammattikunnan tai edes yhden yksilön todellisen ”autenttisen” identiteetin tavoittaminen on turha haave, on vain erilaisia identiteettien rakentamisen konteksteja. Kulttuuriin ja julkisuuden areenoilla yksilöt ja ryhmät ammentavat identiteettityössään käyttämiään ja muokkaamiaan tulkintarepertuaareja.

Olen lähtenyt siitä oletuksesta, että IT-lehti luo foorumin, jossa rakennetaan yhteisöllistä kuvaa vammaisuudesta Suomessa. Lehden tulkintarepertuaarit ovat liikuntavammaisten ihmisten käytössä näiden luodessa vammaisen ihmisen identiteettiä. Samalla se luo kuvaa vammattomille ihmisille siitä, millaisissa tulkintarepertuaareissa vammaiset ihmiset elävät.

Bergerin ja Luckmannin (1994, 196) mukaan identiteetti, subjektiivisen todellisuuden keskeinen elementti, on kaiken subjektiivisen todellisuuden tavoin dialektisessa suhteessa yhteiskuntaan. Identiteetti muodostuu sosiaalisissa

prosesseissa, ja se säilyy, muuntuu tai jopa muodostuu sosiaalisissa suhteissa. Yhteiskunnan rakenne määrää ne sosiaaliset prosessit, joissa identiteetti muotoutuu ja joissa sitä ylläpidetään.

Pitäen mielessä aikaisemmin todetut stereotypiat vammaisista ihmisistä, jotka heijastelevat kulttuurisia käsityksiä vammaisuudesta, vammaisen henkilön identiteetin dialektiikka yhteiskunnan kanssa vaikuttaa melko negatiivisen minäkuvan rakennukselta. Harjulan (1994) tutkimuksen mukaan vammaisuuden ei-toivotun luonteen voidaan katsoa olevan kiinteässä yhteydessä niihin kielteisiin sosiaalisiin ja taloudellisiin seurauksiin – syrjäytyneisyyteen, köyhyyteen, huono-osaisuuteen, työkyvyttömyyteen ja ulkopuolisen avun tarpeeseen – jotka fyysiseen ja psyykkiseen erilaisuuteen usein kytkeytyvät. Vammaisiin ihmisiin yhdistetään kuitenkin tiettyjä negatiivisia määreitä myös riippumatta heidän yhteiskunnallisesta asemastaan. Osaltaan tämä viittaa kulttuuris-psykologisten merkitysten ja arvostusten keskeiseen vaikutukseen vammaisuuden kokemuksen määräytymisessä.

Nicholas Watson (1998) on tutkimuksissaan tehnyt huomion, että peilattaessaan identiteettiään yhteiskunnassa yleisesti vallitseviin käsityksiin vammaisuudesta, ihminen on herkästi kykenemätön tai haluton hyväksymään vammaansa ja kieltäytyy identifioitumasta muihin vammaisiin ihmisiin. Tavatessaan muita vammaisia ihmisiä vammaansa kieltävät ihmiset tulevat tietoisiksi omasta tilastaan ja siitä, kuinka heidän kielteinen asenteensa vaikuttaa heidän itseymmärrykseensä. Watson havaitsi, että muiden vammaisten ihmisten tapaamisen jälkeen aiemmin vammaansa torjuvasti suhtautuneet kykenivät luopumaan omista vammaisuuteen liittyvistä uskomuksistaan ja arvoistaan. Heitä eivät enää dominoineet vammattomien käsitykset vammaisuudesta. Sellaisen identiteetin luomisessa, johon kuului vammaisuus, oli ensin hylättävä vammaisista muodostuneet kulttuuriset ja sosiaaliset stereotypiat ja korvattava ne kokemuksellisella konstruktiolla vammaisuudesta.

Susanna Haapala (2000) on tutkinut vammaisten yliopisto-opiskelijoiden identiteettiä. Hän teki huomion siitä, että välttämättä vammaisen opiskelija ei kokenut itseään vammaiseksi. Siitä huolimatta, että vamma aiheutti ongelmia

opiskeluissa. Haapalan haastateltavien puheet olivat siten ristiriitaisia, että samalla kun he myönsivät olevansa vammaisia tai kuuroja ihmisiä, heistä suuri osa kuitenkin suhtautui jotenkin negatiivisesti tähän asiaan.

IT-lehden käyttämät tulkintarepertuaarit voi nähdä pintana, johon peilataan identiteettiä, johon kuuluu vammaisuus. Tulkintani mukaan vammaisen ihmisen identiteetin rakennusaineet ovat erilaisuus, syrjittynä olo, avun tarvitsija / kohde, vamman haasteesta selviytyminen. Rakennusaineita ovat myös vamman luonnollisuus, mahdollisuuksien kirjo, asiantuntijana toimiminen ja vahva osallisuus nyky-yhteiskunnassa. Näitä aineksia Invalidiliiton jäsenillä on mahdollisuus käyttää identiteettityössään.

Marjo-Riitta Reinikainen (1999) tuo esiin, että yhteiskunnassa hallitsevimmat käsitykset ja määritelmät vammaisuudesta ovat ei-vammaisten luomia. Suurin osa vammaisuuden mielikuvista ja representaatioista on peilannut ei-vammaisten ajatuksia siitä, millaista olisi olla vammaisen. Vammaisuuden kokemus ja tietoisuus oman vamman olemassaolosta nousee toistuvasti esille tilanteissa, joissa vammaisen kohtaa ei-vammaisen maailman, ei-vammaiset ihmiset ja ei-vammaisille rakennetun ympäristön. Merkittävä osa yksilön vammaisuuden kokemuksesta syntyy ei-vammaisten reaktioista vammaista ihmistä kohtaan.

Reinikaisen mukaan on hyvin mahdollista, että ei-vammaisten negatiiviset käsitykset ja viestit vammaisuudesta tulevat osaksi vammaisten omaa käsitystä itsestään ja muista vammaisista. Tulkintarepertuaarit peilaavat vammaisuutta ei-vammaisten käyttämiin kulttuurisiin representaatioihin poikkeavuudesta ja normaaliudesta. Poikkeavuus on erilaisuutta, riippuvaisuutta muista ihmisistä, tukeutumista apuvälineisiin; syrjäytymistä yhteiskunnasta. Normaalisuuteen kuuluu perhe, koulutus, työ; itsenäinen elämä. Asiantuntijuus nyky-yhteiskunnassa –tulkintarepertuaari eroaa nähdäkseni eniten ei-vammaisten muodostamista käsityksistä vammaisuudesta. IT-lehden pääkirjoitusten tuottamat identiteettiaineokset nojaavat yllättävänkin paljon ei-vammaisten käsityksiin vammaisuudesta. Oletin, että lehti tuottaisi positiivisempaa kuvaa vammaisuudesta. Onhan se vammaisjärjestön jäsenlehti.

Berger ja Luckmann (1994) toteavat, että biologiset tekijät rajoittavat yksilölle avoimien yhteiskunnallisten mahdollisuuksien kirjoa, mutta yhteiskunnallinen maailma vuorostaan rajoittaa sitä, mikä organismille on biologisesti mahdollista. Dialektiikka ilmenee siis siten, että organismi ja yhteiskunta asettavat rajat toinen toisilleen. Väitteen voi tulkita siten, että lehdessä esiintyvät tulkintarepertuaarit ja niiden subjektipositiot käyvät keskustelua yhteiskunnan rajojen kanssa. Toisaalta tulkintarepertuaarit luovat rajoja yhteiskunnalle. Rajat tuodaan ilmi lukijalle, joka ei välttämättä ollut huomannutkaan identiteettiään rajoittavia yhteiskunnallisia rajoja. Toisin sanoen luomalla tietyssä tulkintarepertuaarissa subjektiposition, johon vammautunut henkilö identifioituu, tulee hän kenties huomanneeksi häntä rajoittavia yhteiskunnallisia tekijöitä. Parhaimmassa tapauksessa yhteiskunnalliset rajat tuodaan teksteissä näkyviksi. Tekemällä rajat näkyviksi niistä voidaan käydä keskustelua sekä yhteiskunnassa laajemmin että yksilön omassa identiteettityössä.

6. VAMMAISUUTTA KONSTRUOIVAT MONINAISET TULKINNAT

Sosiologisessa tutkimuksessa vammaisuutta lähestytään yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja toiminnallisista lähtökohdista. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee vammaisuuden suhde fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Vammaisuutta tarkastellaan yhteiskunnallisten suhteiden ja ehtojen muodostamassa todellisuudessa, ei yksilön psykologisesti tai lääketieteellisesti määräytyvinä ominaisuuksina. (Teittinen 2000, 20-29) Lähestymistapani vammaisuuteen on kulttuurinen. Kiinnostus kohdistuu kulttuurisesti määrittäytyneisiin merkityksiin, joita (liikunta)vammaisuuteen liitetään. Olen lähestynyt aihetta vammaisuuden sisältä käsin, vammaisjärjestön jäsenlehden vammaisuudesta tuottaman määrittelyn kautta.

6.1. IT-lehden tulkintarepertuaarit median kentässä

Vammaisuutta on tutkittu myös valtamedian käyttämien määrittelyjen kautta. Iris Ruoho ja Sinikka Torkkola (2003) toteavat, että mediajulkisuus on osa sitä yhteiskunnallista todellisuutta, jossa vammaisuus rakentuu. Mediassa risteilee monennäköisiä vammaisuuden määrittelyjä riippuen siitä, kuka kulloinkin on äänessä. Paitsi että media luo areenaa muille vammaisuuden määrittäjöille, se toimii myös itse määrittelijänä. Vaikka journalismi haluaakin piilottaa oman osallisuutensa, niin viaton tiedonvälittäjä se ei suinkaan ole. Journalismi ja koko media ovat osallisia merkityksellistämisprosesseissa, joissa kamppaillaan vammaisten yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta paikasta.

Ruoho ja Torkkola (2003) selvittivät mitä ja miten vammaisuudesta ja vammaisista ihmisistä puhuttiin Aamulehden, Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien ja Turun Sanomien sivuilla kahden kuukauden aikana keväällä 2003. Monissa vammaisuutta käsittelevissä jutuissa vammaisuus sinänsä oli uutisarvo. Vammaisuus uutisarvona ei kuitenkaan lisännyt vammaisten näkymistä mediassa tasavertaisina kansalaisina. Äärimmillään vammaisuudesta tulee se erikoinen

koukku, jolla houkutellaan yleisöä journalismin pariin. Ruoho ja Torkkola toteavat, että silloin ei olla kaukana ajoista, jolloin 'kääpiöillä' houkuteltiin yleisöä sirkukseen. Yksi tutkijoiden johtopäätöksistä oli, että valtamedioissa vammaisuus on pääosin läsnä erittelemättömästi. Vammaiset ovat ensisijaisesti vammaisia, eivät nuoria, isiä tai äitejä, naisia tai miehiä, koululaisia tai työssäkäyviä, köyhiä tai rikkaita.

Elina Hietanen (1997) tutki Helsingin Sanomien kirjoituksia vammaisuudesta vuosina 1994–1995. Hietanen tarkasteli julkisuuden ja vammaisuuden suhdetta sekä poikkeavuutta ja sairautta journalismin aiheena. Tutkimuksessa haettiin mm. erilaisia vammaisuuden tulkintatapoja. Hietasen löydöksiä oli, että eri puhetapojen esiintyvyydestä lähes 60 prosenttia muodostui kohtalo-, poikkeavuus- ja taakkarepertuaarien puheesta. Harvinaisinta oli puolestaan tulkita vammaisuutta voimavarana. Näiden lisäksi vammaisuutta tulkittiin myös biolääketieteellisenä tautina, köyhyytenä ja vähemmistönä. Hietasen mukaan teksteissä esiintyi myös voimakkaita pyrkimyksiä vammaisten ihmisten normalisointiin ja terveiden syyllistämiseen.

Hietasen tutkielmassa on selkeitä yhtymäkohtia omiin tulkintoihini liikuntavammaisten jäsenlehdestä. Luonteeltaan ja kohderyhmältään lehdet ovat hyvin erilaisia, toinen valtamedian edustaja ja toinen tarkalle kohderyhmälle suunnattu. Yllättävintä on ehkä se, että liikuntavammaisten ihmisten jäsenlehti noudattelee hyvinkin tarkoin valtamediassa esiintyviä puhetapoja. Voisi esimerkiksi olettaa, että jäsenlehdessä ei esiintyisi ollenkaan poikkeavuus- ja erilaisuustulkintaa. Sen sijaan Helsingin Sanomista löytyneitä kohtalo- ja taakkarepertuaareja ei löytynyt jäsenlehdestä ollenkaan, mutta köyhyyden ja vähemmistön tulkintoja kyllä. Hietasen tutkimus osoitti, että on selvästi harvinaista puhua vammaisuudesta voimavarana. Omassa tutkimuksessani sen sijaan voimavaraksi tulkittavat repertuaarit, vammaisuus ihmisyytenä ja täynnä mahdollisuuksia sekä vammaisuus asiantuntijuutena, esiintyivät suunnilleen samassa määrin erilaisuutta korostavien tulkintarepertuaarien kanssa (katso taulukko 1.).

Hietasen tulosten mukaan yhteistä suosituimmille puhetavoille oli se, että ne kaikki esittivät vammaisuuden ei-toivottavana ilmiönä. Hietasen kiinnostavin tulos on kuitenkin vammaisten ihmisten identiteetin epäselvyys, joka myös ylläpitää epäselvää kuvaa vammaisuudesta ja vammaisena elämisestä. Vammaisuuden imago erilaisine vammaiskäsitykseen oli ikävä. Vammaiset henkilöt eivät itse puhuneet vammaisuudesta erilaisuutta ja eriarvoisuutta poistavasti. Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan Hietasen tulkintaa. Liikuntavammaisten jäsenlehdessä erilaisuuden tulkintarepertuaari on vahvasti läsnä. Eroa yhteiskuntaan rakennetaan välillä hyvinkin voimakkaasti. Tämä voi olla seurausta pääkirjoituksen luonteesta korostaa ongelmia ja siten ymmärrettävää. Erilaisuutta korostamalla saadaan esiin yhteiskunnassa vallitsevat epäkohdat vammaisten ihmisten kannalta.

6.2. Sukupuolen näkymättömyys

Vammaisjärjestöt ovat viime vuosina nostaneet esille vammaisten ihmisten sukupuolettomuuden. Vammaisista ihmisistä käytetään hyvin useissa yhteyksissä pelkästään termiä ”vammainen”, joka tekee ihmisestä sukupuolettoman. Tämän katsotaan johtavan siihen, että yksilön muut ominaisuudet peittyvät vammaisuuden alle. Kiinnitin analyysia tehdessäni huomiota myös vammaisten naisten ja vammaisten miesten näkymiseen pääkirjoituksissa.

Sekä Ruoho ja Torkkola että Hietanen tulivat siihen tulokseen, että vammaisuus esiintyy mediassa pääsääntöisesti erittelemättömästi. Vammaiset ihmiset ovat julkisuudessa homogeeninen ryhmä. Heidän persoonallisuutensa jää toisarvoiseksi. Hietasen mukaan näin oli myös vammaisten henkilöiden itsensä tuottamassa puheessa. IT-lehdessä määreitä löytyi enemmän ja vammaisuus kosketti kaikkia ikäluokkia. Sukupuolten ero tuli kuitenkin esiin vain muutamassa pääkirjoituksessa. Subjektipositioissa ei korostu naisisuus tai miehisuus. On mahdotonta selkeästi osoittaa, mikä positio tarjoaa identifioitumiskohteen vammaiselle naiselle ja mikä vammaiselle miehelle. Subjektipositiot vaikuttavat siis hyvin sukupuolettomilta.

Sukupuoli jää näennäisen näkymättömäksi teksteissä. Seksuaalisuus ja sinänsä sukupuoli nostettiin esille joissakin pääkirjoituksissa, mutta yleisesti ottaen puhuttiin vammaisista. Vammaisten naisten ja miesten erilaisia tarpeita tai ongelmia ei juuri eritelty.

Riippumatta siitä, kuinka hanakasti vammaiset ihmiset halutaan esittää sukupuolettomina olentoina, he ovat joka tapauksessa oman sukupuolensa edustajia, naisia ja miehiä, aivan kuten muutkin. Eräissä tutkimuksissa on tehty havaintoja siitä, että vammaisiin tyttöihin ja naisiin kohdistetaan erilaisia sosiaalisia odotuksia kuin vammaisiin poikiin tai miehiin heidän sukupuolensa vuoksi. Näin heille tarjoutuu myös erilaiset mahdollisuudet elämässään. Tämä merkitsee sitä, että vammaiset naiset ja miehet ovat yhtäläillä osa sukupuolittunutta yhteiskuntaa ja kysymykset sukupuolesta ja sukupuolten välisestä tasa-arvoisuudesta ovat yhtä aiheellisia niin vammaisten kuin vammattomienkin kohdalla. (Reinikainen 1999)

Reinikaisen (1999) mukaan vammaisuus sitoo naisen moninkertaisesti ruumiiseensa. Reinikainen keräsi opiskelijoiden kuviteltuja tarinoita vammaisesta miehestä ja naisesta. Näissä tarinoissa vammautuminen riisti usein naisen mahdollisuuden työhön, äitiyteen sekä vaimona ja rakastettuna olemiseen. Vammaiset naiset määrittyivät huomattavasti miehiä vahvemmin vammaisuuden ja vammaisen ruumiin kautta.

Pääkirjoituksissa vammaisuus ja naiseus yhdistyivät vain puhuttaessa äitiydestä. Yhdessä pääkirjoituksessa ilmaistiin, että vammaisenakin on mahdollista olla äiti – vaikka käyttäisi pyörätuolia.

6.3. Yhteenveto

Tutkimuskysymykseksi asetin sen, millaista kuvaa vammaisuudesta rakennetaan. Vastausta kysymykseen lähdin etsimään liikuntavammaisten

jäsenlehdessä. Aineistoksi valitsin liikuntavammaisten jäsenlehden sen vuoksi että liikuntavammaisuus kiinnosti minua omien kokemusteni kautta. Aineisto oli myös helposti saatavilla ja vammaisuuden käsittely lehdessä oli taattua. Jos vastausta olisi lähtenyt etsimään jostain muusta julkaisusta, kuten päivälehdistä, aineisto olisi saattanut jäädä hyvin pieneksi siihen kulutettuun työmäärään nähden.

Jäsenlehden houkuttelevuus aineistona perustui myös siihen, että viesti vammaisuudesta suuntautuu vammaisille henkilöille, jotka ovat tunnustautuneet vammaisiksi henkilöiksi liittymällä liikuntavammaisten järjestöön. Toisin sanoen he jollain tavalla kokevat kuuluvansa vammaisiin ihmisiin ja mahdollisesti peilaavat itseään lehdessä esiintyviin tulkintoihin. Toisaalta jäsenlehteä lukevat myös hoitoalan ammattilaiset ja lehti on kaikkien ihmisten saavutettavissa. Lehdessä käytetyt vammaisuuden tulkinnat välittyvät siis monille ihmisille.

Ajankohta, jolta pääkirjoitukset valitsin sijoittui vuosituhannen vaihteeseen. Minua kiinnosti vammaisuus nykyaikana ja toisaalta vuosituhannen vaihde asetti ajankohdan symbolisesti mielenkiintoiseen historialliseen hetkeen. Aineistoksi valikoitui siten IT-lehdet vuosilta 1999 – 2002.

Aineistoa tarkastellessani kysymysten asettelu tarkentui siten, että lähdin etsimään vastauksia siihen, mitä pääkirjoituksissa käsitellään ja mitä vammaisuudesta sanotaan. Millaisia merkityksiä vammaisuudelle annetaan? Varsinaiseksi tekstiaineistoksi valitsin pääkirjoitukset, sillä pääkirjoitus on takuuvarmasti jokaisessa lehdessä. Pääkirjoitus puoltaa myös paikkaansa sillä, että sen voi sanoa olevan tietynlainen kokooma lehden harjoittamasta linjasta. Pääkirjoitus edustaa koko lehteä. Vaikka IT-lehden pääkirjoitukset on kirjoittanut yleensä yksi ja sama ihminen ja niissä on tietty persoonallinen ote, voi pääkirjoitusten sanoa edustavan lehden linjaa. Kirjoittaja on yleensä lehden päätoimittaja. Pääkirjoitusten journalistinen tyyli on käsitellä asioita yleisesti ja siinä ne eroavat esimerkiksi kolumneista, jotka voivat olla hyvinkin persoonallisella otteella kirjoitettuja.

Analyysia tehdessäni katsoin ensin tarpeelliseksi teemoitella pääkirjoitukset, jotta tekstimassasta tulisi organisoitu kokonaisuus. Jaoin tekstit kahdeksaan eri

teemaan, jotka olivat 1) fyysinen ympäristö, 2) vammaisuus, 3) järjestö ja järjestölehden rooli, 4) politiikka ja vaikuttaminen, 5) talous, 6) tekniikka ja apuvälineet, 7) työllisyys sekä 8) koulutus. Teemojen kautta hahmottui jäsenlehden puheavaruus. Mielestäni Alasuutarin termi soveltuu tähän yhteyteen. Tässä tarkoitan puheavaruudella aikavälillä 1999–2002 IT-lehdessä käsiteltyjä aihealueita, sillä tietyt teemat toistuivat ja olivat siten lehden agendalla, mutta toisia aiheita ei käsitelty lainkaan.

IT-lehden puheavaruus viitoitti tietä niihin aiheisiin, jotka koettiin liikuntavammaisten ihmisten kannalta tärkeiksi. Näistä eniten huomiota saivat fyysinen ympäristö ja vammaisuus. Teemat ovat varsin loogisia liikuntavammaisten jäsenlehdessä. Esteellinen ympäristö vaikeuttaa liikuntavammaisen liikkumista ja sitä kautta osallistumista yhteiskuntaan. Vammaisuus taas on se kytkös, mikä lehden lukijalla on järjestönsä eli Invalidiliittoon. Teemoittelu loi viitekehysten lehdelle. Teemoiltaan se eroaa selkeästi muista laajemmin tunnetuista aikakauslehdistä. Teemat kertovat myös hyvin pitkälle vammaisen ihmisen kannalta ilmenevistä ongelmakohdista tässä yhteiskunnassa. Teemat ovat hyvin ajankohtaisia tälläkin hetkellä, esimerkiksi esteettömyys on Invalidiliiton teema vuosina 2004–2006 ja työllisyyskysymykset ovat pinnalla vuoden 2004 alusta voimaan tulleen lakiuudistuksen takia (laki sosiaalisista yrityksistä 1351/2003).

Pääkirjoituksia teemoitellessa tuli selkeästi ilmi se, että vammaisjärjestön lehden näkökulma on vammaisuuden sosiaalisen mallin viitekehys. Vammaisuus rakentui pääkirjoituksissa materiaalisten tai sosiaalisten esteiden kautta. Harvemmin (jos koskaan) vammaisuus määrittyi yksilöllisistä, fysiologisista lähtökohdista. Teemoittelu loi järjestystä suureen tekstimassaan ja rakensi mielikuvaa liikuntavammaisista ryhmänä heitä kiinnostavien aiheiden perusteella. Vammaisuus linkittyi käsiteltyihin teemoihin, mutta teemat eivät vielä vastanneet varsinaiseen kysymykseeni.

Saadakseni vastauksia kysymyksiini otin metodiseksi välineeksi diskurssianalyysin. Diskurssianalyysissä ollaan nimenomaan kiinnostuneita kulttuurisista merkityksistä, yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta.

Teoreettinen viitekehyseni oli, että vammaisuus on sosiaalisesti rakentunutta ja että IT-lehti on mukana (re)konstruoimassa vammaisuutta. Kulttuuriset merkitykset rakentuvat, pysyvät yllä ja muuntuvat ihmisten keskinäisessä toiminnassa, esimerkiksi kirjoituksissa. Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kysymykset ovat useimmiten mitä-muotoisia ja kiinnostus on ennen kaikkea sisällöissä: millaisia merkityksiä kirjoituksissa tuotetaan. Katson vammaisuuden rakentumisen jäsenlehdessä liittyvän sosiaalisiin käytäntöihin ja niinpä päädyin tulkintarepertuaarin käsitteeseen. Tulkintarepertuaarit ovat sanojen, käsitteiden ja kuvausten ryppäitä, jotka usein ryhmittyvät metaforien tai kielikuvien ympärille. Tulkintarepertuaarit voidaan myös ymmärtää rakennusaineiksi, joita puheessa käytetään rakennettaessa erilaisia versioita teoista, itsestä ja sosiaalisista rakenteista. Tässä tutkimuksessa tulkintarepertuaarit nimenomaan näyttävät liikuntavammaisen ihmisten identiteetin rakennusaineina.

Tulkintarepertuaareista muotoutuu selonteko vammaisuudesta. Selonteko viittaa siihen, että ihmiset eivät ainoastaan kuvaa asioita, vaan ennen kaikkea merkityksellistävät maailmaa tekemällä siitä selkoa mitä moninaisimmin tavoin erilaisissa tilanteissa ja antamalla perusteluja omalle toiminnalleen.

Tutkimusaineistossani tuli esiin neljä tulkintarepertuaaria. Näistä kaksi – vammaisuus syrjäytymisenä sekä vammaisuus avun tarpeena ja arjen selviytymistäisteluna – uusintavat vammaisuutta poikkeavuutena. Näiden tulkintarepertuaarien välityksellä vammaisuus rakentuu erilaisuuden selontekona. Vammaisuus on erilaisuutta muihin nähden. Erilaisuus sijoittaa vammaiset ihmiset yhteiskunnan marginaaliin. ”Muut” työllistyvät, saavat hyvän koulutuksen, kykenevät liikkumaan toimintaympäristössään ja ovat ylipäättään toimintakykyisiä ja itsenäisiä. Vammaiset ihmiset ovat erilaisia, heillä on ongelmia kaikissa näissä asioissa.

Toiset kaksi tulkintarepertuaaria – vammaisuus osana ihmisyyttä ja täynnä mahdollisuuksia sekä vammaisuus asiantuntijuuden muotona – rekonstruoivat vammaisuutta normalisuuden selontekona. Vammaisuus on normaali asiantila ja sitä on mahdollista käyttää voimavarana kuten mitä tahansa ihmisen ominaisuutta. Vammaisuus ei erota ihmistä ”muista”. Kaikki hyvään elämään yleisesti mielletyt

asiat ovat luonnollisia myös vammaisille henkilöille. Vammaisuus on myös voimavara, jonka tyyppistä kokemusta kaikilla ei ole. Vammaisuus on siis myös positiivisesti erilaista. Se tekee ihmisestä asiantuntijan. Positiivinen erottautuminen ei rakenna eroa yhtä voimakkaasti kuin syrjäyttävä erilaisuus. Asiantuntijuus vie vammaisen ihmisen asenneopettajaksi ja vaikuttamisen areenoille.

Tulkintarepertuaareissa nousee esille yhteensä kahdeksan subjektipositiota. Subjektipositiot liittyvät selkeimmin identiteettiin. Hain vastausta siihen, millaista kuvaa vammaisuudesta rakennetaan ja sitä kautta havaitsin tulkintarepertuaarien liittyvän myös liikuntavammaisen ihmisen identiteettityöhön. Useissa tutkimuksissa on todettu vammautumisen vaikuttavan myös ihmisen identiteettiin. On myös todettu, että viiteryhmät vaikuttavat identiteetin muotoutumiseen samoin kuin vertaisryhmien on todettu auttavan positiivisen identiteetin rakennuksessa. Vammaisjärjestön jäsenlehti voi olla tärkeä merkki viiteryhmästä, johon identiteettiä peilataan.

Identiteetti ei ole ihmisen staattinen ominaisuus vaan toiminnallinen kategoria. Tässä tutkimuksessa identiteetti on tulkintarepertuaarin osa: tietyssä tulkintarepertuaarissa ihmisille rakentuu tietynlaisia identiteettejä. Käsitteenä käytän tällöin subjektipositiota. Position käsite korostaa tulkintarepertuaarin valtaa määrittää ihmisille tietyt paikat.

Subjektipositiot näen jäsenlehden tarjoamiksi vammaisen ihmisen kuviksi. Erilainen ihminen, syrjitty ihminen, avustettava vammaisen sekä selviytyjävammaisen liittyvät erilaisuuden kautta rakentuvaan vammaisuuteen. Ihminen, jolla on kaikki mahdollisuudet avoinna, vammaisuus luonnollisena ihmisen ominaisuutena, asiantuntijavammaisen ja moderniin yhteiskuntaan kuuluva vammaisen ilmenevät normaaliuden selonteossa. Subjektipositiot asettavat vammaisen ihmisen esimerkiksi erilaisen ihmisen asemaan syrjityssä vähemmistöryhmässä. Toinen ääri laita löytyy subjektipositiosta, joka asettaa vammaisen ihmisen asiantuntijaksi politiikan areenalle. Molemmissa subjektipositioiden vammaisuus on se tekijä, joka asettaa ihmisen näihin positioihin.

Subjektipositiot ovat käytettävissä liikuntavammaisen ihmisen identiteetin rakennusaineina. Subjektipositiot esittävät identiteetin vaihtoehtoja erilaisissa vammaisuuden tulkinnoissa. Yksilölliseksi valinnaksi jää se, mihin subjektipositioon lukija samaistuu.

Eri tulkintarepertuaarien esiintyminen samassa tekstissä voi olla joko toisiaan tukevaa tai toisiaan kyseenalaistavaa toimintaa. Esimerkiksi vammaisuuden luonnollisuuden ja asiantuntijuuden tulkintarepertuaarit tukevat toisiaan, kun taas syrjäytymisen ja luonnollisuuden tulkintarepertuaarit asettuvat vastakkain. Tulkintarepertuaarien ristiriitaisuudet puheenvuoroissa ovat osoitus vammaisuuden tulkintojen moninaisuudesta. Ristiriitaisuudet ovat myös merkki tulkintojen valtataistelusta sosiaalisessa todellisuudessa. Millään tulkintarepertuaarilla ei kuitenkaan ole selkeätä valtaa suhteessa toiseen, vaan kuten taulukon yhteydessä tuli todetuksi, erilaisuuden ja normaalisuuden selonteot ovat tasaväkisessä suhteessa toisiinsa. Keskustelu vammaisuuden sosiaalisesta konstruoinnista käy vilkkaana myös liikuntavammaisten jäsenlehdessä.

Tulosten perusteella voin yhtyä Ruohon ja Torkkolan toteamukseen siitä, että media sekä uusintaa stereotyyppioita että tuottaa identiteetin rakennusaineita. Yhtäältä media on mukana niissä yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa prosesseissa, joissa määritellään vammaisuuden ja vammaisten ihmisten yhteiskunnallista ja kulttuurista paikkaa. Toisaalta, se miten mediassa vammaisuus ja vammaiset ihmiset asemoidaan, kertoo yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta suhtautumisesta vammaisuuteen ja vammaisiin ihmisiin. Medialla on keskeinen rooli näiden teemojen käsittelyssä. IT-lehti on osa mediaa ja mukana uusintamassa ja tuottamassa vammaisuuden määrittelyä.

Mitä vammaisuudesta voi sanoa tämän tutkimuksen perusteella? Vammaisuus ei todellakaan ole mitään pysyvää, vaan se vaihtelee tilanteittain. Tulkintarepertuaarien perusteella vammaisille ei rakennu tiettyä, yhtenäistä kollektiivista identiteettiä. Vammaisuus on olemassa suhteessa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. IT-lehdessä rakentuva vammaisuus on erilaisuutta, selviytymistä, luonnollista ja asiantuntijuutta. Kaiken kaikkiaan vammaisuutta IT-

lehdessä ei ole ladattu niin negatiivisilla määreillä kuin Hietasen tutkielmassa. Vammaisuus-käsitteen määrittely ja tutkiminen on tärkeää, sillä se miten ymmärrämme vammaisuuden, vaikuttaa vammaisten ihmisten identiteettiin.

Itse olen toisaalta sitä mieltä, että koko käsitteestä tulisi luopua ja puhua sen sijaan toimintakyvystä ja toimintaedellytyksistä. Liikuntakyvytön neliraajahalvaantunutkin on toimintakykyinen, jos hänellä esimerkiksi on välineitä kommunikointiin ja mahdollisuus avustajaan. Toisaalta vammaisuus voi myös olla positiivista erottautumista. Päästäkseen lähemmäs tällaista erottautumista, vammaisuus olisi syytä ”brändätä” uudelleen. Ehkä vammaisuuden positiivisella rekonstruktioilla vammauttavat esteet yhteiskunnassa vähenisivät.

Suomessa on tälläkin hetkellä monenlaista hanketta, jotka tähtäävät tasa-arvoiseen yhteiskuntaan ja tasa-arvoisiin toimintaedellytyksiin. Hankkeiden edistyessä tullaan yhä uudelleen sen kysymyksen eteen, mitä vammaisuus on. Esimerkiksi tekniikan kehitys luo yhä paremmat toimintaedellytykset vammaisille ihmisille ja asenneilmapiirikin on muuttunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat vammaisuuden määrittelyyn. Keskustelua vammaisuuden määrittelystä käydään jatkuvasti. Vammaisuuden sosiaalinen konstruointi liikehtii ja muuttuu koko ajan (vaikkakin melko hitaasti) ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

7. TUTKIMUKSEN REFLEKTOINTIA

Tutkielman tekovaiheeni on kestänyt sen verran kauan (n. 3 vuotta), että IT-lehdessä on ehtinyt tapahtua monia muutoksia. Päätoimittaja vaihtui ja sitten lehti ulkoistettiin, jonka seurauksena päätoimittaja vaihtui jälleen ja toimitus uusiutui. Näillä on väistämättä vaikutuksensa lehden ulkoiseen ja sisäiseen sanomaan. Tutkimustulokseni eivät siis välttämättä kerro mitään nykypäivän IT-lehdestä. Toivon kuitenkin, että ne antavat ajatuksen aiheesta ja kiinnostävät huomiota siihen, millaista viestiä vammaisuudesta välitetään. Kenties käytetyistä tulkintarepertuaareista ollaan tietoisempia tekstejä kirjoitettaessa.

Invalidiliitolla on monia yksittäisiä julkaisuja. Monipuolisemman kuvan järjestön rakentamasta vammaisuuden tulkinnasta olisi varmastikin saanut, mikäli olisi ottanut analyysin mukaan useampia julkaisuja. Katsoin kuitenkin lehden olevan sellainen aineisto, joka saavuttaa kaikki jäsenet. Muut julkaisut (opaskirjat, äänikirjat ym.) eivät tavoita koko jäsenistöä ja eivät siis samalla tavoin toimi identiteettirakennuksen aineistona.

Diskurssianalyttinen menetelmä tutkimuksenteossa on hyvin mielenkiintoinen ja hyvin haastava. Tutkijan sosiaalinen todellisuus on siinä vahvasti läsnä. Vaikka tutkija kuinka pyrki loitontamaan itsensä aineistosta ja käsittelemästään aiheesta, ovat hänen tulkintansa kuitenkin hyvin subjektiivisia. Olen päätenyt näihin tulkintarepertuaareihin oman sosiaalisen todellisuuteni lähtökohdista aineistoa tulkiten. Niistä on löytynyt yhtymäkohtia muiden tekemiin tutkimuksiin, joten siinä mielessä ne eivät ole voineet mennä aivan ”metsään”. Kuitenkin ne ovat minun tulkintojani.

Aineistossa olisi ollut ainesta monenlaiseen analysointiin. Esimerkiksi retorinen analyysi olisi voinut olla mehekasta. Pääkirjoituksissa käytetyt metaforat olivat usein herkullisia. Tätä tutkimusta voisi jatkaa analysoimalla sitä, miten näitä tulkintoja perustellaan, miten lukijaa vakuutetaan niiden oikeellisuudesta. Kuinka jotain tiettyä vammaisuuden konstruointia perustellaan. Retoriseen analyysiin kuuluu myös puhujakuvan analysointi. Tässä olen tietoisesti jättänyt puhujakuvan

analysoinnin, koska se ei mielestäni ole relevantti tässä tutkimuksessa. Vaikka tulkintarepertuaarit ovat tietyn kirjoittajan tuottamia, tuon puhujakuvan analysointi ei ole ollut mielekästä. Tämä sen vuoksi, että mielenkiintoni kohdistui tekstien tuottamaan todellisuuteen, jota lukija arvioi.

Ajallinen vertailu olisi antanut tietynlaista perspektiiviä tutkielmalle. Pääkirjoituksia olisi esimerkiksi voinut verrata kymmenen vuotta aikaisemmin kirjoitettuihin pääkirjoituksiin. Siinä voisi myös olla jatkotutkimuksen paikka.

Tutkielmani mielenkiintoisin tulos on se, että vammaisuus on niin sanotusti vammaisuuden sisältä käsin tulkittuna hyvin samanlaista kuin vallitsevassa yhteiskunnassa. Erilaisuutta korostetaan, vaikka voisi olettaa, että poikkeavuuden leimasta halutaan eroon. Monesti olen törmännyt siihen, että vammautunut henkilö ei halua liittyä esimerkiksi Invalidiliittoon, koska ei koe lukeutuvansa jäsenistön ihmisiin. Vammaisuus leimaa, eikä tuota leimaa haluta itselle. Tätä taustaa vasten voisi olettaa, että vammaisuuden erityisyyttä tai poikkeavuutta ei korostettaisi IT-lehdessä. Varsinkaan, jos halutaan uusia jäseniä. Toisaalta, jos erilaisuutta ei ilmenisi lehden tulkintarepertuaareissa, se saattaisi vaikuttaa asian kieltämiseltä. Ainakin vielä tässä hetkessä vammaisuus on jotain erilaista, normaalista poikkeavaa.

Olen tietoisesti jättänyt tutkielmastani pois Goffmanin stigma-teorian, koska en halunnut uusintaa vammaisuuden tulkitsemista leimateorian kautta. Mutta kuten totesin, vammaisuus koetaan usein leimaksi, jota ei haluta. On ihmisiä, jotka mieluummin salailevat vammaansa (jos vamma ei näy päällepäin) eivätkä liity vammaisjärjestöihin, joiden kautta saisi hyödyllistä tietoa. Halutaan pysyä kiinni normaalisuudessa. Uskon, että vammaisuuden eräänlainen kieltäminen, ei tee kenenkään identiteetin muotoutumiselle hyvää. Jos vammaisuudelle tehtäisiin positiivinen ”brändäys”, voisi vammaiseksi tunnustautuminen olla helpompaa.

* * * *

Tutkielman takana on vahva henkilökohtainen kokemus. Sinänsä se tietenkin asettaa tieteellisen objektiivisuuden kyseenalaiseksi. Vetoan tässä naistutkimuksen puolella korkealle arvostettuun tutkimuksen persoonallisuutteen. Tutkimuksen tekijä on aina persoona, joka elää vuorovaikutuksessa tutkimuskohteensa kanssa. Feministisestä tutkimuksesta on vammaistutkimuksenkin puolelle kotiutunut käsite ”henkilökohtainen on poliittista”. Katson kuuluvani tähän vammaistutkijoiden ryhmään. Miksi en tekisi tutkimusta itseäni omakohtaisesti kiinnostavasta aiheesta ja toisi pohdintojani muidenkin luettavaksi? Mielestäni kokemuksellinen tieto tutkittavasta aiheesta vain vahvistaa tutkimuksen teon motivaatiota ja aiheen tuntemusta. Toki tieteellisyyteen pyrkivässä tekstissä on haettava etäisyyttä ja tutkittava kohdettaan välimatkan päästä ja kyseenalaistettava itselle jo itsestäänselvyyksiksi muotoutuneet asiat. Tähän olen pyrkinyt.

Oma henkilökohtainen kokemus vammaisuudesta on kuitenkin niin suuri elämää määrittävä seikka, että sitä ei voi sivuuttaa. Voisin jopa väittää, että yleensä se seikka, että ”ajauduin” opiskelemaan sosiologiaa, johtuu vammautumisestani. Vammauduin juuri elämäni siinä vaiheessa, jossa mietitään, mitä lukion jälkeen elämällä tehdään. Ne mielenkiinnon kohteet, jotka minulla lukion aikana väikkyivät mielessä, hävisivät. Löysin tilalle sosiologian. Voisin siis sanoa, että vammautuminen toi minut yhteiskuntatieteiden ja erityisesti sosiologian pariin. Se, että satuin vammautumaan, on siis värittänyt koko opiskeluaikaani. Se on vaikuttanut elämäni kulkuun kokonaisvaltaisesti muutenkin. Vammautuminen avasi eteeni aivan toisenlaisen maailman kuin missä aiemmin olin elänyt. Onko siis ihme, että se kiinnostaa minua myös yhteiskunnallisena ilmiönä ja toimii tutkielmani innoittajana.

Koska vammani ei ole hyvin näkyvä eikä pomppaa silmille kuten joku toisenlainen vamma - esim. cp-vamma tai pyörätuolissa istuminen – olen välillä tuntenut eläväni kuin kahden maailman välissä. Toinen maailma on niin sanottujen terveiden tai ”ehjien” maailma ja toinen on vammaisten ihmisten

maailma. Vammaisten ihmisten integraatiosta ”normaalien” ihmisten maailmaan puhutaan samoin kuin täysivaltaistumisesta, mutta kuitenkin nämä maailmat ovat hyvinkin selkeästi erotettavissa toisistaan. Vammaisilla on omat yhdistyksensä ja järjestönsä. Toisaalta se on hyvä vertaistuen takia. Jokainen kaipaa yhteyksiä kaltaisiinsa ja vammaiset ovat kuitenkin marginaalinen ryhmä eikä samankaltaisia siis joka paikassa kohtaa. Toisaalta omat yhdistykset edesauttavat klikkiytymistä pieneksi ryhmäksi vailla moninaisia kontakteja muuhun yhteiskuntaan. Vammaisilla ihmisillä vaikuttaa olevan oma huumorinsa (Hynynen: *Vamman kanssa huumorin keinoin*) ja kulttuurinsa (esimerkiksi kulttuuripäivät Tampereella 2002) ja sovelletut liikuntamuotonsa. Koulutuskaan ei aina tapahdu integroidusti, vaikka siihen pyritään (peruskoulu, Invalidiliiton ammattiopistot). Ihmisen fyysinen vamma kategorisoi yksilön sellaiseen marginaaliseen ryhmään, joka elää yhteiskunnassa aika lailla omissa kuplassaan.

Itse olen rakentanut uutta identiteettiä vammautumisen jälkeen. Se on ollut pitkä ja työläs projekti. Häpeällinen henkilökohtainen tragedia muuttui yhteisölliseksi, kun tapasin muita vammautuneita ihmisiä. Huomasin kuinka eheyttävää se oli. Vertaistuen kautta kykenin rakentamaan omaa identiteettiäni, johon kuului hyväksyttävä vamma. Nyt myöhemmin ihmettelen, miten vammautuminen saattoikaan olla niin suuri tragedia, että koko olemassaolokin kärsi siitä. Huomaan myös olevani iloinen siitä, että vammautumisen kautta löytyi tämä toinen maailma.

Kirjallisuus

Aaltola ja Valli (toim.) (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Osa II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannut, Jyväskylä.

Aittola, Tapio ja Raiskila, Vesa (1994) Jälkisanat kirjassa: Berger & Luckmann: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Kirjapaino-Oy Like, Helsinki 1994.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.

Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta: Suomi 1946–1994. Vastapaino, Tampere.

Barnes, Mercer ja Shakespeare (1999) Exploring Disability - A Sociological Introduction Press. Blackwell Publishers Ltd, UK.

Berger & Luckmann: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Kirjapaino-Oy Like, Helsinki 1994.

Goffman, Erving (1963) Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Penguin Books Ltd, England 1990.

Haapala, Susanna (2000) Vammaisen yliopisto-opiskelijan identiteetti. Tutkimus vammaisten opiskelijoiden kokemuksesta yliopistolla. Sosiaalipsykologian tutkielma. Helsingin yliopisto.

Harjula, Minna (1994) Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Hietanen, Elina (1997) Kapellimestari ja kosminen säde. Vammaisuuden tulkinnat Helsingin Sanomissa syksystä 1994 kesään 1995. Tutkielma. Tampereen yliopisto.

Hynynen, Päivi-Tuulikki (1998) Vamman kanssa huumorin keinoin. Stakes raportteja 219. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Hätinen Pekka, IT – LEHTI 9 / 2002 s.46–48

ICF. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. (2003) Ojala, Matti (toim.) Julkaisematon lähde.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Mabbett, Deborah (2002) Definitions of Disability in Europe:A Comparative Analysis. Verkkojulkaisu. Brunel University, UK.
<http://www.brunel.ac.uk/depts/govn/research/Disability.htm>

Mähönen, Hannu (1998) Omin voimin yhteistoimin. Invalidiliitto ry 60 vuotta. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Määttä, Paula (1981) Vammaiset – suuri vähemmistö. Mitä on hyvä tietää vammaisuudesta. Gummerus. Jyväskylä.

Ojala, Matti (2003) ICF-luokituksen suomennos.

Oliver, Michael (1996) Understanding Disability. From Theory to Practice. Macmillan Press Ltd. Malaysia.

Parsons, Talcott (1951) Toward a general theory of action. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Reinikainen, Marjo-Riitta (1999) Vammaisen nais- ja miesruumiin arvo. Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, nro 4, s. 341–351.

Ruoho, Iris ja Torkkola, Sinikka (2003) Särmätön mosaiikki: Vammaiset nuoret mediassa. Vammaisen nuori mediassa –seminaari, Tampere 4.10.2003.

Ruuska, Petri (2002) Kuviteltu Suomi: Globalisaation, nationalismin ja suomalaisuuden punos julkisissa sanoissa 1980-90 –luvuilla. Verkkojulkaisu, Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tampereensis.

Suikkanen, Asko (1999) Vammaisuuden kysymys ja Michael Oliverin tulkintatapa. Teoksessa: Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Nouko-Juvonen, Susanna (toim.). Oy Edita Ab. Helsinki.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Teittinen, Antti (2000) Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Vinni, Irja (toim.) (2001) All Different – All Equal. Tutkimus lukioiden ja yläasteen oppilaiden suhtautumisesta vammaisuuteen. Verkkojulkaisu.
http://www.maailmatutuksi.fi/all/tutkimus/page_1.html

Watson, Nicholas (1998) Enabling Identity: Disability, Self and Citizenship. Teoksessa: Tom Shakespeare (ed.) The Disability Reader. Social Science Perspectives. Cassel. London and New York. 1998.

WHO (2001) ICF International Classification of Functioning, Disability and Health

Liite 1.

Tutkimusaineisto

IT (Invalidityö), pääkirjoitukset vuosilta 1999-2002

1-2/1999	“Arvot ja tieto hukassa opettajilla?”
3/1999	“Sinä päätät liikkumisestasi”
4/1999	”Loppuuko RAY:n yksinoikeus?”
5/1999	”Vammaisjärjestö ja poliittinen ympäristö”
6/1999	”Nuorisotyölle suurempi rooli”
7-8/1999	“Työvoimapula uhkaa, vammaisiakin tarvitaan”
9/1999	”Hyvinvoinnin tekniikka hyvä vientituote”
10/1999	”Avaruusseikkailu 2001”
11/1999	”Arvokkuus tärkeä läpi elämän”
12/1999	”Pitää olla aktiivinen asumisessakin”
1-2/2000	”Tekniikka helpottaa mutta ei kaikkia”
3/2000	”Entä henkinen kunto?”
4/2000	”Sponsorirahaa vammaismatkailuun”
5/2000	“Pääministeriksi vai jonkinlaiseksi ihmiseksi?”
6/2000	”Borta bra men hemma pest – eli oma maa Mansikki”
7-8/2000	”Mikä ihmeen vammaiskulttuuri?”
9/2000	”Joka iässä tarvitaan toista”
10/2000	”Jäsenet haluavat vaikuttaa vaaleissa”
11/2000	“Asenteet seksiin ovat muuttuneet”
12/2000	“Suomi, EU ja perusoikeudet”
1-2/2001	“Lehtikin on linkki”
3/2001	”Kotimaassakin riittää autettavia”
4/2001	”Irti arjesta – ja halvalla”
5/2001	”Oikeuksia, mutta mihin?”
6/2001	”Välinpitämättömyyttä rakentamisen valvonnassa”
7-8/2001	”Ministeriön työryhmä oikealla asialla”
9/2001	”Eturivin maasta takapajulaksi”
10/2001	”RAY-puolue eduskuntaan”
11/2001	”Nykyvehkeet sopivat kaikenikäisille”
12/2001	“Invalidiyhdistykset työllistäjiksi”
1-2/2002	”Porukalla jaksaa paremmin”
3/2002	”Lehti ja opettaja tärkeässä roolissa”
4/2002	“Matkatoimistojen vaadittava palvelua”
5/2002	”Erytistapaus?”
6/2002	”Jäsenlehti ja parempi elämä”
7-8/2002	”Vertaisuus – tuki vaiko ahdistus?”
9/2002	“Papereiden perusteella työkykyinen”
10/2002	“Vammaisuus ja etiikka”
11/2002	“Yksilöllisyys avainsana asumispalveluissakin”
12/2002	“Hurskastelua tärkeillä asioilla”